

Cand.merc.aud
Kandidatafhandling

Forfatter:
Stine Sørensen
(20101057)

Koncernrevision

Vejleder: Hans Vistisen

Aalborg Universitet

Afleveringsdato: 15. maj 2013

Indholdsfortegnelse

1.0 Summary	4
2.0 Indledning.....	7
3.0 Problemformulering	9
3.1 Emneafgrænsning	10
3.2 Metode & kildekritik	11
3.3 Struktur	12
4.0 Hvad er et koncernregnskab og hvorledes udarbejdes dette?	14
4.1 Delkonklusion.....	21
5.0 ISA 600	22
5.1 Indledende overvejelser	23
5.1.1 Overblik over koncernen	24
5.1.2 Opgaveaccept.....	25
5.1.3 Ansvarsfordeling.....	28
5.1.4 Aftalebrev.....	28
5.1.5 Delkonklusion – Handlinger til revisionsinstruks	29
5.2 Revisionsplanlægning.....	30
5.2.1 Forståelse af koncernen og dennes komponenter (risikovurdering)	31
5.2.2 Forståelse af komponentrevisor, samt kommunikation med denne	37
5.2.3 Væsentlighedsniveau.....	41
5.2.4 Delkonklusion - Handlinger til revisionsinstruks	44
5.3 Udførelse af revisionen	47
5.3.1 Reaktion på vurderede risici	47

5.3.2 Konsolideringsprocessen.....	52
5.3.3. Kommunikation med komponentrevisor	55
5.3.4 Vurdering af tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis	57
5.3.5 Delkonklusion – Handlinger til revisionsinstruks	60
5.4 Afslutning af revisionen.....	62
5.4.1 Kommunikation med ledelsen (rapportering).....	62
5.4.2 Dokumentation	65
5.4.3 Efterfølgende begivenheder	66
5.4.4 Delkonklusion – Handlinger til revisionsinstruks	68
6.0 Case.....	70
6.1 Revision af casevirksomheden.....	70
6.1.1 Indledende overvejelser.....	70
6.1.2 Revisionsplanlægning	74
6.2 Delkonklusion.....	82
7.0 Diskussion af værdien af ISA 600	83
7.1 Delkonklusion.....	89
8.0 Konklusion.....	90
9.0 Litteraturliste.....	94
Bilag.....	97

1.0 Summary

The market for mergers and acquisitions has been experiencing an increase in activity in the last years. This means that more financial groups occur worldwide. These groups report their annual numbers in consolidated financial statements. In spite of the fact, that this is a complex area for accountants and that the problem operates across borders, there hasn't been an international audit standard regarding this issue. However in 2009 IAASB introduced ISA 600 – Special considerations – audit of group financial statements (including the work of component auditors) effective for audits of group financial statements for periods beginning on or after December 15, 2009. The standard is a result of queries from several different associations.

According to the above, this thesis deals with the execution of group audits. Before you can execute a group audit, you must determine when a group actually exists. In accordance with ISA 600 a group is all the components whose financial information is included in the group financial statement. This definition of groups opens for a wide range of examples compared to the definition in the Danish Financial Statements Act. However this doesn't have a big influence in practice. According to the Danish law §109 a group is required to present consolidated financial statements in accordance with the rules set out in chapter 14. This thesis however is focusing on the part that begins, when management has presented the financial statements mentioned, that being the group audit.

A group audit follows the standard procedure of an audit. An audit is an ongoing process involving these four elements; preliminary considerations, audit planning, audit execution and completing the audit. The preliminary considerations consists of getting an overview of the group components, evaluating group auditors independence and the possibility of obtaining sufficient and appropriate audit evidence. After assessing these elements the group auditor must accept the audit task before performing the audit planning.

Audit planning is a very important element in conducting an audit. The planning begins with a general risk assessment. This is obtained through a thorough knowledge about the group and the market it operates in and the internal controls that is incorporated in the daily procedures. The specifics regarding a group audit is that the group auditor must identify components that

are likely to be significant. This is an important part in the planning process since that the classification of a unit determines which audit procedures must be carried out on this.

In addition to performing the risk assessment the group auditor also has to obtain an understanding of the component auditors, including his independence, professionalism and cooperativeness. This is to be documented thoroughly. After performing this, group auditor must turn to the aspect of materiality. In group audits there are 3 types of materiality levels. There is an overall level applicable for the entire group. Then all units of significance has to be assigned their own individual level of materiality. Finally a lower limit for mistakes has to be determined, for which mistakes under this can be perceived as being insignificant.

After ending the planning phase, the audit can now be performed. The group auditor must respond to the assessed risks by conducting audit procedures as a consequence of the earlier identification of significant components. There is a wide range of possible procedures including; audit, audit of one or more account balances, specified audit procedures, review or analytical procedures performed at group level. When it's decided which units that undertakes which procedures, group auditor must communicate his demands for the component auditor. When the group auditor subsequently receives the reporting back, he must evaluate whether sufficient and appropriate audit evidence is obtained.

Another important element in a group audit is verifying the consolidation process. This includes checking that all units are recognized correctly and that the right adjustments and reclassifications are taken into considerations.

Completing the audit involves communicating with the group management regarding the work performed, possible restrictions, identified deficiencies in internal control or fraud indications. This reporting can be done through management letters or the audit protocol. In addition to this, group auditor must ensure that his audit is adequately substantiated. An important aspect to document is subsequent events.

Throughout this thesis it has become clear that the introduction of ISA 600 has caused several changes in how a group audit is performed. The most important changes regards obtaining the

necessary understanding of the component auditors, increased documentation requirements and a more riskbased approach to the audit. It may seem that these changes must cause an extended number of actions to be performed by the group auditor. This is correct, but the riskbased approach that is also introduced in the standard is the counterpart to the increased requirements. Therefore the introduction of the standard hasen't resulted in higher costs for the group auditor. This is to be seen in relation to the fact that ISA 600 was long time coming and IAASB had publiced several exposure drafts revealing a lot of the things to come. Thus group auditors have had a change to make an ongoing adaption to the new demands of ISA 600. However the conclusion of this these is, that ISA 600 has contributed with some very valuable guidelines, resulting in a more consistent and uniform way of auditing groups across borders.

2.0 Indledning

En koncern kan defineres som en økonomisk sammenslutning af juridisk selvstændige virksomheder. Der kan være adskillige motiver til koncerndannelse, heriblandt risikospredning af investeringer, skatteforhold eller kulturelle forhold, vækst- og konkurrencefordele eller økonomiske fordele. Nogle af disse er årsager til, at virksomheder i de seneste år har gennemført et antal stigende virksomhedsopkøb og dermed en øget koncerndannelse. Den øgede globalisering har medført en hårdere konkurrence for virksomhederne, hvorfor disse må handle mere aggressivt i markedet. En aggressiv vækststrategi kan netop være at opkøbe virksomheder og dermed skabe koncerner. Samtidig sker der flere opkøb på tværs af landegrænser, hvilket skaber multinationale koncerner med datterselskaber i flere forskellige lande. Således kan der opstå komplicerede koncernstrukturer, hvor det kan være vanskeligt, at gennemskue de samlede økonomiske forhold i koncernen. Derfor bliver det centralt at der foreligger et retvisende koncernregnskab.

Et koncernregnskab har til formål, at vise samtlige konsoliderede virksomheders aktiver og passiver, samt resultatopgørelse under et, således det fremlægges som en samlet enhed. Det er derfor et supplement, til modervirksomhedens og dattervirksomhedernes enkelte regnskaber, som klarlægger koncernens samlede værdi. Særligt for større komplicerede koncerner og for koncerner med datterselskaber i udlandet, giver koncernregnskabet et fyldigt overblik, der ikke på anden vis ville kunne frembringes af aktionærerne selv.

Idet koncernregnskabet bidrager med ny viden, er det således væsentligt at der aflægges et pålideligt regnskab. I den nuværende recession er det tillige afgørende for rigtig mange koncerner, at få revisors påtegning, idet denne er med til at øge regnskabsbrugernes tillid til regnskabet. Især pengeinstitutter kan være en interessant med særlig interesse i et koncernregnskab med en blank revisorpåtegning. Ligeledes kan det for minoritetsaktionærer i koncernens enkelte selskaber, være svært at gennemskue det samlede billede af koncernen og dermed vurdere risikoen for deres enkelte investering. Det samme gør sig gældende for eksempelvis kreditorerne i de enkelte selskaber. Dette underbygges endvidere af den nye skattehæftelse der opstår mellem sambeskattede selskaber. Dette betyder i henhold til SEL §31 stk. 6 lidt simplificeret, at selskaber i et sambeskatningsforhold hæfter for hinandens skat. Ligesom det ikke længere frigør dem fra hæftelsen for deres egen skat, at de afregner denne

til administrationselskabet. Reglen gør sig gældende for indkomstår der påbegyndes d. 1. Juli 2012 eller senere. Således bliver det særligt interessant for en minoritetsaktionær, at kende den finansielle stilling for koncernen som helhed, idet man risikerer at skulle betale for de resterende selskabers skat, dog kun med subsidiær hæftelse.

Revisors ansvar i forbindelse med revisionen af et koncernregnskab, har ikke tidligere været konkretiseret og formaliseret på skrift før år 2009. På opfordring fra flere instanser iværksatte IAASB i 2002 et projekt, som skulle klarlægge nogle internationale retningslinjer om udførelsen af koncernrevision. Resultatet af dette projekt blev den nye revisionsstandard *ISA 600 – ”Særlige overvejelser – Revision af koncernregnskaber (herunder komponentrevisorsarbejde)”*, der blev vedtaget i april 2009 og som trådte i kraft for regnskaber, der begyndte efter 15. December 2009. Det særlige ved denne revisionsstandard er, at den er skrevet på baggrund af ”best practice” indenfor revision, og siden den første standard kom i høringssudkast i december 2003 har IFAC modtaget adskillige kommentarer fra kyndige revisorer, omkring deres kommentarer til den fremførte standard. International Federation of Accountants er den overordnede internationale organisation for revisorbranchen, og det er dem der via IAASB udsteder de internationale revisionsstandarder. ISA 600 har således været udgivet i 3 forskellige udgaver, hvor den første primært omhandlede komponentrevisors arbejde. Den seneste ISA 600 (Revised and Redrafted) var således nyskabende ved, at den ligeledes omhandlede delen omkring selve revisionen af et koncernregnskab, udover samarbejdet med komponentrevisor. Standarden er på den måde med til, at ensrette revisionsprocessen i forbindelse med en koncernrevision. Nye elementer var blandt andet revisors identifikation af betydelige komponenter i koncernen, skærpede krav omkring forståelsen af komponentrevisor i henhold til dennes uafhængighed og overholdelse af de etiske krav, samt øget involvering i dennes arbejde. Den reviderede standard ”*..stiller betydelige krav til revisor i forbindelse med koncernrevisioner i forhold til den tidligere ISA 600*”¹. Dette bekræfter at revisorer tidligere har udført koncernrevision efter deres ”best practice”, hvilket ikke kan formodes at have været efter nøjagtigt samme princip over hele linjen. Således skaber den nye ISA 600 klarhed og ensretning omkring revisionsprocessen ved en koncernrevision.

---

¹ ”ISA 600R – Revision af koncernregnskaber – ændrede krav til koncernrevisioner” af Allan Madsen, Inspi nr. 2 - 2010

Aktualiteten og vigtigheden af en ensretning af revisors ansvar i henhold til at påtegne koncernregnskaber, underbygges af den aktuelle markedssituation. Der er et stigende antal konkurser på det danske marked i årene 2011 og 2012². Samtidig ses der ligeledes stigninger på det danske M&A marked. Efter et lavpunkt i 2009 har antallet af virksomhedshandler været stødt stigende i tidsperioden 2010-2012, hvor de seneste oplysninger er en fremgang på 18 % af antallet af virksomhedshandler i Q2 2012 i forhold til Q1 2012³. Endvidere er antallet af danske opkøb i udlandet steget med 7 % i Q2 2012 i forhold til samme kvartal året før, mens salg af udenlandske virksomheder er faldet med 50 % i forhold til sidste år. Der sker således et stort antal omstruktureringer i danske koncerner, hvilket gør det vigtigere at koncernregnskabet giver et retvisende billede af den pågældende koncerns aktiver, passiver samt finansielle stilling som helhed. Dette medvirker til at revisors rolle bliver central for det konsoliderede regnskab.

3.0 Problemformulering

Formålet med denne hovedopgave er at belyse, hvorledes en lovpligtig koncernrevision bør udføres, for at revisor kan opfylde sit ansvar i henhold til god revisorskik og udarbejde fyldestgørende dokumentation samt afrapportere korrekt. Således bliver opgavens hovedproblemstilling:

Hvilke problemstillinger kan der opstå i forbindelse med revisionen af et koncernregnskab?

Ovenstående problemstilling søges afdækket gennem besvarelse af følgende undersøgelsesspørgsmål:

1 Hvad er en koncern og hvorledes udarbejdes et koncernregnskab?

I dette første afsnit foretages en kort redegørelse for, hvad et koncernregnskab er, hvilket formål det tjener og hvornår et sådant skal udarbejdes. Herunder redegøres der for begrebet bestemmende indflydelse, der lægger til grund for en koncerns opståen. Tillige gennemgås konsolideringsprocessen og de centrale problemstillinger i forbindelse

---

² <http://www.experian.dk/presse/p-2012-12-04-historisk-faa-nye-virksomheder-men-stabil-konkursudvikling-i-2012.html>

³ <http://www.audonpartners.dk/documents/pdf/MAstatistikQ22012.pdf>

hermed. Endvidere klarlægges det, hvem der er ansvarlig for aflæggelse af koncernregnskabet og revisors ansvar i denne henseende.

2 Hvordan planlægges en koncernrevision i henhold til ISA 600?

Her udføres en teoretisk gennemgang af de væsentligste overvejelser revisor skal gøre sig i henhold til ISA 600. Afsnittet sætter således fokus på de indledende væsentligheds- og risikovurderinger samt revisors forståelse af og kommunikation med komponentrevisor.

3 Hvordan udføres og dokumenteres en koncernrevision i henhold til ISA 600?

I følgende afsnit belyses de væsentligste områder i forbindelse med selve udførelsen af en koncernrevision og problemstillingerne ved denne. Herunder forhold som konsolideringsprocessen, scoping og vurdering af revisionsbevis. Tillige indgår rapporterings- og dokumenteringsdelen for så vidt angår det konsoliderede regnskab.

Der gøres opmærksom på, at opgavens fokus vil ligge på spørgsmål 2 og 3. I disse vil der løbende blive inddraget en praktisk vinkel til revisionen, som skal resultere i udarbejdelsen af en fuld revisionsinstruks, der kan finde anvendelse til en revision af et koncernregnskab.

Opgaven afsluttes med en diskussion af værdien af revisionsstandard ISA 600, og hvorvidt denne har ført til ændringer i revisors arbejdshandlinger.

3.1 Emneafgrænsning

Denne hovedopgave tager udgangspunkt i den lovgivning der eksisterer i Danmark, hvorfor den kun omhandler problemstillinger for koncerner, hvor moderselskabet har hjemsted i Danmark og moderselskabsrevisor dermed agerer under danske forhold. Der vil dog indgå problemstillinger omkring udenlandske datterselskaber i opgavens case.

Som nævnt i problemformuleringen tager opgaven udgangspunkt i revisionsstandard ISA 600. Denne er en revideret udgave af den oprindelige RS 600, der alene omhandlede anvendelsen af komponent revisors arbejde. Den tidligere standard og forskellene mellem de 2 berøres alene kort i opgaven, og der vil således ikke ske en udtømmende gennemgang af ændringerne.

Der vil i opgaven blive inddraget andre relevante revisionsstandarder, som eksempelvis standarden ISA 320 omkring væsentlighedsniveau. I den forbindelse forudsættes det, at læser er bekendt med det grundlæggende indhold i disse standarder, idet disse ikke vil blive gennemgået til fulde, men alene den del der vedrører opgaven.

I henhold til afsnit 4 omkring koncernregnskab, bør det bemærkes at det skattemæssige aspekt som konsekvens af koncerndannelse alene berøres til et minimum, idet det ikke har relevans for opgavens centrale problemstilling.

Der tages udgangspunkt i den danske lovgivning på området, altså Årsregnskabsloven, hvilket betyder det alene gør sig gældende for koncerner der indgår i regnskabsklasse C. Såfremt der er store forskelle til IAS 27, den internationale standard om koncernregnskaber og separate regnskaber, vil disse blive kort berørt i opgaven.

3.2 Metode & kildekritik

Dette afsnit har til formål, at definere den videnskabsteoretiske metode, der benyttes i opgaven. I nærværende opgave tages der udgangspunkt i dansk regnskabslovgivning og revisionsstandarden ISA 600, hvilket bidrager med en teoretisk og beskrivende karakter til opgaven, i forbindelse med spørgsmål 1. Ved besvarelse af spørgsmål 2 og 3 inddrages en case virksomhed, og der fokuseres på hvilke revisionshandlinger der bør udføres ved en koncernrevision i praksis. Dette bidrager med en mere problemidentificerende vinkel på opgaven.

De anvendte data i opgaven er hovedsageligt kvalitativt data⁴. De kvalitative data fremstår i form af lovgivning, revisionsstandarder og artikler skrevet af eksperter indenfor området. Dette resulterer i, at dataene bliver sekundært data, idet opgaveskriver ikke selv udfører dataindsamling i forbindelse med opgaven. Som følge af dette kan det herefter klarlægges, at opgavens proces får en mere deduktiv karakter⁵, idet eksisterende teori og empiri anvendes til at analysere og finde frem til en stillingtagen til opgavens hovedproblemstilling.

---

⁴ Den skinbarlige virkelighed – vidensproduktion indenfor samfundsvidenskaberne af Ib andersen 3. Udgave, side 151-152

⁵ Den skinbarlige virkelighed – vidensproduktion indenfor samfundsvidenskaberne af Ib Andersen 3. Udgave, side 32

Hovedparten af den anvendte litteratur i opgaven består af lovgivning og revisionsstandarder. Disse vurderes som værende pålidelige og anerkendte kilder i forhold til omverdenen. Således findes validiteten af disse kilder ikke at være problematisk. Derudover anvendes der i opgaven enkelte artikler, skrevet af praktiserende revisorer eller andre forfattere. I disse artikler kan der være forhold der giver udtryk for forfatterens subjektive holdning til emnet. Dette er opgaveskriver bekendt med, og har derfor været opmærksom på den mulige fortolkning og subjektive holdningsprægede tilgang, den enkelte forfatter måtte have tilføjet i sin artikel. Således vurderes der ikke at være tvivl om pålideligheden eller validiteten af den anvendte litteratur i opgaven.

3.3 Struktur

Denne opgave lægger ud med at introducere emnet koncernrevision via en kort indledning, der kortlægger hvorfor emnet er aktuelt. Herefter konkretiseres opgavens formål i afsnittet omkring problemformulering mv. I afsnit 4 udføres en redegørelse af det regnskabsmæssige perspektiv omkring koncernregnskaber. Herunder tydeliggøres koncernbegrebet, hvilke fordele der kan være ved koncernetablering, hvornår der skal aflægges regnskab og hvorledes koncernregnskabet udarbejdes. Denne gennemgang bliver foretaget på et meget overordnet niveau, idet opgavens fokus vil ligge på revisionsdelen.

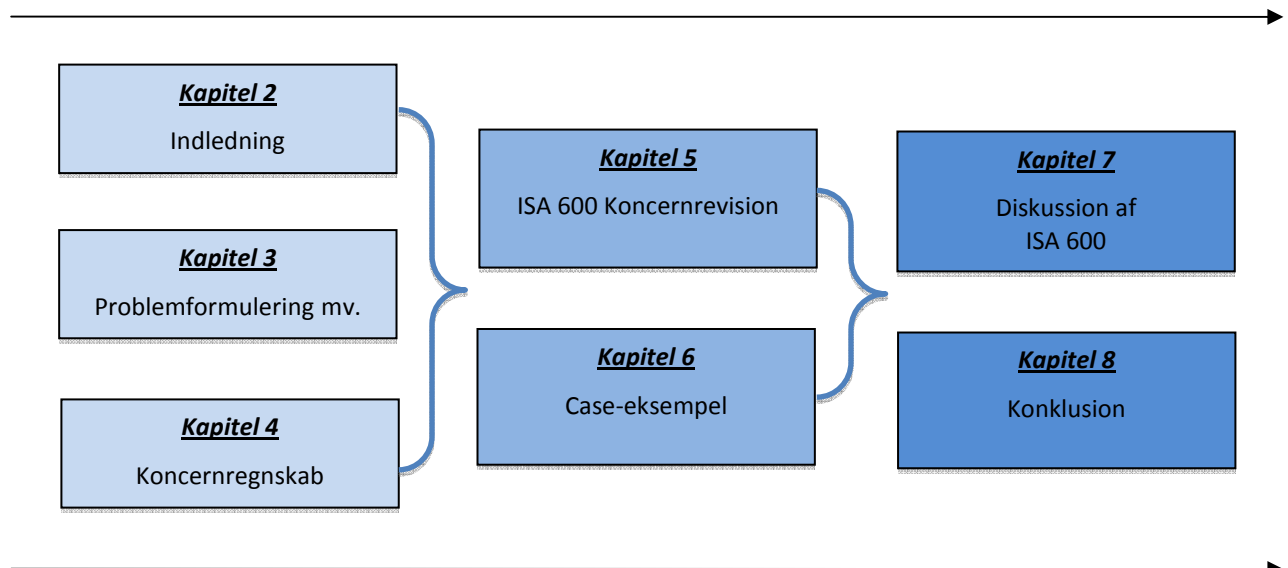
Opgavens afsnit 5 omhandler den teoretiske del af emnet koncernrevision, og har til formål at besvare problemformuleringens spørgsmål 2 og 3. Således foretages her en gennemgang af den danske revisionsstandard ISA 600 Særlige overvejelser – revision af koncernregnskaber (herunder komponentrevisors arbejde). Gennemgangen foretages med udgangspunkt i de 4 faser der forekommer i en revisionsproces. De 4 faser er indledende overvejelser, revisionsplanlægning, udførelse af revisionen og afslutning af revisionen. I alle 4 afsnit indarbejdes endvidere praktiske forslag til revisionshandling. Hver af de 4 afsnit afsluttes med en delkonklusion, som tillige har til formål, at fungere som en revisionsinstruks, via opremsning af et antal handlinger der skal udføres, for at opfylde kravene til det enkelte område i ISA 600.

Efter den teoretiske gennemgang af ISA 600 vil kapitel 6 indeholde et praktisk eksempel på en koncernrevision. Denne revision foretages ud fra en case-virksomhed, der er defineret af opgaveskriver. I casen indgår de 2 første faser af revisionsprocessen, nemlig indledende

overvejelser og revisionsplanlægning. Det er valgt alene at medtage disse to faser, idet de vil belyse de overvejelser koncernrevisor skal gøre sig i forbindelse med en koncernrevision.

I kapitel 7 foretages en diskussion af værdien af revisionsstandard ISA 600 samt hvilke ændringer denne har medført for revisorer i praksis. Denne diskussion baseres på de erfaringer der er opnået via opgavens problemstillinger, ligesom der vil blive inddraget relevante artikler, hvor revisorer udtaler sig om den konkrete revisionsstandard. Afsnittet har til formål at give en kritisk holdning til revisionsstandard, inden der i kapitel 8 foretages en endelig konklusion på opgaven.

I nedenstående figur er opgavens struktur skitseret:

Figur 1. Opgavens struktur

4.0 Hvad er et koncernregnskab og hvorledes udarbejdes dette?

En koncern kan defineres på mange måder. Eksempelvis som ”en økonomisk sammenslutning af juridisk selvstændige virksomheder”⁶. I revisionsmæssig henseende kan en koncern i henhold til ISA 600 defineres som ”alle de komponenter, hvis finansielle information er medtaget i koncernregnskabet.”⁷ Denne definition åbner op for en bredere koncerndefinition i forhold til de andre aspekter. Den selskabsretlige definition af en koncern fastlægges via begrebet bestemmende indflydelse. Bestemmende indflydelse er i henhold til SEL §7 ”beføjelsen til at styre en dattervirksomheds økonomiske og driftsmæssige beslutninger”. Denne kan opnås på forskellig vis, men den primære årsag er, at der foreligger bestemmende indflydelse, når et moderselskab direkte eller indirekte ejer mere end halvdelen af stemmerettighederne i en virksomhed⁸. Derudover kan bestemmende indflydelse opnås igennem forskellige aftalevilkår. Det afgørende aspekt er, hvem der reelt har den faktiske kontrol over den pågældende dattervirksomhed og ikke hvem der formelt set er ejer af virksomheden. I nogle situationer kan det være vanskeligt at få afgjort, hvem der har bestemmende indflydelse. Det er en væsentlig faktor at få dette afgjort korrekt, idet den virksomhed der er moderselskab, som udgangspunkt har pligt til at aflægge et koncernregnskab. Derfor er det også væsentligt for en revisor, at have sig for øje hvornår der foreligger en koncern, idet det i nogle tilfælde kan være svært at afgøre, og da moderselskabsrevisor per automatik også er koncernrevisor. Dette omtales i afsnittet omkring indledende overvejelser under koncernrevision.

I henhold til den danske regnskabslovgivning ÅRL Bilag 1 B nr. 2 er det ligeledes begrebet bestemmende indflydelse der gør sig gældende. Her defineres en koncern som værende en modervirksomhed og alle dens dattervirksomheder. Ser man på IAS 27's koncerndefinition, er denne ligeledes baseret på den faktiske kontrol over et selskab, og der er således ingen uoverensstemmelse i forhold til dansk lovgivning. Det kan derfor konkluderes, at der som udgangspunkt skal udarbejdes et koncernregnskab, når et selskab opnår bestemmende indflydelse over et andet.

---

⁶ Introduktion til koncernregnskaber af Peder Fredslund Møller, s. 11

⁷ ISA 600 nr. 9 (e)

⁸ SEL § 7 stk. 2

Koncerndannelse kan ske med flere forskellige formål for øje. Heriblandt kan der være motiver som risikospredning af investeringer, konkurrencemæssige fordele og skattemæssige forhold. Derudover kan der ligge et økonomisk aspekt bag koncerndannelse i forhold til likviditetsbehov. Det kan være en fordel såfremt man har store sæsonudsving eller lange kreditter mv. i et enkelt selskab, at man har en stor koncern at trække på rent likviditetsmæssigt. Derudover er det via koncerndannelse muligt, at opnå en højere gearing af sin investering ved at opnå aktiemajoritet i flere selskaber, frem for at beholde alle forretningsaktiviteter i et selskab.

Formålet med selve koncernregnskabet kan være mange. Koncernregnskabet er et supplerende regnskab, der viser koncernens samlede finansielle stilling som en enkelt enhed. Dette kan være væsentligt i store komplekse koncerner, idet det her er med til at give aktionærene et overblik over resultatet af koncernens samlede aktiviteter, som de ikke selv kunne opnå på anden vis. Således bliver koncernregnskabet en stor hjælp for koncernens beslutningstagere. Interessenterne til et koncernregnskab vil oftest være dem der har en økonomisk interesse i modervirksomheden. Der kan være tale om ejere, kreditorer eller eksempelvis banker og andre. Koncernens ledelse er ikke medtaget her, idet det formodes, at ledelsen løbende orienterer sig om rapporteringen mv. selskaberne imellem, hvorfor regnskabet for dem ikke umiddelbart bidrager med ny information. Da en økonomisk beslutning omkring modervirksomheden skal træffes ud fra koncernens helhedsbillede, bliver ovennævnte gruppe af interessenter ”*koncernregskabets primære målgruppe*”.⁹ En anden gruppe af interessenter, der forefindes til et koncernregnskab, er dattervirksomhedernes mindretalsaktionærer, kreditorer og banker. Disse må tillige være interesseret i det samlede økonomiske billede for koncernen, idet der eksempelvis kan være kautioneret fra modervirksomhedens side, og derved kan koncernregnskabet give et bedre overblik over, hvorvidt den afgivne kaution har en reel værdi. Derudover er det en fordel for kreditorer og minoritetsinteresser i dattervirksomhederne, at have indblik i koncernens økonomiske stilling, idet dette vil belyse deres risiko ved investering i eller lån til den enkelte dattervirksomhed. Kunderne i de enkelte koncernselskaber har også en naturlig interesse i, om der foreligger en solid koncern, idet der i dette tilfælde vil være en større sikkerhed omkring levering af deres ordre. Desuden kan medarbejdere i de enkelte dattervirksomheder også have en interesse i,

---

⁹ Introduktion til koncernregnskaber af Peder Fredslund Møller s. 28

hvorvidt der foreligger et økonomisk fundament i den samlede koncern, såfremt det enkelte selskab ikke generer overskud i en årrække. Således har koncernregnskabet en stor gruppe af interessenter, og er derfor ikke alene en lovmæssig byrde for koncerner.

Lovgrundlaget for regnskabsaflæggelse af et koncernregnskab er som udgangspunkt Årsregnskabslovens kapitel 13 og 14. I henhold til ÅRL § 137 stk. 2 skal børsnoterede virksomheder anvende de internationale regnskabsstandarder. Dette gælder således også for koncernregnskabet. Her er det primært IAS 27 omhandlende koncernregnskaber og IFRS 3 omkring virksomhedssammenslutninger, der er relevante. Der er ikke afgørende forskelle mellem IAS 27 og Årsregnskabslovens krav til koncernregnskaber. Hvad angår IFRS 3, er der derimod større forskelle især med hensyn til behandling af goodwill. Dette omtales dog ikke yderligere, idet det ikke er relevant for nærværende opgave. Det er naturligvis også tilladt for andre virksomheder frivilligt, at aflægge årsrapport og koncernregnskab efter de internationale regnskabsstandarder. Det er vigtigt at klarlægge, at en modervirksomhed i en koncern der er pligtig til at aflægge regnskab, altid som minimum skal følge kravene for en klasse C-virksomhed. Dette gælder som nævnt kun når der er koncernregnskabspligt, og således ikke såfremt der eksempelvis kan gøres brug af undtagelsen omkring underkoncern. Det er ledelsens ansvar, at aflægge koncernregnskabet.

Udgangspunktet i lovgivningen er, at alle modervirksomheder har pligt til at aflægge et koncernregnskab i henhold til ÅRL § 109. Hertil forekommer dog i ÅRL §§ 110-114 undtagelsestilfælde, for hvilke der ikke skal udarbejdes et koncernregnskab. Dette gælder, når der er tale om "små" koncerner, svarende til koncerner der samlet set ligger under størrelsesgrænserne for klasse B-virksomheder. Her er det vigtigt at holde sig for øje, at vurderingen af overholdelsen af størrelsesgrænserne skal foretages før eventuelle eliminerings. Det er tilladt for en virksomhed der ligger under denne størrelsesgrænse alligevel at udarbejde et koncernregnskab. Her gælder det at et sådan regnskab tillige skal opfylde reglerne for koncernregnskab i henhold til ÅRL kapitel 14. En anden undtagelsesregel er når der jævnfør ÅRL § 112 er tale om en underkoncern. Såfremt der foreligger et regnskab for en overliggende koncern, må et moderselskab undlade at udarbejde et koncernregnskab. Dette gælder alene hvis moderselskabet ikke er et børsnoteret selskab. Hertil kommer der i nogle tilfælde krav om accept fra minoritetsinteressenter samt yderligere

krav i form af, at den overliggende koncern aflægger regnskab efter samme lovgivning og at revisor er autoriseret i henhold til den nationale lovgivning, hvilket i særdeleshed er relevant når der er tale om en udenlandsk modervirksomhed. Den tredje undtagelse for udarbejdelse af koncernregnskab, forekommer når der kan ske udeholdelse af samtlige datterselskaber ved konsolideringen. En dattervirksomhed kan i henhold til ÅRL § 114 holdes ude af konsolideringen, når der er betydelige hindringer, der forhindrer modervirksomheden i at udøve ledelse og andre rettigheder over datterselskabets aktiver. Derudover kan et datterselskab holdes ude af konsolideringen, såfremt der ikke kan opnås de nødvendige informationer indenfor en rimelig frist, og uden uforholdsmæssige omkostninger. Tillige kan modervirksomhedens besiddelseshensigt have betydning. Såfremt et datterselskab er erhvervet til videresalg, kan det i nogle tilfælde være tilladt, at dette ikke indgår i konsolideringen. Her er det naturligvis et krav at kapitalandelene i datterselskabet alene ejes i 1-2 år, så det ikke skal holdes ude af konsolideringen i flere år. Endvidere kan et datterselskab, der defineres som en erhvervsdrivende moderfond holdes ude af konsolideringen i tilfælde hvor denne selv kun udøver begrænset erhvervsmæssig aktivitet. Den fjerde undtagelse til koncernregnskabspligten omhandler ligeledes erhvervsdrivende fonde. Såfremt der er tale om en erhvervsdrivende moderfond med kun en enkelt dattervirksomhed og fonden selv alene udøver begrænset erhvervsmæssig aktivitet, da kan koncernregnskabsaflæggelse tillige undlades.

Som omtalt ovenfor er det den bestemmende indflydelse der har betydning for, hvornår en koncern opstår. Når der opnås bestemmende indflydelse over et selskabs første datterselskab, indtræder koncernregnskabspligten for hele dette regnskabsår. Moderselskabets tal indgår derfor med hele regnskabsåret, mens dattervirksomhedens tal alene skal indgå for den del af regnskabsåret, hvori koncernen har været etableret. Omvendt ophører koncernregnskabspligten, når modervirksomheden har solgt sin sidste dattervirksomhed. Såfremt modervirksomheden har regnskabsafslutning pr. 31. December, er det på denne dag, at vurderingen af, hvorvidt der foreligger en koncern, skal foretages. Såfremt der på statusdagen ikke er nogle dattervirksomheder, er der ikke baggrund for at udarbejde et koncernregnskab. Når et datterselskab går konkurs anses dette ikke for værende i modervirksomhedens kontrol, hvorfor det ikke skal indgå i konsolideringen. Såfremt koncernen alene består af en modervirksomhed og datterselskaber der er under konkurs, er der

---

således ophør af koncernregnskabspligten. Koncernregnskabspligten kan endvidere ophøre ved et fald i regnskabstallene, således koncernens samlede tal når under beløbsgrænserne for klasse-B virksomheder i 2 på hinanden følgende år. I dette tilfælde er det endvidere tilladt at undlade koncernregnskabet.

Når koncernregnskabet udarbejdes er der tale om en sammenlægning af alle de konsoliderede selskabers tal. Dette skal fremgå som om der er tale om en enkelt virksomhed jævnfør ÅRL §115. Når sammenlægningen af de enkelte selskabers tal foretages, sker det efter det der kaldes linje-for-linje metoden. Derfor er det vigtigt, at alle selskaber følger samme regnskabspraksis. Dette er væsentligt, idet det ikke giver et realistisk billede af koncernen som helhed, hvis man ligger eksempelvis lagerbeholdninger sammen som er værdiansat efter forskellige lagerprincipper. Derfor skal der ofte i forbindelse med konsolideringen foretages en række reguleringer, således de tal der anvendes er udarbejdet efter samme regnskabspraksis. Ofte er det i værdiansættelsesøjemed der er forskelle. Der kan ligeledes være tilfælde, hvor der skal foretages korrektion af et datterselskabs tal, såfremt dette ikke har været en del af koncernen i hele regnskabsåret. Udover afstemningen af regnskabspraksis, sker der tillige en indbyrdes afstemning mellem selskabernes regnskaber. Dette for at kontrollere at transaktioner mellem disse er behandlet efter samme hensigt i de 2 selskaber der foretager transaktionen. Her tænkes der eksempelvis på det tidsmæssige perspektiv. Hvad der er taget til indtægt i et selskab i regnskabsåret, skal ligeledes udgiftsføres i et andet selskab i det samme regnskabsår. Dette kan være tilfældet når der sendes varer mellem selskaberne eller betalinger mellem disse lige omkring balancedagen. Det er ligeledes væsentligt, at hvis et selskab har en indtægt, kan et andet selskab i koncernen som udgangspunkt ikke aktivere det som det første selskab har faktureret. Der kunne eksempelvis være tale om omkostninger til etablering. Undtagelsen til dette vil være salg af varer mellem koncernselskaber, hvor det naturligvis er tilladt for en virksomhed at indtægtsføre et salg, mens den anden virksomhed aktiverer købet på sit varelager. Her er det alene den relevante avance der skal elimineres. En anden ting der er vigtig i forbindelse med konsolideringen er, at få afstemt koncernens interne mellemregninger. Såfremt selskaberne ikke foretager denne afstemning, kan der mangle transaktioner på mellemregningerne, hvilket giver en skævhed i koncernregnskabet og må betyde at der mangler enten en indtægt eller udgift hos et koncernselskab.

Når ovenstående sammenlægning af tallene er foretaget, skal der foretages konsolideringselimineringer. Disse skal foretages, så koncernregnskabet giver et reelt billede af koncernens handel og mellemværende med omverdenen. Således skal alle transaktioner der er foregået internt i koncernen elimineres. Dette skal udføres, så det undgås at posterne i koncernregnskabet er med to gange, og derfor er med til at puste balancen og resultatopgørelsen op. ÅRL §120 præcisere, at der skal foretages eliminering af; tilgodehavender og forpligtelser mellem konsoliderede selskaber, indtægter og omkostninger mellem konsoliderede selskaber og gevinster og tab opstået ved køb og salg mellem selskaber internt i koncernen. IAS 27 afsnit 5 indeholder samme krav. Et vigtigt aspekt for at undgå dublering af koncernens tal er eliminering af modervirksomhedens kapitalandele op mod dattervirksomhedernes nettoaktiver. Såfremt dette ikke foretages, vil værdien af de enkelte datterselskaber være med to gange i koncernregnskabet. I forbindelse med elimineringerne kan der ligeledes opstå en problematik omkring intern udbyttegæld. Årsagen til at dette kan give problemer er, at når et datterselskab har et foreslået udbytte der eventuelt indregnes som en gæld hos denne, så vil moderselskabet endnu ikke have opnået retten til udbyttet, idet det ikke er vedtaget. Derfor vil moderselskabet ikke indregne det som et tilgodehavende, og man har derved en uoverensstemmelse i de interne transaktioner. Derudover vil der ofte være tilfælde, hvor kun en andel af udbyttet er koncerninterngæld, idet der ofte vil være minoritetsinteresser som har ret til en andel af udbyttet. I praksis vil man ofte gøre det, at det foreslåede udbytte fortsat vil indgå i datterselskabets egenkapital, og den nævnte problematik vil derved undgås. Endnu et aspekt der kan være årsag til korrektioner i forbindelse med konsolideringen, er når modervirksomheden køber et nyt datterselskab. Her vil der opstå en problematik omkring værdiansættelsen/kostprisen af denne dattervirksomhed. I dattervirksomheden anvendes dennes oprindelige kostpriser for aktiver og forpligtelser. Samtidig har moderselskabet opnået en anskaffelsessum ved købet af datterselskabet. Her fordrer ÅRL § 122 at der sker omvurdering og indregning i koncernregnskabet til dagsværdi på købstidspunktet. Herefter vil der opstå en rest-anskaffelsesværdi, der indgår i koncernregnskabet som koncerngoodwill. Der er her tale om overtagelsesmetoden efter ÅRL § 122 og IFRS 3. Der er en væsentlig forskel på, hvorledes goodwillen efterfølgende behandles i forhold til ÅRL og IFRS 3, hvor ÅRL opererer med løbende afskrivninger og nedskrivningstest ved indikation på værdiforringelse, mens IFRS 3 alene opererer med årlig nedskrivningstest og derudover ikke accepterer negativ goodwill. Dette behandles ikke

yderligere i nærværende opgave, da det ligger udenfor opgavens område, at gå i dybden med dette. Et andet vigtigt område i en konsolidering er selskabsskatten. I en koncern er der som udgangspunkt sambeskatning mellem de danske selskaber efter SEL § 31, og der kan ligeledes tilvælges sambeskatning med udenlandske datterselskaber. Således bliver koncernens skattepligtige indkomst summen af de enkelte selskabers indkomst. Derudover forudsættes det, at alle selskaber indregner fuld udskudt skat i deres balance. Disse forhold er med til at simplificere elimineringer af skatten i koncernen. Når de tidligere nævnte elimineringer foretages af avancer mv. ændres værdiansættelsen af eksempelvis et aktiv mens den skattemæssige værdi ikke ændres. Derfor skal der foretages en korrektion af den udskudte skat. Når værdien af et aktiv mindskes, skal den udskudte skat derfor også falde og omvendt. De omtalte elimineringer foretages over egenkapitalen, og som udgangspunkt kan ændringen i den udskudte skat foretages ud fra ændringen på egenkapitalen gange den aktuelle skattesats. Dette fordrer, at der ikke er omposteret udbyttegæld fra datterselskabet over på datterselskabets egenkapital¹⁰.

Minoritetsinteresser er også væsentlige at få præsenteret særskilt i koncernregnskabet. Dette er relevant, fordi der i koncernen alene bør indgå, den del der reelt set er ret til, igennem den aktuelle ejerandel. Derfor skal minoritetsinteresser vises særskilt både under resultatet og under egenkapitalen i henhold til ÅRL § 118 og IAS 27. Der er dog en lille forskel mellem de to, idet ÅRL § 118 foreskriver at minoritetsinteressen skal vises mellem egenkapital og forpligtelser, mens den i henhold til IAS 27 skal vises som en del af egenkapitalen.

Det bør nævnes, at der er mulighed for i enkelte tilfælde at undlade elimineringer. Dette i de tilfælde, hvor transaktionerne mellem koncerninterne selskaber er sket på markedsmæssige vilkår og at det ligeledes vil afstedkomme uforholdsmæssigt store omkostninger at foretage elimineringen. Derudover er det tilladt ikke at eliminere i de tilfælde, hvor det beløb der skal elimineres er uvæsentligt i koncernens helhed. I praksis er dette dog ikke så anvendt.

---

¹⁰ Introduktion til koncernregnskaber af Peder Fredslund Møller s. 80

4.1 Delkonklusion

Det blev i ovenstående afsnit fastslået, at en koncern er en modervirksomhed og alle dens dattervirksomheder. Desuden blev det klarlagt, at en modervirksomhed er et selskab der har opnået bestemmende indflydelse over en eller flere dattervirksomheder¹¹. Koncerndannelse kan være en fordel af forskellige årsager, heriblandt risikospredning af investeringer, skatteforhold eller kulturelle forhold, vækst- og konkurrencefordele eller økonomiske fordele.

Når der foreligger en koncern, er modervirksomheden pligtig til at aflægge et koncernregnskab efter ÅRL§109. Hertil forekommer dog undtagelsesbestemmelserne i ÅRL§§110-114, hvorefter følgende koncerner kan undlade at udarbejde koncernregnskab; små koncerner under beløbsgrænserne, underkoncerner, koncerner der kan udelade samtlige datterselskaber fra konsolideringen og koncerner hvor moderselskabet er en fond. Det er ledelsen i moderselskabet der har ansvaret for aflæggelsen af koncernregnskabet.

Et koncernregnskab udarbejdes efter linje-for-linje metoden, hvor de enkelte linjer i koncernselskabernes regnskaber lægges sammen. For at koncernen skal afspejle en enhed og regnskabet repræsentere den handel og det mellemværende, der har været med omverdenen, skal der foretages et antal reguleringer og elimineringer i konsolideringsprocessen. Elimineringerne består primært af udligning af intern handel mellem koncernselskaber, samt tilgodehavender og gæld mellem selskaberne og avancer der er opnået selskaberne imellem. Derudover er nogle af de væsentligste elimineringer kapitalandele i modervirksomheden, internt udbytte, minoritetsinteresser og skat. Når disse elimineringer er foretaget, vil koncernregnskabet være udtryk for den samlede koncerns aktiver, passiver og finansielle stilling på statusdagen samt resultatet af koncernens aktiviteter for det pågældende regnskabsår. Herefter kan det anvendes af koncernens beslutningstagere og andre interessenter. Den primære målgruppe for et koncernregnskab, blev bestemt til at være ejere, kreditorer og banker. Derudover blev den sekundære målgruppe fastsat til at være datterselskabernes minoritetsinteresser, kreditorer, banker, kunder og medarbejdere.

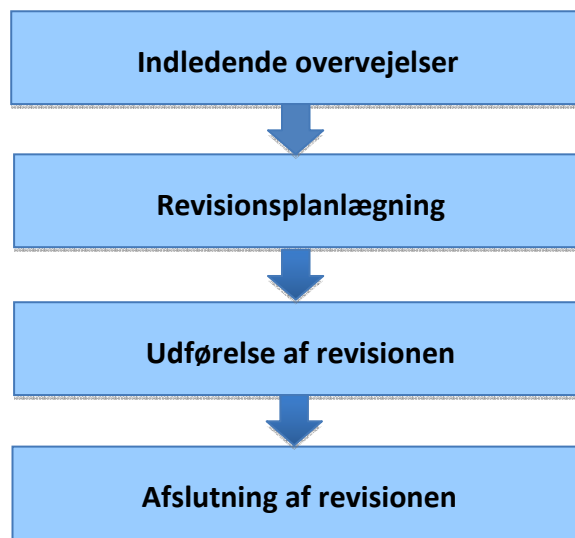
¹¹ ÅRL Bilag 1 B, 1 og 2

5.0 ISA 600

Det teoretiske grundlag for udførelsen af en koncernrevision, skal findes i den tidligere omtalte revisionsstandard ISA 600; ”Særlige overvejelser – Revision af koncernregnskaber (herunder komponentrevisors arbejde)”. Denne standard er forholdsvis ny, idet den først er vedtaget for regnskaber der påbegyndes 15. december 2009 eller senere. ISA 600 erstatter den tidligere RS 600 ”Anvendelse af anden revisors arbejde”. Forud for dette, har der ikke tidligere været en international standard der har reguleret området, trods det at det er et område der kræver specifik viden og er komplekst. I Danmark har man dog haft revisionsvejledningerne 3 omkring brug af anden revisors arbejde og 11 omkring revision af koncernregnskaber. Disse er ophævet for regnskaber påbegyndt 1. Juli 2007 eller senere, da den første RS 600 blev indført. Internationalt har der imidlertid ikke været en standard på området. Baggrunden for at indføre den nye standard, har været at fastlægge nogle specifikke retningslinjer omkring koncernrevision, og dermed være med til at ensarte området og skabe konsistens på tværs af landegrænser. Forskellen på denne standard og den tidligere RS 600 er, at mens den tidligere alene omhandlede brugen af anden revisors arbejde, da omhandler ISA 600 hele revisionsprocessen der skal gennemgås i forbindelse med en koncernrevision. Som udgangspunkt er revisionsprocessen den samme som ved en almindelig revision af et selskab, dog er der tale om et antal ekstra handlinger, der skal udføres i forbindelse med en koncernrevision. Det lidt særegne ved denne standard er, at den er udarbejdet på grundlag af revisionserfaringer fra praksis, modsat andre standarder der som oftest baseres primært på et teoretisk grundlag. Dette er medvirkende til, at ISA 600 ikke har resulteret i den helt store omvæltning for koncernrevisorer i praksis, idet nogle revisorer formentlig allerede før udgivelsen af den nye standard har opereret med mange af de omhandlede aspekter. Der vil naturligvis også være revisorer, for hvilke ISA 600 betyder en stor ændring og hvor de øgede dokumentationskrav kan skabe udfordringer i form af en større indsats, og dermed mulige problemer med at opfylde det aftale revisionshonorar. Nogle af de væsentligste ændringer i standarden er at kravene omkring koncernrevisors involveringsgrad, styring og ansvar er blevet skærpet i henhold til den tidligere standard. Samtidig er der også i standarden et større fokus på kommunikation med komponentrevisor samt vurdering af dennes arbejde. I nærværende opgave vil det alene være ISA 600 der bliver omtalt, og således ikke tidligere regulering i form af RS 600 eller de danske revisionsvejledning 3 og 11, da disse anses for værende irrelevante.

Revisionsstandarden ISA 600 er opbygget efter faserne i en almindelig revisionsproces. Dette stemmer således godt overens med, at koncernrevisionen reelt set skal foregå som enhver anden revision, dog med et antal ekstra overvejelser. Den teoretiske gennemgang af revisionsstandarden bliver i nærværende afsnit opdelt efter revisionsprocessens 4 faser.

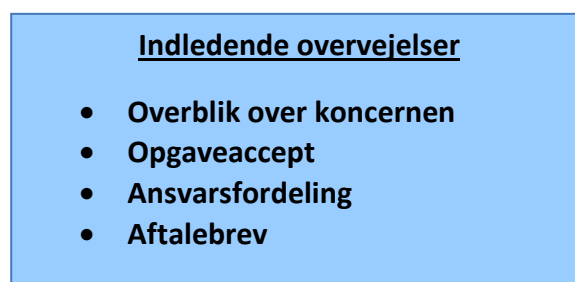
De 4 faser der i henhold til ISA 600 indgår i en koncernrevision er skitseret herunder:

Figur 2. Revisionsprocessen

5.1 Indledende overvejelser

En koncernrevision starter med en række indledende overvejelser, som revisor er nødt til at gøre sig, inden der kan foretages en mere detaljeret og konkret revisionsplanlægning. Dette afsnit har til hensigt at konkretisere, hvilke overvejelser koncernrevisor skal gøre sig. Som udgangspunkt kan de indledende overvejelser opdeles i de 4 aspekter, som indgår i nedenstående figur:

5.1.1 Overblik over koncernen

Inden man kan påbegynde sin koncernrevision, er det vigtigt at få klarlagt det præcise omfang af den pågældende koncern, og hvorvidt der i det hele taget foreligger en koncern der skal aflægge koncernregnskab. I ovenstående afsnit blev det klarlagt at en koncern i regnskabsmæssig henseende er en modervirksomhed og alle dens dattervirksomheder. I det revisionsmæssige perspektiv er definitionen lidt anderledes. En koncern kan i revisionsmæssigt henseende defineres som *"en koncern, der har komponenter, hvis finansielle information indgår i koncernregnskabet."*¹² Det er vigtigt at holde sig for øje, at en koncern altid har mere end en komponent. I praksis vil der oftest være tale om at koncerner er tilstede, både regnskabsmæssigt og revisionsmæssigt på samme tid. Men i henhold til den revisionsmæssige definition, kan en koncern også blot være et selskab med en filial i udlandet, hvor der anvendes en ekstern revisor. Dette eksempel er ikke en koncern i regnskabsmæssig henseende, men alligevel skal ISA 600 benyttes, idet den skal anvendes på alt, hvad der revisionsmæssigt defineres som en koncern. Tillige skal ISA 600 også altid anvendes når der er tale om en koncern i henhold til det regnskabsmæssige aspekt. Den tidligere RS 600 gik meget på anden revisors arbejde, men den nye ISA 600 skal altid anvendes, også når koncernrevisor selv udfører revision på samtlige komponenter. Naturligvis vil en væsentlig del af revisionshandlingerne i standarden være irrelevante i et sådan tilfælde. For at udarbejde sin revisionsplanlægning for koncernen så hensigtsmæssigt som muligt, er det vigtigt at koncernrevisor opnår et godt overblik over den samlede koncern. Hvilke komponenter foreligger der, hvem forestår ledelsen i de enkelte komponenter, hvem står for regnskabsfunktionen, hvilke forretningsaktiviteter er der tale om, hvor befinder komponenterne sig geografisk og meget mere. Alle disse ting er vigtige i den indledende fase, idet de har markant betydning for revisors opgaveaccept. Det er en god ide for revisor, at udarbejde et koncerndiagram idet dette kan være med til at fremme overblikket over koncernen. Når der er opnået overblik over koncernen, skal revisor inddele komponenterne i betydelige og ikke-betydelige komponenter. Dette er en del af planlægningsfasen, hvorfor det bliver gennemgået i afsnittet omkring revisionsplanlægning.

---

¹² ISA 600 afsnit 9 e

5.1.2 Opgaveaccept

En koncernrevision skal, som enhver anden revisionsopgave, indledes med en opgaveaccept. En generel opgaveaccept kræver, i henhold til ISA 210 afsnit 6, at revisor skal kontrollere, hvorvidt der udarbejdes regnskab efter en korrekt regnskabsmæssig begrebsramme. Derudover skal der opnås accept om, at ledelsen i et selskab erkender deres ansvar for udarbejdelsen af regnskabet, tilstrækkelig intern kontrol i selskabet og, at de bistår revisor med de relevante og ønskede oplysninger til denne. Når det drejer sig om en koncernrevision, defineres kravene ved en opgaveaccept således: *”Ved anvendelse af ISA 220 skal koncernrevisor fastslå, om det med rimelighed kan forventes, at der kan opnås tilstrækkelig og egnet revisionsbevis for konsolideringsprocessen og komponenternes finansielle information til at danne grundlag for koncernrevisionskonklusionen.”*¹³ Her ligger fokus således på at opnå revisionsbevis, hvor det i den tidligere RS 600 handlede om, i hvilken grad moderselskabsrevisor havde mulighed for deltagelsen i den samlede koncernrevision. De overvejelser revisor skal gøre sig bliver derfor følgende:

- Kan der opnås den nødvendige finansielle information?
- Kan der opnås den nødvendige dokumentation fra komponentrevisor?

Der hvor revisor kan opleve problemer omkring opnåelse af revisionsbevis, kan inddeles i 3 hovedgrupper. Der kan være tale om begrænsninger forårsaget af koncernledelsen, komponentrevisor eller som følge af juridiske forhold. Såfremt det er ledelsen der tilbageholder oplysninger, må revisor overveje, hvorvidt der er tale om en betydelig eller ikke-betydelig komponent. I det tilfælde, hvor komponenten er betydelig, må det konkluderes at der ikke er opnået tilstrækkeligt revisionsbevis, og det vil derfor have betydning for den afgivne erklæring. Er der tale om en ikke-betydelig komponent, skal revisor overveje, hvorvidt det påvirker den endelige konklusion på koncernregnskabet. Trods det at der er tale om en ikke-betydelig komponent, kan det have indflydelse på vurderingen af ledelsens troværdighed, og dermed være et argument for ikke at acceptere opgaven videre hen. Oplever man derimod begrænsninger pålagt fra komponentrevisors side, er det en mulighed for koncernrevisor selv, at rekvirere den manglende information. Dette gennem kontakt med ledelsen eller måske endda ved selv at tage ud og forestå revisionen. Slutteligt skal det

---

¹³ ISA 600 afsnit 12

nævnes, at der kan være juridiske forhold omkring udlevering af revisionsdokumentation i nogle lande. Oftest vil dette kunne afhjælpes ved at revisor besøger komponentrevisor og gennemgår dennes dokumentation, eller komponentrevisor kan udarbejde et specifikt arbejdspapir til koncernrevisor, hvoraf de udførte handlinger mv. vil fremgå. Såfremt revisor via en af disse årsager mener, at der ikke kan opnås tilstrækkelig og egnet revisionsbevis til at erklære sig om koncernregnskabet som helhed, da kan revisor i forbindelse med en ny opgave vælge ikke at acceptere opgaven. Dette er dog ikke noget man ser meget af i praksis. Er der tale om en igangværende opgave kan revisor fratræde, hvis der er mulighed for dette. Der kan være situationer, hvor revisor som følge af lov eller øvrig regulering ikke kan fratræde, og her vil løsningen formentlig blive ikke at afgive en konklusion på koncernregnskabet¹⁴. Dette vil ofte være tilfældet i Danmark, idet det i praksis er god skik at opfylde udsagnet ”bliv og skriv”, hvorfor man ikke bør fratræde før efter regnskabsaflæggelse, idet resultatet ellers bliver at en ny revisor står med samme dilemma. I vurderingen af, hvorvidt der kan opnås det krævede revisionsbevis skal revisor være opmærksom på fordelingen af betydelige og ikke-betydelige komponenter. Såfremt der er tale om en koncern der alene består af ikke-betydelige komponenter, kan revisor bedre forvente at opnå det nødvendige revisionsbevis via koncernrevisors eget arbejde¹⁵. Afgrænsningen mellem betydelige og ikke-betydelige komponenter behandles nedenfor i afsnittet omkring planlægning af revisionen, hvorfor det ikke uddybes yderligere her.

Via disse ovenstående overvejelser, bliver det tydeliggjort, at det er nødvendigt for koncernrevisor, at have et grundigt kendskab til koncernen som helhed, men også til de enkelte komponenter. Såfremt der er tale om en helt ny revisionsopgave, kan det være særdeles svært at gøre sig ovenstående overvejelser. I en sådan situation må man tage udgangspunkt i de oplysninger den daglige ledelse kan bidrage med, samt indgå en dialog med ledelsen, for derved at opnå en forståelse for koncernen. Derudover er det en god ide, at tage kontakt til tidligere revisor, for derigennem at få oplyst såfremt der skulle være væsentlige ting at bemærke omkring dennes fratræden. Tillige er det en mulighed, at få en snak med komponentledelsen og eventuelt komponentrevisorer, for en dybere forståelse af de enkelte komponenter. De ting koncernrevisor bør opnå forståelse om, kan eksempelvis være koncernstrukturen, de enkelte komponenters forretningsaktiviteter, hvorledes koncernen

---

¹⁴ ISA 600 afsnit 13

¹⁵ ISA 600 afsnit A13

styres administrativt, interne kontroller i koncernen og konsolideringsprocessen¹⁶. Endvidere er det vigtigt, at få en indikation af, hvorvidt ledelsen og komponenterne er villige til at afgive den nødvendige information koncernrevisor måtte ønske. Senere i opgaven foretages en gennemgang af koncernrevisors forståelse for komponentrevisor, hvori det blandt andet fremgår at forventningsafstemning mellem de to er et væsentligt aspekt i hele revisionsprocessen.

Det er ikke alene ved nye kunderelationer man skal gøre sig ovenstående overvejelser. Ved en eksisterende kunde er det ikke nødvendigt, at gøre sig de samme grundige overvejelser hvert eneste år, men man skal dog være opmærksom på, hvorvidt der sker ændringer der kan påvirke muligheden for at opnå det krævede revisionsbevis. Eksempelvis kan der ske ændringer i koncernstrukturen som salg, opkøb eller ændringer i ejer struktur, fusion eller spaltning af selskaber der fører til ændringer i koncernrapporteringen. Derudover skal koncernrevisor være meget opmærksom på udskiftning i ledelsen. Det gælder både for den overordnede og den daglige koncernledelse, men det gælder tillige ledelsen i betydelige komponenter. Som ved enhver anden revision skal man ligeledes være opmærksom på ændringer i interne kontroller, ændringer i ledelsens holdninger både hvad angår skønsvurderinger, men også i relation til besvigelsovervejelser. Koncernrevisor bør også holde øje med udviklingen i balanceposter mv. Såfremt der er store udsving i enten positiv eller negativ retning, kan dette indikerer mistænkelige forhold. Således er det væsentligt, at revisor hvert år foretager en ny kundeaccept, hvor der foretages ovenstående overvejelser omkring den aktuelle situation i koncernen.

I relation til opgaveaccepten, er det endvidere vigtigt, at revisor gør sig de nødvendige overvejelser omkring dennes uafhængighed. Dette er naturligvis ikke anderledes fra den velkendte uafhængighedsovervejelse ved alle revisioner i henhold til Revisorlovens §24. Her gælder det blot, at revisor skal være uafhængig i forhold til hele koncernen, og derfor er det igen vigtigt at have overblik over samtlige datterselskaber.

---

¹⁶ ISA 600 afsnit A11

5.1.3 Ansvarsfordeling

I henhold til accept af opgaven, er det samtidig vigtigt for revisor, at klarlægge ansvarsfordelingen i forbindelse med en koncernrevision. Det defineres klart og tydeligt i ISA 600 afsnit 11, at koncernrevisor har ansvaret for ”...styringen, tilsynet med og udførelsen af koncernrevisionsopgaven i overensstemmelse med faglige standarder og relevante krav i lovgivning og øvrig regulering, samt ansvaret for om den afgivne erklæring er passende efter omstændighederne”¹⁷. Koncernrevisor kan således ikke fralægge sig ansvaret eller henvise til komponentrevisorserklæring, trods det at komponentrevisor har ansvaret for den dokumentation og konklusion koncernrevisor modtager. ISA 600 konkretiserer ligeledes, at såfremt koncernrevisor vælger at modificere den endelige påtegning på koncernregnskabet, da er det ej heller muligt for denne at henvise til komponentrevisors arbejde. Dog er det tilladt at henvise til komponentrevisor, såfremt det vurderes, at der ikke uden denne henvisning kan gives tilstrækkelig forklaring på omstændighederne¹⁸.

Konklusionen bliver derfor, at koncernrevisor har ansvaret for revisionspåtegningen på koncernregnskabet, og derved således også hvis der identificeres fejl og mangler ved revisionen.

5.1.4 Aftalebrev

I forbindelse med opgaveaccepten skal revisor udarbejde en revisionsaftale med kunden i overensstemmelse med ISA 210. I aftalebrevet skal det naturligvis fremgå klart og tydeligt hvilken regnskabsmæssig begrebsramme der arbejdes ud fra. Derudover fastslår ISA 210 afsnit 10, at en revisionsaftale skal indeholde følgende forhold; målet med og omfanget af revisionen, revisors ansvar, ledelsens ansvar og henvisning til den forventede form og indhold af revisors afgivne erklæring. Der forefindes i ISA 210 afsnit A22 og A23 også andre forhold der kan indgå i et aftalebrev, men dette bliver ikke gennemgået yderligere i denne opgave, idet der er forhold der gør sig gældende for alle revisioner og derfor ikke specifikt omhandler koncernrevision. Til gengæld indeholder ISA 210 afsnit A24 specifikke forhold, der bør indgå i aftalebrevet ved en koncernrevision. Dette er følgende forhold:

---

¹⁷ ISA 600 afsnit 11

¹⁸ ISA 600 afsnit A9

-
- ”Hvem der vælger revisor for komponenten,
  - hvorvidt der skal afgives særskilt erklæring for komponenten
  - lovmæssige krav vedrørende valg af revision
  - modervirksomhedens ejerandel, og
  - graden af komponentens ledelses uafhængighed i forhold til modervirksomheden.”¹⁹

Specifikt for koncernregnskaber anbefales det endvidere, at det indarbejdes i revisionsaftalen, hvorledes kommunikationen mellem koncernopgaveteamet og komponentrevisor bør foregå. Herunder bør det kommenteres, at såfremt det er muligt i henhold til lov og øvrig regulering, da skal kommunikationen imellem de to være ubegrænset. Tillige bør al vigtig kommunikation mellem komponentrevisor og komponentens ledelse rapporteres til koncernrevisor. Det samme gør sig gældende for komponentens kommunikation med myndigheder m.v. Slutteligt er det en god ide at få afklaret i revisionsaftalen, at der forventes åbenhed omkring de informationer koncernrevisor ønsker.

5.1.5 Delkonklusion – Handlinger til revisionsinstruks

I ovenstående gennemgang blev det klarlagt, hvilke indledende overvejelser koncernrevisor bør gøre sig inden påbegyndelsen af revisionsplanlægningen for en koncernrevision. Det blev tydeliggjort, at det som udgangspunkt er væsentligt, at få defineret koncernen og få et overblik over hvilke selskaber der indgår i denne. Dette skal danne grundlag for koncernrevisors opgaveaccept, som kan foretages når revisor har opnået en indikation på om denne kan forvente, at opnå den nødvendige finansielle information og dokumentation fra komponentrevisorerne, altså det nødvendige revisionsbevis. Til grund for revisors opgaveaccept, ligger naturligvis også kravet om uafhængighed, som skal gælde i forhold til hele koncernen. Når revisor har foretaget sin egen opgaveaccept, skal der udarbejdes et aftalebrev, som skal indeholde nogle bestemte forhold, men som primært har til formål at forventningsafstemme mellem revisor og koncernledelsen. Det er vigtigt for revisor at få alt dette på plads, idet det blev defineret at koncernrevisor alene bærer ansvaret for revisionspåtegningen på koncernregnskabet, og dermed ikke kan henvise til komponentrevisor, såfremt der bliver identificeret fejl eller mangler ved revisionen.

---

¹⁹ ISA 210 afsnit A25

For at danne et overblik over de handlinger revisor bør udføre, er der herunder udarbejdet eksempler på revisionshandling der kunne danne grundlag for koncernrevisors revisionsinstruks omkring indledende overvejelser:

- Få overblik over koncernen og dennes datterselskaber
  - Udarbejd koncerndiagram
  - Foretag koncernbeskrivelse med forretningsaktiviteter mv.
- Vurder uafhængighed i forhold til den samlede koncern
- Vurder hvorvidt der kan opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, herunder
  - Samarbejdsvillighed fra koncernledelsen
  - Samarbejdsvillighed fra komponentrevisorer
  - Lovgivningsmæssige hindringer
- Send brev til tidligere revisor (kun ved nye kunder)
- Foretag opgaveaccept
- Udarbejd aftalebrev

5.2 Revisionsplanlægning

En vigtig del af enhver revision er at foretage revisionsplanlægning. Det er klargjort i ISA 300, at revisor mål er at planlægge revisionen således, at den bliver udført effektivt. Når der er tale om en koncernrevision, er planlægningsfasen særdeles betydningsfuld, idet der ligger et stort arbejde i at kommunikere med komponentrevisor. Det er en fordel at inddrage denne i revisionsprocessen, så tidligt som muligt, idet udførelsen af revisionen hos de enkelte komponenter bliver mere ensartet. Således er planlægningsfasen en væsentlig bestanddel, når revisor skal opfylde sit ansvar omkring styringen af revisionsopgaven. I revisionsplanlægningen for en koncern indgår følgende 3 elementer, som herunder gennemgås punkt for punkt; Forståelse af koncernen og dennes komponenter, forståelse af komponentrevisor og væsentlighedsniveau. Det skal naturligvis bemærkes, at der foretages en særskilt planlægning af revisionen af moderselskabet forud for koncernplanlægningen. Det er vigtigt at holde sig for øje, at en revision er en iterativ proces, og der kan derved løbende ske tilpasninger af revisionsplanen, i takt med at revisionen skrider frem. I nedenstående figur ses de 3 elementer, der indgår i en revisionsplanlægning:

Revisionsplanlægning

- **Forståelse af koncernen og dennes komponenter (risikovurdering)**
- **Forståelse af komponentrevisor**
- **Væsentlighedsniveau**

5.2.1 Forståelse af koncernen og dennes komponenter (risikovurdering)

Et centralt element for en revisor er, altid at kende og forstå en virksomhed og de omgivelser og den branche denne bevæger sig i. At dette er vigtigt, understreges af, at der forefindes en revisionsstandard ISA 315, der sætter fokus på forståelse af virksomheden og dens omgivelser. Som ved alle andre revisioner, skal denne revisionsstandard også overholdes i forbindelse med en koncernrevision. De væsentligste faktorer revisor skal orientere sig om er beskrevet i ISA 315 afsnittene A17-A41. Eksempler på forhold er branchevilkår som konkurrencemiljø og teknologisk udvikling. Det kan være juridiske og reguleringsmæssige forhold eller eksterne forhold som renteniveau, økonomiske forhold og derudover virksomhedens drift og investeringsplaner mv. Alle disse handlinger kan karakteriseres som værende den overordnede risikovurderingsproces vedrørende koncernen. Risikovurderingen skal i henhold til ISA 315 foretages gennem analytiske handlinger, forespørgsel hos ledelsen og observation og inspektion²⁰. Endvidere er det en god ide for revisor, at rekvirere eventuelt ekstern information, idet dette altid betegnes som et stærkt revisionsbevis. Dette kan søges indhentet fra advokat, pengeinstitut eller forsikringsselskaber. Desuden kan det være relevant at supplere sin forespørgsel hos ledelsen, med forespørgsel hos medarbejdere. Dette være sig medarbejdere i regnskabsafdelingen, men også stabschefer fra andre afdelinger som eksempelvis salg, indkøb eller lager. Disse vil ofte bidrage med det reelle billede af forretningsaktiviteterne og procedurene omkring disse.

Handlingerne i ISA 315 er ligeledes nævnt i ISA 600 afsnit 17, der yderligere konkretiserer 2 punkter, der særligt gør sig gældende ved en koncernrevision. Disse 2 punkter, fordrer at revisor opnår forståelse for:

- Koncernkontroller
- Konsolideringsprocessen

---

²⁰ ISA 315 afsnit 6

Koncernkontroller omhandler de kontrolprocesser der er etableret internt i en koncern. Det er vigtigt, at opnå forståelse for disse, idet de er med til at påvirke, hvorledes koncernrevisor udarbejder sit scope. En del af koncernkontrollerne er det overordnede interne kontrolmiljø, som består af kontrol foretaget af den øverste koncernledelse. Dette kan eksempelvis være via kontinuerlige møder mellem koncernledelsen og komponenternes daglige ledelse, hvor der følges op på diverse forretningsmæssige aktiviteter og resultater i forhold til budgetter mv. Ligeledes skal der foreligge interne procedure i koncernen for, hvorledes den daglige ledelse foretager deres risikovurdering, herunder især de tiltag der udføres med henblik på at opdage og forebygge besvigelser. Desuden vil koncernledelsen ofte definere direkte krav til komponenterne omkring løbende regnskabsmæssig rapportering, afstemning af koncerninterne mellemregninger, koncerninternt salg og avancer. For større koncerner skal der foreligge direkte politikker og procedure for koncernregnskabsrapporteringen. Dette for at gennemføre en ensretning på tværs af landegrænser i koncernen, således det er muligt at foretage benchmarking indenfor koncernen. Slutteligt forefindes der kontroller der udføres centralt fra koncernens øverste ledelse. Dette kan være tilfældet hvis en koncern anvender et centralt it-anlæg eller der forefindes intern revision som foretager grundige analyser af alle koncernens komponenter.

I forbindelse med revisors gennemgang af koncernkontroller, er det effektiviteten af disse der er afgørende. Det nytter ikke noget at kontrollerne er nedskrevet i diverse procedurer, hvis ikke de bliver anvendt i det daglige. Styrken af koncernkontrollerne er som tidligere nævnt, med til at afgøre mængden af handlinger som koncernrevisor skal udføre. Såfremt de interne kontroller er effektive, kan mængden af revisions- og reviewhandlinger nedsættes i forhold til det tilfælde, hvor koncernkontrollerne er vurderet som værende svage.

Angående konsolideringsprocessen er det revisors opgave, at vurdere hvorvidt revisionen skal foretages som en substansrevision eller kontrolrevision. Dette afhænger naturligvis af, hvor systematiseret selve konsolideringen er. Anvendes der et konkret it-system til dette, vil revisor med fordel kunne benytte sig af en erfaren it-revisor, som herved kan vurdere om konsolideringssystemet fungerer effektivt, og hvorvidt de kontroller der foretages er manuelle kontroller eller elektroniske. Såfremt dette er tilfældet, kan revisor minimere den revision af konsolideringsprocessen, der foretages i udførelsesfasen. I udførelsesfasen skal det ligeledes

kontrolleres, at den finansielle information der kommer ud af koncernens konsolidering stemmer overens med den information koncernrevisor modtager fra de forskellige komponentrevisorer. Dette uddybes senere i afsnittet omkring udførelse af revisionen.

Ovenstående gennemgang vedrørende intern kontrol i koncernen og konsolideringsprocessen, er ofte noget der vil blive udført i forbindelse med den løbende revision, og således ikke først ved statusrevisionen. Dette for at revisor kan vurdere de interne kontroller, og dermed beslutte om der kan foretages revision ud fra disse, eller om der skal foretages fuld substansrevision.

Identifikation af betydelige komponenter

En normal revision foretages ud fra en risikobaseret tilgang, hvor følgende revisionsrisikomodel anvendes: $RR = IR \cdot KR \cdot OR$. Denne formel siger at revisionsrisikoen er lig med den iboende risiko ganget med kontrolrisikoen og opdagelsesrisikoen, hvor revisor har indflydelse på sidstnævnte, mens den iboende risiko er upåvirkelig og kontrolrisikoen kan påvirkes af klienten og dermed indirekte af revisor. Normalt operer man ud fra en betragtning om, at det er acceptabelt med en revisionsrisiko på 1-5%. Denne tilgang anvendes hos moderselskabet, men for koncernrevisionen anvendes en anden tilgang. Denne tilgang er også risikobaseret, men dette kommer til udtryk via udvælgelse af betydelige og ikke-betydelige komponenter og derved ikke ved brug af revisionsrisikomodellen. ISA 600 afsnit 18 sætter fokus på identifikationen af betydelige og ikke-betydelige komponenter. Disse skal adskilles fra hinanden, for at optimere revisionsindsatsen mod de væsentligste komponenter i koncernen, og dermed opnå en effektiv revision. Karakteriseringen af komponenter har stor betydning, idet det influere på det antal handlinger der senere skal udføres. Fordelingen af det arbejde der skal udføres på de enkelte komponenter kaldes i praksis scoping, og gennemgås i relation til udførelsesfasen. Betydelige komponenter kan ifølge ISA 600 defineres som følgende:

- En komponent som er af individuel finansiell betydning.²¹
- En komponent der indeholder betydelig risici for væsentlig fejlinformation i koncernregnskabet, som følge af sin særlige art eller særlige omstændigheder.²²

---

²¹ ISA 600 Afsnit A5

²² ISA 600 Afsnit A6

Heraf ses det, at udvælgelsen af de betydelige komponenter sker både ud fra et kvantitativt synspunkt, men særdeles også ud fra kvalitative aspekter. Det kvantitative element er forholdsvist nemt at forholde sig til, idet ISA 600 her konkretiserer at *"I takt med at en komponent får større individuel finansiel betydning, øges risikoen for væsentlig fejlinformation i koncernregnskabet normalt."*²³ Således kan det tolkes heraf, at risikoen for fejl øges i takt med at enhedens tal stiger forholdsmæssigt sammenholdt med koncernens samlede tal. Revisionsstandard ISA 600 foreslår tillige, at betydelige komponenter kan fremfindes, ved at anvende en procentsats på et valgt benchmark. Igen er det revisors faglige vurdering der skal i spil. Benchmarket der skal anvendes, kan være alt fra koncernaktiver, koncernforpligtelser, pengestrømme, resultat eller omsætning. Når man har valgt det relevante benchmark, skal der fastsættes en procentsats, som derved afgør, om en komponenthed bliver betydelig eller ikke-betydelig i henhold til de finansielle oplysninger. Det er naturligvis afhængigt af den enkelte koncern, hvilket benchmark man vælger at anvende. Det er også en mulighed at inddele komponenterne i flere grupper med hver deres benchmark, idet der ofte i en koncern kan være selskaber der står for udvikling, forskning, patenter og produktion mv. For disse er det ikke hensigtsmæssigt at måle i forhold til eksempelvis omsætning, men i stedet kan den samlede aktivmasse være en god nøglefaktor at måle på. Til gengæld kan der samtidig være flere selskaber i koncernen som står for salget af koncernens produkter, hvor nettoomsætning vil være en oplagt faktor at vurdere betydeligheden af komponenterne efter.

Det andet aspekt, hvor en betydelig komponent identificeres ud fra en øget risiko for fejlinformation, er selvsagt mere en vurderingssag for koncernrevisor. Et eksempel på en komponent der kræver særlig revisionsmæssige overvejelser, kan være en enhed der har ansvaret for al handel i fremmed valuta for hele koncernen. Andre faktorer der kan være med til at udløse en betydelig komponent via risikoovervejelser er følgende²⁴:

- Nyerhvervet komponent
- Komponent der kontinuerligt generer tab
- Komponent med et stort antal komplicerede transaktioner eller som er præget af mange regnskabsmæssige skøn

---

²³ ISA 600 Afsnit A5

²⁴ Inspiration fra ISA 600 Særlige overvejelser af Berit Steenstrup Damm, side 27-28

- Manglende kompetence hos koncernledelsen
- Øget risiko for besvigelser hos komponenten
- Risici som følge af beliggenhed, (ex. økonomisk ustabilitet, politisk usikkerhed)
- Going concern problemer hos en komponent

Ovenstående liste er langt fra udtømmende, men giver et godt indblik i hvad der kan udløse den øgede risiko, som medfører, at en komponent må betragtes som værende betydelig. Det er tydeligt, at ved vurdering af nogle af ovenstående aspekter, da skal koncernrevisor besidde et meget indgående kendskab til de enkelte komponenter, hvilket bekræfter væsentligheden af tidligere afsnit omkring det at opnå indblik i koncernen. Ved nye revisionsopgaver kan det således være vanskeligt at foretage denne inddeling af komponenter, men i praksis vil det ofte ske i tæt samarbejde med koncernledelsen. Det er altid en god ide, at diskutere sin udvælgelse af betydelige komponenter med ledelsen i moderselskabet, men revisor skal altid have det sidste ord i en sådan udvælgelse. Det er endvidere naturligt, at antallet af komponenter vil have en vis indvirkning på udvælgelsen. Et færre antal komponenter, vil alt andet lige øge væsentligheden af de enkelte komponenter. Ligesom et lavt antal komponenter muligvis vil øge koncernledelsens tilbøjelighed til at ønske fuld revision af alle komponenter. Det er mere sandsynligt, at der i en koncern med et stort antal komponenter vil være mulighed for at klassificere nogle som værende ikke-betydelige. Et andet vigtigt aspekt i ISA 600 er, at det påpeges at udvælgelsen af betydelige komponenter skal varieres over tid. Dette for at indarbejde et element af uforudsigelighed som er en fordel ved enhver revision, samt for at undgå at nogle komponenter kan være ikke-betydelige i adskillige år og dermed helt undgå revision. I et sådan tilfælde vil man ikke opdage såfremt der skulle gemme sig væsentlige risici eller besvigelserforhold i det enkelte selskab. I praksis vil koncernrevisor formentlig også tage hensyn til, hvorvidt der er krav om lokal revision for de enkelte komponenter. ISA 600 pointerer dog, at dette ikke er ensbetydende med at en komponent bliver betydelig. På den anden side, kan det være et argument for at en lille komponent måske kan tillades at være ikke-betydelig i en længere periode, såfremt man modtager et revideret regnskab med en blank påtegning.

Modstykket til de betydelige komponenter er naturligvis de komponenter der ved revisionsplanlægningen kan karakteriseres som værende ikke-betydelige. Disse er således de

enheder, der ikke har en individuel finansiel betydning for koncernen eller andre risici der kræver særlige overvejelser. At en komponent er ikke-betydelig, er ikke ensbetydende med at der slet ikke skal udføres handlinger i forbindelse med disses konsolidering. For disse skal der udføres analytiske handlinger på koncernniveau. Som tidligere nævnt er årsagen til inddelingen i betydelige og ikke-betydelige enheder, udelukkende et spørgsmål om at optimere revisionen og gøre den mest mulig effektiv. Således afhænger revisionsindsatsen på de enkelte komponenter af, hvorledes disse er karakteriseret i planlægningsfasen. I afsnittet reaktion på vurderede risici gennemgås hvilke forskellige handlingsmuligheder der kan forekomme på komponenterne ved en koncernrevision.

Det er koncernrevisors opgave at vurdere omfanget af handlinger der er relevant, for at denne har opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, for at erklære sig med høj grad af sikkerhed om at det pågældende koncernregnskab, ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Når scoping af komponenter foretages, er det vigtigt at holde sig for øje, at der opnås revisionsbevis i ovennævnte grad. Der er intet specifikt krav i ISA 600 til, hvor stor en andel af koncernens regnskabstal der skal foretages revision på. Når der afgives en revisionserklæring med høj grad af sikkerhed, arbejder man i praksis ofte med en accepteret revisionsrisiko på op til 5%, svarende til at der skal opnås 95% sikkerhed for at det reviderede regnskab ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Dette gælder også for et koncernregnskab. Koncernrevisors opgave bliver derved, at udvælge de korrekte handlinger på det korrekte antal komponenter, for at blive overbevist om, at der er 95% sikkerhed for at koncernregnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation. I praksis kan det anbefales; ”*at der normalt foretages revision, review eller aftalte arbejdshandlinger på 70-90 % af det valgte benchmark*”²⁵. Endvidere anbefales det, at der som udgangspunkt foretages revision på 60 % af det eller de udvalgte benchmarks. Såfremt der alene udføres revision på 60 %, er det nødvendigt at øge andelen af komponenter, hvorpå der foretages review eller aftalte arbejdshandlinger, for at opnå den nødvendige grad af sikkerhed. Omvendt kan andelen af review og aftale arbejdshandlinger nedsættes, såfremt der foretages revision på en større andel, eksempelvis 80 %. Slutteligt vurderes antallet af komponenter, hvorpå der alene udføres analytiske handlinger, ud fra de koncernkontroller der findes, og hvorvidt revisor har vurderet at disse er effektive. Endvidere afhænger dette også af, hvorvidt revisor identificerer

---

²⁵ ”Revision i praksis” side 472

større udsving eller ændringer i de enkelte komponenter. I afsnittet omkring den udvalgte case, ses eksempel på hvorledes et skema over den foretagne scoping kan udarbejdes.

Hvilke handlinger der kan udføres på de enkelte komponenter, uddybes i afsnittet omkring reaktion på vurderede risici i udførelsesfasen.

5.2.2 Forståelse af komponentrevisor, samt kommunikation med denne

Specifikt for koncernrevisioner gælder, at det er et krav for koncernrevisor at opnå kendskab til de komponentrevisorer der anvendes. Dette idet koncernrevisor ofte uddelegerer en stor andel af sit arbejde til komponentrevisorer. Deraf bliver det en væsentlig del af koncernrevisors arbejde, at forholde sig til komponentrevisors faglighed mv. Det er tydeligt klargjort i ISA 600 afsnit 19, hvilke faktorer omkring komponentrevisor man som koncernrevisor skal forholde sig til. Det er således et krav at koncernrevisor forholder sig til følgende punkter:

- a) Komponentrevisors uafhængighed samt overholdelse af etiske regler
- b) Komponentrevisors faglige kompetence
- c) Mulighed for involvering i komponentrevisors arbejde i et omfang så der opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis
- d) Hvorvidt komponentrevisor arbejder indenfor en reguleringsmæssig ramme, hvor der aktivt føres tilsyn med revisorer.

Det er alene for de komponentrevisorer der skal udføre revisionshandling eller review, der er krav om forståelse og dermed indhentning af ovenstående oplysninger. Hvad angår punkt a kræves det, at koncernrevisor indhenter en skriftlig bekræftelse fra de enkelte komponentrevisorer, hvor disse erklærer at de er uafhængige samt ønsker at efterleve de etiske regler. Der er vedhæftet et eksempel på en uafhængighedserklæring i bilag 3 og en erklæring omkring overholdelse af etiske regler i bilag 2. Det samme gælder for punkt c), hvor det igen er oplagt at koncernrevisor beder komponentrevisor skriftligt erklære sig om, at de vil tillade koncernrevisor så meget involvering som denne måtte ønske. Dette aspekt indgår i det vedhæftede bilag 2. Det er en fordel at indhente disse bekræftelser fra komponentrevisor så tidligt som muligt i processen, idet man således får bekræftet at samarbejdet er muligt, og at man som udgangspunkt kan basere sin revision på dokumentation fra komponentrevisor.

Derudover er det i relation til at få oparbejdet en god tovejs kommunikation vigtigt, at koncernrevisor fra start får bekræftet de relevante kontaktpersoner.

For de resterende 2 punkter, er det igen revisors faglige vurdering der skal i spil. Vurdering af komponentrevisors kompetence kan være særdeles svær i praksis. Det der er afgørende her, er naturligvis tidligere erfaringer med den enkelte komponentrevisor og hvorvidt denne eventuelt arbejder i et netværksfirma. Såfremt der er tale om en ny komponentrevisor, skal der udføres flere handlinger, for at nå den krævede forståelse af denne. De faktorer der kan påvirke hvor grundig revisor skal være i sin undersøgelse af komponentrevisor er, hvorvidt de har fælles politikker og procedurer for udførelse af revisionsarbejde, samt for kvalitetsstyring og overvågning. Derudover er det et væsentligt faktum, hvorvidt koncernrevisor og komponentrevisor arbejder efter samme love og regulering, er undergivet samme uddannelse og undervisning og derudover kan kulturelle forhold også være relevante for at opnå forståelse for komponentrevisor²⁶. Det er naturligt, at såfremt der arbejdes efter samme lovgivning og der eksempelvis er tale om netværksfirmaer der arbejder efter samme politikker og procedurer, da kan omfanget af handlinger omkring forståelse af komponentrevisor som udgangspunkt nedsættes.

Vurderingen af komponentrevisors faglige kompetence kan være svær. De ting der er vigtige at komme omkring er, om komponentrevisor har sat sig ind i de revisionsstandarder der er relevante for opgaven, herunder hvorledes de udfører deres revision og kvalitetsstyring. Derudover er det relevant, hvorvidt de besidder særlig viden i tilfælde der kræver branchespecifik kundskab. Dette kunne eksempelvis være virksomheder af særlig offentlig interesse eller lignende. Slutteligt er det vigtigt at få slået fast, at revisor har indblik i den relevante regnskabsmæssige begrebsramme der aflægges regnskab efter. For at opnå alle disse informationer omkring komponentrevisor, kan det være en fordel at indhente komponentrevisors CV, der viser hvilke kunder og hermed hvilke brancher de betjener og tillige deres erfaring indenfor den relevante regnskabsmæssige begrebsramme²⁷. I det vedhæftede bilag 2 bekræfter revisorerne tillige, at de er bekendte med de gældende ISA'er og at deres revisionsfirmas kvalitetsstyring er i overensstemmelse med ISQC 1. Endvidere kan det være en mulighed at rekvirere komponentrevisors resultat ved den senest udførte

---

²⁶ ISA 600 Afsnit A33

²⁷ "ISA 600 Særlige overvejelser" af Berit Stenstrup Damm side 33

eksterne kvalitetskontrol, såfremt det pågældende land opererer med dette. Det kan også være en god ide, at indhente en bekræftelse på revisors autorisation. Derudover kan det være en mulighed at spørge samarbejdspartnere, hvorvidt disse har erfaringer med den konkrete komponentrevisors arbejde. Der er dog ingen tvivl om, at denne vurdering er særdeles svær at udføre for koncernrevisor, og ofte vil man måske først opdage eventuelle manglende kompetencer mv. når man modtager rapporteringspakken i forbindelse med statusrevisionen.

Det at opnå forståelse for komponentrevisor, skal ligesom alle andre handlinger ved revisionen kunne dokumenteres. Der skal som minimum ligge dokumentation for de tidligere nævnte bekræftelser, herunder uafhængighedsbekræftelse, bekræftelse af overholdelse af etiske regler og bekræftelse af, at koncernrevisor har lov at involvere sig i den grad denne ønsker. Derudover er det en god ide, at udarbejde mødereferater fra både fysiske møder og telefonmøder.

Når revisor har indhentet den nødvendige information omkring komponentrevisor, er det vigtigt at denne forstår at træffe de korrekte beslutninger ud fra den opnåede viden. Det er tydelig klargjort i ISA 600 afsnit 20, at såfremt uafhængighedskravet ikke er opfyldt af komponentrevisor, da kan der ikke indgås et samarbejde, og koncernrevisor må i et sådant tilfælde opnå sit revisionsbevis uden om komponentrevisor. Ligeledes i situationer, hvor *"...koncernopgaveteamet har alvorlige betænkeligheder vedrørende andre forhold anført i afsnit a-c"*²⁸. I disse situationer kan koncernrevisor ikke anvende komponentrevisors dokumentation som revisionsbevis, og må således selv udføre arbejdet eller alternativt få en anden revisor til det. Idet der anføres "alvorlige betænkeligheder" kan det tolkes, at revisor i disse tilfælde lidt bedre kan se bort fra "mindre uoverensstemmelser" og eventuelt øge sin involveringsgrad og derved opnå et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis via arbejde udført af komponentrevisor, men også af koncernrevisor selv. Eksempler på ting revisor kan acceptere uden at afbryde samarbejdet, er mangel på branchespecifikke kompetencer eller anden faglig specialviden. Desuden kan revisor jævnfør ISA 600 afsnit A40 ligeledes acceptere at komponentrevisor ikke arbejder i et område, hvor der føres tilsyn med revisorer, men kun såfremt koncernrevisor øger sin egen indsats igennem risikovurdering og eventuelt et større antal revisionshandlinger.

---

²⁸ ISA 600 Afsnit 20

I hvor høj grad revisor skal involvere sig i komponentrevisorsarbejde, afhænger af komponenten, men også af koncernrevisors vurdering af komponentrevisor. Det gælder, at for alle betydelige komponenter, skal koncernrevisor involvere sig i risikovurderingsprocessen. Hvor dybt denne involvering skal foregå, afhænger i opfattelsen af komponentrevisor. Som minimum skal revisors involvering omfatte:

- *”En drøftelse med komponentrevisor eller komponentens daglige ledelse af de af komponentens forretningsaktiviteter, der er betydelige for koncernen*
- *En drøftelse med komponentrevisor af komponentens udsathed for væsentlig fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser eller fejl, og*
- *En gennemgang af komponentrevisors dokumentation for identificerede betydelige risici for væsentlig fejlinformation i koncernregnskabet”²⁹.*

Disse ovenstående handlinger kan i praksis udføres som telefonmøder eller mailkorrespondance, men det skal bemærkes at det er god skik for koncernrevisor, at aflægge i hvert fald de udenlandske komponentrevisorer et fysisk besøg. Dette er ikke en handling der skal udføres hvert år, men der kan udarbejdes en rotationsordning, hvor der naturligvis tages hensyn til de vurderede forhold. Såfremt der er tale om en betydelig komponent, som er nyrehvervet kan revisor med fordel vælge at aflægge besøg hos denne. Ligeledes gælder for komponenter, hvortil revisor vurderer at der er større risiko for besvigelser eller hvor revisor ikke har en optimal vurdering af komponentrevisor. Et fysisk besøg vil altid fremme revisors kendskab til det enkelte selskab, og man vil ofte opnå et bedre indtryk af forretningsgange og kontroller, samt vurdering af ledelsen og dennes arbejdsmetoder ved et besøg frem for en telefonsamtale eller mail.

I praksis vil nogle revisorer tillige have et internt regelsæt, der definerer en vis involveringsgrad i koncernen. Det kan eksempelvis være at koncernrevisors netværk bestemmer, at det pågældende netværk skal stå for revisionen i minimum 60 % af en koncern. For mange af de store revisionshuse, gælder det at såfremt det er et netværksfirma der reviderer komponenten, da kan man som udgangspunkt have tiltro til, at denne revision er udført efter de helt samme retningslinjer, som man selv vil foretage revisionen ud fra. Dog er

---

²⁹ ISA 600 Afsnit 30 a-c

det stadig relevant at afstemme væsentlighedsniveau mv., og opnå uafhængighedsbekræftelse fra komponentrevisor.

Hertil kommer at revisor også har muligheden for at udvælge enkelte områder i koncernen, hvor det ønskes at revisionen foretages centralt af koncernopgaveteamet. Dette kunne være større områder som eksempelvis IT, nedskrivning af goodwill, virksomhedssammenslutninger og andet. I denne henseende fratager man koncernrevisor at foretage en 100% revision og afgive en ISA 800 erklæring, og denne må i stedet afgive en 805 erklæring, som kun går på revision af bestanddele af et regnskab.

Revisionsstandard ISA 600 kræver således, at koncernrevisor har et indgående kendskab til komponentrevisorer hos betydelige komponenter, og det kræves samtidig at dette kendskab kan dokumenteres via uafhængighedsbekræftelser fra komponentrevisor mv. Derved har standarden været med til at gøre denne del af revisionen mere konkret og formaliseret.

5.2.3 Væsentlighedsniveau

ISA 320 foreskriver at revisor skal anvende begrebet væsentlighed, både ved planlægning og udførelse af en revision. Dette gør sig således også gældende for en koncernrevision. Som udgangspunkt skal koncernrevisor fastlægge et væsentlighedsniveau for koncernregnskabet som helhed³⁰. Dette foregår som ved enhver anden revision, ud fra revisors egen professionelle vurdering. Ved fastsættelsen af væsentlighedsniveauet, skal revisor holde sig for øje, at *"fejlinformationer, herunder udeladelser, betragtes som væsentlige, hvis det med rimelighed kan forventes, at de enkeltvis eller tilsammen påvirker de økonomiske beslutninger, som brugere træffer på grundlag af regnskabet."*³¹ Med dette i mente, skal revisor derfor indlede med at fastlægge det væsentlighedsniveau, der vurderes at få regnskabsbrugere til at ændre opfattelse af det endelige koncernregnskab. I praksis anvendes forskellige beregningsmodeller, der oftest går på visse procentsatser af nøgletallene omsætning, resultat før skat, balancesum og egenkapital. Endvidere kan der være forhold i regnskabet, eksempelvis enkelte poster eller transaktionstyper, der skal tilkobles et individuelt og samtidig lavere væsentlighedsniveau. Dette med den baggrund at denne enkelte post, har et øget fokus hos regnskabsbrugerne, og dermed ikke kan bære et så stort udsving som det

---

³⁰ ISA 600 Afsnit 21 a

³¹ ISA 320 Afsnit 2

generelle væsentlighedsniveau lægger op til. Et eksempel på et sådan tilfælde kan være omkring nøgleoplysninger i relation til en bestemt branche, eller det kan være transaktioner med nærtstående parter eller lignende. Det kan også være hvis en koncern har investeret i et nyt forretningssegment og der forefindes en særlig interesse for resultatet af denne aktivitet.

Efter ovenstående overvejelser er udført, skal koncernrevisor tillige foretage en vurdering af væsentlighedsniveauet for de enkelte komponenter. Dette alene på komponenter, for hvilke der udføres revision eller review. Det essentielle i denne vurdering, er at væsentlighedsniveauet på komponentniveau, skal være lavere end på koncernniveau. Årsagen hertil er, at summen af fejl på komponentniveau ikke må overstige det tilladte niveau for fejl i koncernregnskabet. Tillige gælder det naturligvis, at såfremt væsentlighedsniveauet er sat for højt, bliver risikoen for, at væsentlige fejl ikke opdages større. Den omvendte situation, hvor væsentlighedsniveauet sættes for lavt, kan føre til et øget antal revisionshandlinger og kan i sidste ende betyde en ineffektiv revision.

Det skal bemærkes, at komponenternes samlede væsentlighedsniveau dog godt kan overstige koncernens. Dette fordi at den enkelte komponent skal vurderes individuelt, og ikke blot som en brøkdel af den samlede koncern. Væsentligheden i en komponent kan således ikke udledes ved blot at ræsonnere, at denne eksempelvis udgør 20% af koncernens samlede omsætning og dermed skal stå for 20% af det overordnede væsentlighedsniveau. Dog kan størrelsesforholdene komponenter imellem ofte være en rettesnor for, hvor revisors fokus skal ligge. ISA 600 uddyber ikke, hvorledes fejlniveauet hos komponenter skal fastsættes, men præcisere alene det faktum at det ikke er en matematisk andel, og det må konkluderes heraf, at det ligesom ved enhver anden revision er en professionel vurdering, der skal foretages af revisor. Derved indgår også andre faktorer i vurderingen, end en ren talmæssig afvejning. Heri ligger naturligvis tidligere nævnte overvejelser omkring besvigelserisici mv., samt tidligere års erfaringer med de enkelte komponenters rapporteringsresultater.

I praksis vil komponentrevisor formentlig selv have et udspil til det enkelte selskabs væsentlighedsniveau, hvorfor fastlæggelsen af det endelige væsentlighedsniveau bliver en kommunikationsproces imellem komponentrevisor og koncernrevisor. Det skal her bemærkes, at koncernrevisor ifølge ISA 600 afsnit 23 har den endelige beslutning. Denne

situation gør sig primært gældende, når der er tale om en komponent der er underlagt fuld revision som følge af lokal lovgivning. Det vil her være en fordel at lade komponentrevisor fastlægge et udspil til væsentlighedsniveauet, idet denne har et bedre og mere indgående kendskab til selskabet. I praksis vil det være sjældent set, at koncernrevisor ville komme frem til et lavere væsentlighedsniveau end det den lokale komponentrevisor fastlægger, Således vil der sjældent være uenighed omkring dette i praksis.

Ved en komponent, hvor der alene foretages review, anvendes væsentlighedsniveauet udelukkende til bedømmelse af de fundne fejl, hvorfor det ikke her giver anledning til udvidede handlinger. For komponenter, hvor revisionen udføres via ”aftalte arbejdshandlinger”, er det ikke relevant med et fastlagt væsentlighedsniveau, idet koncernrevisor udsender en instruks, som komponentrevisor har pligt til at udfylde og derved udføre sin revision efter. I dette tilfælde har koncernrevisor allerede forholdt sig til, hvilke poster der er væsentlige og hvilke handlinger der skal udføres på den baggrund. I praksis opereres der også ofte med en inddeling af komponenterne i grupper der ligner hinanden, og herefter køres der med et fast væsentlighedsniveau i disse grupper. Dette er naturligvis for at undgå, at der opereres med 20 forskellige væsentlighedsniveau i en koncern, så i stedet har man måske kun 4 forskellige via denne inddeling.

Revisionsinstruks ISA 600 arbejder med endnu et element i henhold til væsentlighedsbetragtningen. Dette være sig ”grænsen for hvornår fejlinformation ikke kan betragtes som klar ubetydelig for koncernregnskabet”³². Dette gøres for at få en afvejning mellem at få oplyst samtlige fundne fejl hos alle komponenter og slet ikke at få oplyst nogle. Derved opnår koncernrevisor et indblik i antal fundne fejl, størrelsen af disse og hvor størstedelen af fejlene ligger. I praksis siger man generelt, at fejl der ligger på omkring 3-5% af væsentlighedsniveauet, kan betragtes som værende ubetydelige for regnskabet. Dette må således også gælde her, men for komponenterne er det naturligvis kun 3-5% af væsentlighedsniveauet for den enkelte komponent.

Et andet aspekt til denne problemstilling, er at der er tale om 2 former for væsentlighedsniveau. Der er væsentlighed ved planlægning og væsentlighed ved udførelse.

---

³² ISA 600 Afsnit 21 d

Det er væsentlighed ved planlægning, der som udgangspunkt fastsættes og oplyses til komponentrevisorer. Væsentlighed ved udførelse er et beløb, som er mindre end det der er fastsat som værende væsentligt for regnskabet som helhed jf. ISA 320 afsnit 9. I praksis vil væsentlighed ved udførelse ligge på omkring 60-80% af væsentlighedsniveauet ved planlægning. Dette til trods for, at ISA 320 henviser til at der ikke er tale om en simpel beregning af væsentlighed ved udførelse, men at der skal lægges en konkret faglig vurdering til grund.

Årsagen til, at der ved revisionens udførelse anvendes et lavere fejl-niveau er, at det giver mulighed for at finde flere uvæsentlige fejlinformationer, som tilsammen ligger under væsentlighedsniveauet for regnskabet. Såfremt man opererede med den samme væsentlighed ved udførelse, ville man miste betragtningen om at de uvæsentlige fejl man finder kan resultere i en samlet set væsentlig fejl. Det tydeliggøres i ISA 320, at væsentlighed ved udførelse både kan være et eller flere tal. Dette henviser til den tidligere nævnte mulighed, for at tildele lavere fejlniveau på enkelte poster, transaktionstyper eller oplysninger i regnskabet.

Slutteligt bør det nævnes, at en central del af, at arbejde med betragtningen omkring et væsentlighedsniveau, er at der bør foretages en fortløbende vurdering af det anvendte niveau. Som tidligere nævnt er en revision en løbende proces, og revisor bør derfor hele tiden holde sig for øje, hvorvidt tingene ændrer sig i en sådan grad, at der bør ændres i revisionsplan, væsentlighedsniveau mv. Dertil bør det nævnes, at vurderingen af et væsentlighedsniveau foregår ud fra revisors professionelle dømmekraft og kan være et meget subjektivt estimat, hvorfor 2 revisorer formentlig aldrig ville komme frem til det helt samme væsentlighedsniveau for den samme koncern.

5.2.4 Delkonklusion - Handlinger til revisionsinstruks

I ovenstående afsnit, blev det belyst hvorledes planlægningen af en koncernrevision skal foretages. Der startes ud med at få en forståelse for koncernen og de brancher denne opererer i i henhold til ISA 315. Herunder skal der opnås indblik i koncernens interne kontroller og hvorledes konsolideringsprocessen foretages. Et vigtigt element i planlægninger, er hernæst at foretage udvælgelse af betydelige komponenter, for at opnå en effektiv revision ud fra den anlagte risikobetragtning. Betydelige komponenter kan udvælgelse som følge af deres

individuelle finansielle betydning eller som følge af nogle specifikke risici der er tilknyttet den enkelte enhed.

Når ovenstående er foretaget, skal der opnås forståelse for de relevante komponentrevisorer. Disse skal vurderes af koncernrevisor på flere punkter. Herunder uafhængighed, faglighed, samarbejdsvillighed og desuden den reguleringsmæssige ramme de arbejder indenfor. Vurderingen skal dokumenteres, men kan i praksis være svær at udføre såfremt man står overfor en helt ny koncern eller nye komponentrevisorer, som man ikke har forudgående kendskab til.

En anden væsentlig del af planlægningsfasen er fastlæggelse af væsentlighedsniveau. Her gælder det, at der skal ansættes et overordnet væsentlighedsniveau for koncernen som helhed, mens der også skal fastsættes individuelle væsentlighedsniveauer for de betydelige komponenter. Det er vigtigt, at væsentlighedsniveauet for de enkelte komponenter er lavere end det for koncernen. Herudover fastsætter koncernrevisor en nedre grænse for, hvornår en fejlinformation ikke kan betragtes som værende ubetydelig.

For at konkretisere, hvorledes en planlægning kan udføres, er der herunder udarbejdet et forslag til de revisionshandlinger en koncernrevisor kan foretage sig i planlægningsfasen:

Forståelse af koncernen

- Udarbejd beskrivelse af virksomhedens aktiviteter, herunder brancheforhold, økonomiske forhold, juridiske forhold mv.
- Noter hvorvidt ovenstående risikovurdering har ført til identifikation af særlige risici
- Opnå overblik over interne kontroller (kontroller effektiviteten af disse ved den løbende revision)
- Opnå overblik over konsolideringsprocessen
- Fastlæg relevante benchmarks til udvælgelse af finansielt betydelige komponenter
- Udpeg betydelige komponenter med særlige risici

Forståelse af komponentrevisor

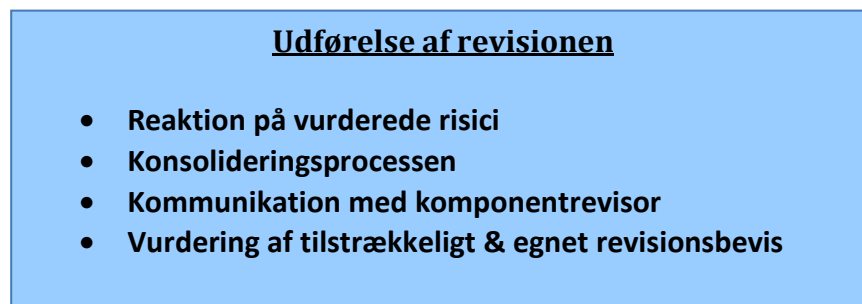
- Indhent bekræftelse på uafhængighed og overholdelse af etiske regler fra komponentrevisor
- Indhent komponentrevisors CV, autorisationsbekræftelse samt resultat af seneste eksterne kvalitetskontrol
- Forespørg eventuelle kolleger eller netværk omkring koncernrevisors kompetence
- Indhent bekræftelse på at der kan opnås ønsket involveringsgrad
- Afhold telefonmøder med alle betydelige komponenter omkring risikovurdering
- Aflæg eventuelt fysiske besøg hos relevante komponenter (primært ved særlige risici, udenlandske enheder samt nye enheder)
- Udarbejd referater for samtlige møder og telefonmøder
- Vurder hvorvidt der er regnskabsposter eller andet der skal revideres centralt af koncernrevisor

Væsentlighedsniveau

- Fastlæg væsentlighedsniveau på koncernniveau
- Overvej hvorvidt enkelte regnskabsposter, transaktionstyper eller andre oplysninger i koncernregnskabet skal tildeles et lavere væsentlighedsniveau.
- Fastlæg væsentlighedsniveau for betydelige komponenter – enkeltvis eller på gruppeniveau
- Fastlæg en nedre grænse for fejlinformation der skal oplyses af komponentrevisor
- Overvej niveauet for væsentlighed ved udførelse
- Revurder væsentlighedsniveauet løbende under revisionsprocessen

5.3 Udførelse af revisionen

Når planlægningsfasen er overstået, skal selve revisionen foretages. Revisionen af moderselskabet, foretages som udgangspunkt, som enhver anden revision af et selskab. Derfor bliver det særlige ved en koncernrevision konsolideringsprocessen og kommunikationen med komponentrevisorer samt modtagelsen af disses rapportering. I det følgende afsnit gennemgås udførelsen af revisionen via de 4 punkter illustreret i denne figur:

5.3.1 Reaktion på vurderede risici

Det blev i afsnittet omkring revisionsplanlægning belyst, hvorledes koncernrevisor skulle opnå en forståelse for koncernen og dennes omverden, for herigennem at foretage en overordnet risikovurdering af, hvorvidt der kunne forekomme væsentlig fejlinformation. Denne risikovurdering er, som meget andet ved en revision, en dynamisk handling der udføres under hele revisionen, og som derfor kan give anledning til ændringer i revisionsplanen og dermed de handlinger der skal udføres under vejs. I afsnittet blev det tillige belyst, hvorledes udvælgelsen af de betydelige komponenter fandt sted. Når risikovurdering og udvælgelsen af komponenter er foretaget, er det koncernrevisors pligt, at reagere på disse risici. Dette gøres ved at udføre de relevante revisionshandling. I henhold til ISA 600 afsnit 24 skal revisor ”*udforme og implementere hensigtsmæssige reaktioner, der behandler de vurderede risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet*”. Her skal det således fastlægges, hvor meget der skal foretages vedrørende den enkelte komponent, og hvorvidt dette skal udføres af koncernrevisor selv eller komponentrevisor. Revisionsstandarden benævner dette som *arten, den tidsmæssige placering og omfanget af arbejdet*. Arten referer her til om der skal udføres fuld revision, revision af specifikke regnskabsposter, aftale arbejds handlinger, review eller analytiske handlinger. Den tidsmæssige placering henviser både til tidspunktet for revisionens udførelse, men også til den tidsperiode revisionsbeviset indeholder. En stor del af dette aspekt, er således om de valgte revisionshandling skal

udføres ved løbende revision eller statusrevision, og derudover er koncernrevisor nødt til at operere med faste tidsfrister over for komponentrevisor, men dette er der mere om i næste afsnit. Omfanget af arbejdet kan omhandle mængden af stikprøver og dermed revisionsbevis, og dette har koncernrevisor til dels fastsat via et væsentlighedsniveau. I forbindelse med en koncernrevision omhandler det dog tillige, hvor stor en involveringsgrad koncernrevisor skal have i de forskellige komponenters revision.

De handlinger der kan relateres til komponenterne i forbindelse med en koncernrevision, kan opdeles som følger³³:

1. Fuld revision
2. Revision af udvalgte regnskabsposter eller oplysninger
3. Specifikke revisionshandling
4. Review
5. Analytiske handlinger udført på koncernniveau (out of scope)

Der er således en bred ramme af muligheder for, hvor meget der kan udføres på den enkelte komponent. Det er naturligt at der for betydelige komponenter, skal udføres mere end for de ikke-betydelige. I henhold til ISA 600 afsnit 26 skal en komponent der er betydelig, som følge af dens finansielle betydning for koncernen, revideres af enten koncernrevisor eller en komponentrevisor. Således skal der for denne type af komponenter altid foretages fuld revision. Derimod er det valgfrit for en komponent, som er betydelig via sin øgede risiko for væsentlig fejlinformation, hvorvidt den underlægges fuld revision, revision af en eller flere balanceposter mv. eller der udføres nærmere angivne revisionshandling der relaterer sig til de identificerede risici³⁴. For ikke-betydelige komponenter skal koncernrevisor som udgangspunkt alene udfører analytiske handlinger på koncernniveau. Dog skal der i tilfælde, hvor der ikke opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til en revisionskonklusion på koncernen, udvælges ikke-betydelige komponenter hvorpå der udføres yderligere handlinger. Disse handlinger kan opdeles i de fire grupper; Fuld revision, Revision af en eller flere balance poster mv., Specifikke revisionshandling eller review af komponentens finansielle information. Det er væsentligt at valget af betydelige komponenter i koncernen varieres over

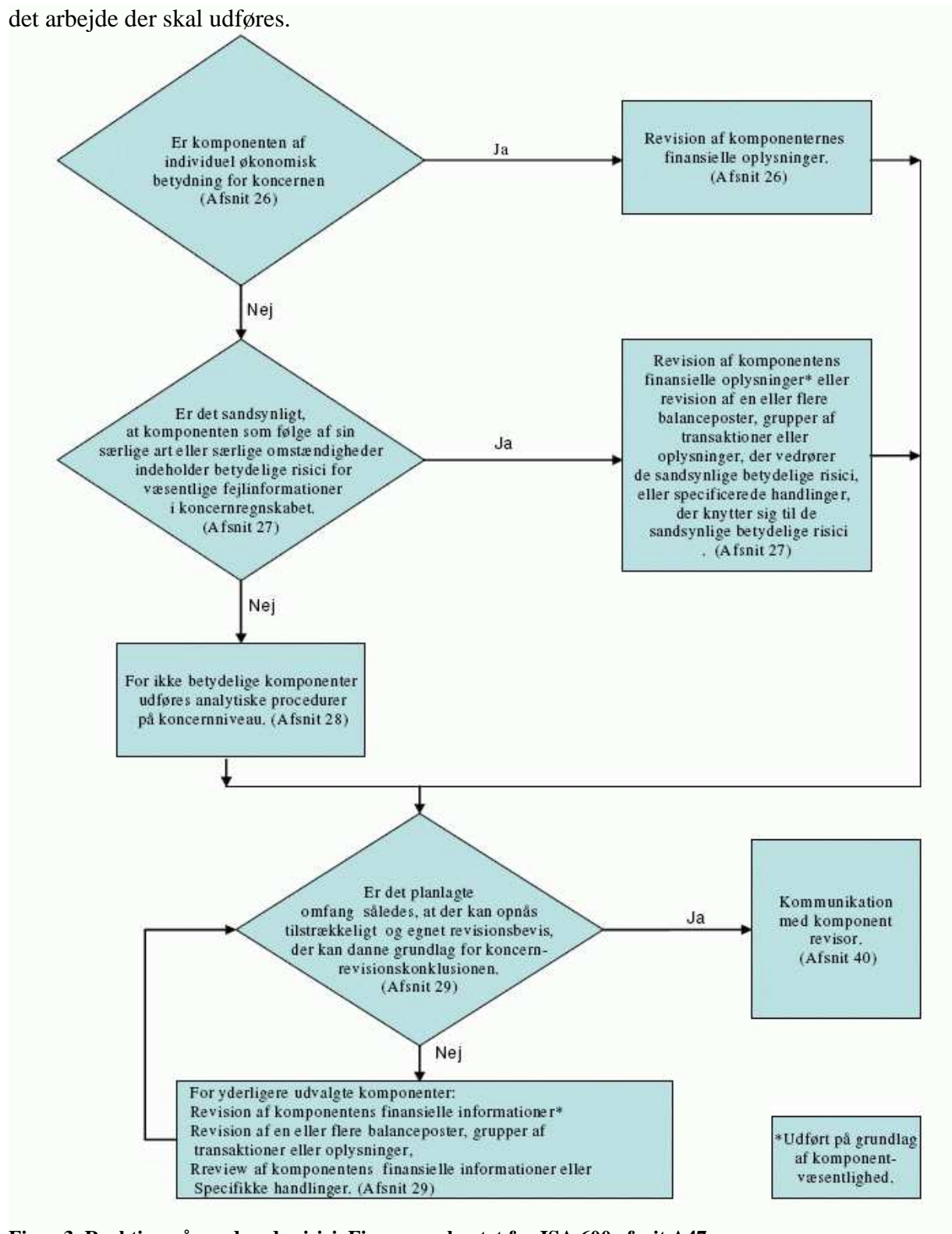
---

³³ ISA 600 Afsnit 27-29

³⁴ ISA 600 Afsnit 27

tid jævnfør ISA 600 afsnit 29. Dette er ligeledes med til at bevare en hvis uforudsigelighed fra koncernrevisors side, som er en fordel ved alle revisioner. Herunder ses et beslutningsdiagram, der illustrerer hvorledes komponenternes betydelighed afgør omfanget af det arbejde der skal udføres.

Figur 3. Reaktion på vurderede risici. Figuren er hentet fra ISA 600 afsnit A47

Indholdet af de enkelte handlinger klarlægges her;

- Fuld revision giver sig selv. Dette foretages som en almindelig revision i henhold til de internationale revisionsstandarder, hvor der arbejdes ud fra et væsentlighedsniveau. I forbindelse med fuld revision, modtager koncernrevisor en erklæring fra komponentrevisor om den enkelte komponent. Dette vil ofte være en ISA 800 erklæring, idet der er tale om en erklæring med et særligt formål.

- Revision af udvalgte regnskabsposter eller oplysninger må ikke forveksles med nedenstående ”aftalte arbejdshandlinger”. I dette tilfælde udvælger koncernrevisor enkelte væsentlige regnskabsposter eller oplysninger, hvorpå komponentrevisor skal foretage revision. Selve revisionen foretager de selv og bestemmer derved selv de handlinger der i deres optik giver det nødvendige revisionsbevis. Herefter erklærer komponentrevisor sig efter ISA 805, der omhandler ”særlige overvejelser – revision af bestanddele af et regnskab og specifikke elementer, konti og poster i et regnskab”.

- Ved Aftalte arbejdshandlinger er det koncernrevisor, der udstikker præcise retningslinjer for, hvad komponentrevisor skal foretage sig. Denne erklærer sig herefter i overensstemmelse med ISRS 4400. Eksempler på aftalte arbejdshandlinger kan være kontrol af tilstedeværelse af varelageret eller debitorer, værdiansættelse af ejendomme eller andre anlægsaktiver og der kan være tale om kontrol af nettoomsætningens fuldstændighed. Dette beskrives meget nøje af koncernrevisor, eksempelvis som ”udsend 50 saldomeddelelser til debitorer” eller ”foretag kontrol af udstedte kreditnotaer i perioden 01.01.2013 – 31.01.2013”. Det er således også koncernrevisor, der bestemmer det ønskede stikprøveantal. I dette tilfælde arbejdes der derfor ikke ud fra et væsentlighedsniveau.

- Review udføres efter ISRE 2400 eller ISRE 2410. Forskellen imellem de to er alene, hvorvidt den anvendte komponentrevisor, også er generalforsamlingsvalgt revisor for enheden. I det tilfælde anvendes ISRE 2410 idet det foretagne review her læner sig op af en revision, mens der for en komponentrevisor der ikke er generalforsamlingsvalgt skal anvendes ISRE 2400. Dette vil være tilfældet i de lande, hvor der ikke er et lokalt

krav om revision. Ved review arbejdes der ligeledes ud fra et væsentlighedsniveau. Væsentlighedsniveauet ved planlægning er det samme som var der tale om en revision, men væsentlighedsniveauet ved udførelse er ved et review højere end ved en revision. Således ”graver man ikke så dybt” i materialet ved review, men baserer sin gennemgang primært på forespørgsler og analytiske handlinger.

→ Analytiske handlinger på koncernniveau (out of scope) skal i henhold til ISA 600 afsnit 28 udføres på alle ikke-betydelige komponenter. Dette udføres for at opnå en bekræftelse på, at disse komponenter i realiteten er ikke-betydelige når de faktiske tal foreligger. Analytiske handlinger går meget på sammenligning med tidligere års tal, budgetter eller benchmarking med andre lignende selskaber i koncernen eller med selskaber udenfor koncernen der opererer i samme branche. Analytiske handlinger må både foretages på komponentniveau, men det er ligeledes tilladt at sammenlægge selskaber i grupper der er relevante i forhold til koncernens opbygning. Sammenlægningen må dog ikke foretages så den kommer til at skjule eventuelle udsving for en enkelt ikke-betydelig komponent. Det er muligt at disse analytiske handlinger resulterer i, at en komponent må skifte status til at blive en betydelig komponent i stedet, hvis der fremkommer udsædvanlige forhold, ændringer eller andre større risici ved analysen end forventet.

Et aspekt der ligeledes skal overvejes, er de tilfælde hvor der forefindes lokale revisionskrav, og komponentrevisor alligevel udfører en revision baseret på lovgivningen i det enkelte land. I praksis er løsningen på dette ofte, at komponentrevisor får lov at tage udgangspunkt i sin lovkrævede revision og eventuelt udføre tillægshandlinger såfremt dette kræves for at opfylde koncernrevisors scope. Dette naturligvis på den bekostning af det lokale væsentlighedsniveau ikke er højere end det fastsat af koncernrevisor. Som tidligere nævnt, vurderes dette ikke at være et problem der forefindes i praksis, idet komponentrevisor som oftest vil have fastsat et væsentlighedsniveau, som er væsentligt lavere end det koncernrevisor fastlægger. Omvendt skal man holde sig for øje, at selvom der forefindes lokalt krav om revision for den enkelte enhed, er dette ikke ensbetydende med at denne herved bliver en betydelig komponent.

Det blev nævnt i afsnittet omkring udvælgelse af betydelige komponenter og risikovurdering, at det i praksis anbefales at der på 70-90 % af det eller de valgte benchmarks udføres fuld revision, særlige revisionshandlinger eller review. Heraf bør 60 % være fuld revision. Fordelingen af dette vil naturligvis være baseret på vurderingen af koncernens interne kontroller og effektiviteten af disse. Hvordan de handlinger der skal udføres påvirkes af de interne kontroller er illustreret i nedenstående tabel:

Koncernkontroller \ Revisionsstrategi	<u>Stærke</u>	<u>Normale</u>	<u>Svage</u>
<u>Revisionshandlinger</u>	70 %	80 %	85 %
<u>Review</u>	5 %	10 %	15 %
<u>Analytiske handlinger</u>	25 %	10 %	0 %
I alt	100 %	100 %	100 %

Figur 4. Interne kontrollers effekt på koncernrevisors scope. Figuren er hentet fra ”ISA 600 Særlige overvejelser” af Berit Steenstrup Damm

Som tabellen illustrerer, vil svage interne kontroller betyde et større antal revisionshandlinger, mens stærke interne kontroller kan reducere antallet af revisionshandlinger. Derudover tydeliggør figuren, at såfremt de interne kontroller er svage, da bør 100 % af koncernen gennemgås, og her vil man således ikke kunne nøjes med analytiske handlinger for nogen komponenter. Alligevel må det konkluderes, at koncernrevisor efter ISA 600 er indført, kan opnå en mere effektiv revision via denne risikobetonede tilgang revisionsstandarder lægger op til, og der derfor ikke nødvendigvis skal ske revision af alle koncernens komponenter. Dette som følge af at risikovurderingen er løftet op på koncernniveau. Før ISA 600 satte fokus på betydelige komponenter, ville koncernrevisor formentlig have foretaget en risikovurdering på hver enkelt komponent, hvilket ville føre til et større antal handlinger i forhold til en vurdering på koncernniveau.

5.3.2 Konsolideringsprocessen

I planlægningsfasen er det revisors opgave, at få kortlagt konsolideringsprocessen, og opnå forståelse for hvorledes denne fungerer. I den forbindelse får revisor viden om selve koncernkontrollerne og hvilke retningslinjer der er sendt ud fra koncernledelsen, til samtlige komponenter. Det er revisors pligt ved udførelsen af revisionen, at opnå overbevisning om, hvorvidt disse kontroller er effektive. Dette kan både udføres af koncernrevisor selv eller man

kan anmode komponentrevisorerne herom. Der er foretaget en grundigere omtale af dette, i afsnittet ovenover omhandlende reaktion på vurderede risici.

I henhold til selve konsolideringsprocessen er det essentielt at koncernrevisor som udgangspunkt kontrollerer, hvorvidt samtlige komponenter er indregnet i koncernregnskabet. Fuldstændigheden af dette klarlægges ved at afstemme konsolideringsarket til den modtagne dokumentation fra komponentrevisorer samt dokumentation fra de dattervirksomheder man selv har revideret. Som udgangspunkt har man tidligere års oversigt over datterselskaber, og såfremt der har været køb og salg af virksomheder, vil dette formentlig blive opdaget ved revisionen af moderselskabet. Der kan muligvis opstå en situation, hvor et datterselskab anskaffes via et andet datterselskab, hvor koncernrevisor ikke har mulighed for at opdage det. Eksempelvis kan der i England stiftes et limitid for 1 pund, hvilket nemt kunne forsvinde i en revision. Det er dog ledelsen der har pligt til at oplyse revisor om dette, så såfremt situationen skulle opstå, ville det give anledning til betragtninger omkring ledelsens troværdighed med videre. Derfor må det antages at kontrollen af hvorvidt alle datterselskaber er konsolideret, kan udføres via forholdsvis enkle handlinger.

Når det er kontrolleret at samtlige datterselskaber er indeholdt i konsolideringen, skal det kontrolleres at de indregnede oplysninger er korrekte. I praksis foregår det sådan, at koncernledelsen modtager en rapportering fra de enkelte komponenter, mens koncernrevisor modtager en anden rapportering fra komponentrevisor. Således er det væsentligt, at der foretages en afstemning mellem disse. Såfremt der er forskelle mellem de modtagne rapporteringer, vil der oftest være tale om efterposteringer fra komponentrevisors side, som ikke er blevet rapporteret til koncernledelsen. Når det er kontrolleret at der er overensstemmelse mellem de 2 rapporteringer, skal koncernrevisor afstemme den modtagne rapportering til konsolideringsarket. Dette er en forholdsvis enkel revisionshandling, hvor der foretages afstemning af tallene fra det ene ark til det andet. Dog er det en meget vigtig del af revisionen af selve koncernregnskabet. Det er op til koncernrevisor, hvor dybdegående en kontrol denne ønsker at foretage. Der kan foretages 100 % afstemning af samtlige tal fra konsolideringen og over til rapporteringen, men der kan også udelukkende foretages kontrol af de væsentligste tal og sammentællinger. Det kunne eksempelvis være omsætning, lønomkostninger, resultat, balancesum og egenkapital. I en stor koncern med over 100

komponenter, vil man i praksis formentlig vælge denne løsning, for derved at opnå en effektivisering af revisionen.

En særlig problemstilling omkring denne handling er, at de modtagne rapporteringspakker oftest vil være udarbejdet i den lokale valuta, mens det modtagne konsoliderede regnskab vil være udarbejdet i danske kroner. Således bliver der en udfordring i at kontrollere, hvorvidt der er foretaget korrekt omregning til danske kroner. Som udgangspunkt vil dette sige statusdagens kurs for balanceposter og transaktionsdagens kurs for resultatopgørelsen. Dette er dog en anelse forenklet. Desuden skal koncernrevisor kontrollere, at det er den korrekte valutakurs der er anvendt, og at kursreguleringen ved konsolideringen foretages over egenkapitalen i koncernregnskabet. I praksis løses denne problemstilling ved at koncernrevisor udmelder en koncernkurs. Således ved samtlige komponentrevisorer og koncernledelsen, hvilke valutakurser der skal anvendes i deres rapportering. Kursreguleringen af kapitalandelenes indregning i moderselskabets regnskab omtales ikke her, idet det ligger udenfor den relevante problemstilling. Dog hænger det i praksis tæt sammen med ovennævnte og er en relevant problemstilling ved moderselskabets regnskab.

Når der foretages konsolidering skal der foretages et antal reguleringer. Dette kan eksempelvis være tilfældet, når en komponent anvender en anden regnskabspraksis end moderselskabet. Eksempler, hvor der oftest anvendes en anden regnskabspraksis, er indregning af kapitalandele og regnskabsmæssig behandling af leasingaftaler. I henhold til ÅRL § 119 stk. 2 skal man som udgangspunkt anvende modervirksomhedens regnskabspraksis. Således skal der foretages reguleringer, når dette ikke er tilfældet. Det er koncernrevisors pligt, at tilse hvorvidt de nødvendige reguleringer er foretaget, og samtidig at de er foretaget korrekt og der foreligger den fornødne dokumentation for reguleringen, og for ledelsens godkendelse heraf. Desuden nævner ISA 600 Afsnit A56 ligeledes, at det er væsentligt at kontrollere at; *”..væsentlige reguleringer på passende vis afspejler de underliggende begivenheder og transaktioner”*. Det er således ikke nok blot at påse de er foretaget, det skal tillige kontrolleres hvorvidt der er et reelt indhold i den regulering der er lavet.

Udover ovennævnte reguleringer foretager ledelsen et antal eliminerings af de interne transaktioner og saldi selskaberne imellem. I henhold til ÅRL § 120 skal der foretages eliminering af følgende poster i koncernregnskabet:

- *”Tilgodehavender og forpligtelser mellem de konsoliderede virksomheder,*
- *Indtægter og omkostninger som følge af transaktioner mellem de konsoliderede virksomheder og*
- *Gevinster og tab som følge af transaktioner mellem de konsoliderede virksomheder, som indgår i posternes bogførte værdi.”*

ISA 600 fordrer, at koncernrevisor foretager en kontrol af disse koncerninterne poster, og naturligvis kontrollerer at de stemmer overens, således posterne går i nul når der er foretaget eliminerings. Endvidere skal koncernrevisor sikre sig, at der ikke er poster der mangler at blive elimineret. Slutteligt kræver ISA 600 kontrol med komponenter, der har en anden balancedag end moderselskabet. Disse skal naturligvis tilpasses balancedagen for koncernregnskabet, hvorfor revisor skal kontrollere, at der er foretaget de fornødne indregninger eller udeladelser, og at dette er dokumenteret korrekt. Der kan også være tilfælde, hvor enkelte dattervirksomheder er holdt ude af konsolideringen i henhold til ÅRL §114 stk. 2. Her er det koncernrevisors pligt, at påse at det foreligger en korrekt begrundelse for at udeholde den aktuelle dattervirksomhed. Såfremt koncernen aflægger regnskab efter IAS 27 er den omtalte udeholdelse ikke tilladt, med undtagelse af dattervirksomheder der besiddes med henblik på videresalg.

I praksis kontrollerer revisor endvidere de af komponenterne oplyste pantsætninger, sikkerhedsstillelser og eventualforpligtelser til det der er oplyst i koncernregnskabet. Dette kan være en væsentlig handling, idet der også her kan være tale om forskellig praksis omkring hvornår en eventualforpligtelse, sikkerhedsstillelse eller andet skal oplyses i regnskabet.

5.3.3. Kommunikation med komponentrevisor

Kommunikationen med komponentrevisorer, er essentielt for en koncernrevision, hvor der er et stort antal komponenter, for hvilke det er en anden revisor der foretager revisionen. I forhold til den tidligere RS 600 er det et stort fokusområde i den nye revisionsstandard. Således er det også påpeget i ISA 600 afsnit A57, at *”Hvis der ikke er effektiv*

tovejsskommunikation mellem koncernopgaveteamet og komponentrevisorerne, er der risiko for, at koncernopgaveteamet ikke kan opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, der kan danne grundlag for koncernrevisionskonklusionen". Heri understreges vigtigheden af kommunikationen mellem revisorerne.

Som tidligere nævnt er det koncernrevisor, der har ansvaret for styringen af koncernrevisionen, hvorfor denne som udgangspunkt bør gå ud og kommunikere de krav denne stiller i forbindelse med koncernrevisionen. Det er en god ide at påbegynde sin kommunikation på et tidligt tidspunkt. Allerede i planlægningsfasen skal der udarbejdes en revisionsinstruks, der kan fremsendes til de forskellige komponentrevisorer. Det er tidligere omtalt, at der ligeledes skal udsendes uafhængighedserklæring mv. til disse. Således kan det anbefales at sende det hele på en gang, da komponentrevisor derved også kan erklære, at de vil samarbejde under de retningslinjer der er udstukket af koncernrevisor. ISA 600 klarlægger en række ting koncernrevisors kommunikation skal indeholde. Heriblandt de tidligere nævnte aspekter omkring uafhængighed, etiske krav og det at komponentrevisor ønsker at samarbejde. Endvidere skal koncernrevisor kommunikere det relevante væsentlighedsniveau, samt grænsen for ubetydelige fejl. Såfremt koncernrevisor har identificeret betydelige risici i forbindelse med en komponent skal dette ligeledes viderebringes, og omvendt skal det klarlægges at man ønsker kommunikation retur, såfremt komponentrevisor skulle identificere andre risici eller usikkerheder. Slutteligt fordrer ISA 600 at koncernrevisor skal medsende en oversigt over nærtstående parter, og igen anmode komponentrevisor om en tilbagemelding, såfremt de har kendskab til andre forhold. Der er udarbejdet et eksempel på en revisionsinstruks i forbindelse med case-eksemplet i kapitel 6, som er vedhæftet i bilagene 1-7.

I instruksen skal koncernrevisor tillige anmode komponentrevisor, om at videregive generelle oplysninger der kan have relevans for påtegningen på koncernregnskabet. Dette kan være mange forskellige ting, som eksempelvis manglende neutralitet hos ledelsen, opdagelse af besvigelser, mangler i intern kontrol eller naturligvis såfremt der er tale om lovovertrædelse eller lignende. Desuden skal de udarbejde en liste over ikke-korrigerede fejlinformationer, der ligger over grænsen for ubetydelige fejl. I praksis vil koncernrevisor oftest også anmode komponentrevisor, om de fejl der er identificeret ved revisionen også selvom disse er rettet af

ledelsen. Når de rapporterer, er det væsentligt, at det er tydeligt identificeret, hvilken information det er de erklærer sig om, og der skal afgives en overordnet konklusion til koncernrevisor. Et eksempel på denne overordnede konklusion er vedlagt i bilag 4. Dette bilag indeholder tillige et skema til ikke-rettede fejl samt et skema til rettede fejl.

Derudover er det væsentligt, at koncernrevisor i hele revisionsprocessen, får gennemgået den modtagne dokumentation fra komponentrevisorer så hurtigt som muligt, således der kan foretages rettidig opfølgning på eventuelle mangler i rapporteringen. I praksis har det stor betydning, at man er konsekvent med en effektiv rykkerprocedure for materiale fra komponentrevisorer.

Således må det konkluderes, at det er vigtigt med en god kommunikation mellem koncernrevisor og komponentrevisor.

5.3.4 Vurdering af tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis

Revisors formål med hele revisionen er at opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Som det er anvist tidligere i opgaven, arbejdes der ud fra en risikobetragtning, og denne risiko kan reduceres når der opnås høj grad af sikkerhed for, at der ikke forefindes fejlinformationer. Det er i ISA 200 afsnit 17 fordret at den høje grad af sikkerhed opnås gennem tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis er identificeret både i ISA 200 afsnit 13 b og ISA 500 afsnit 5 b & e. Begge steder lyder definition som følger:

→ Tilstrækkeligheden = Målestokken for mængden af revisionsbevis

→ Egnetheden = Målestokken for kvaliteten af revisionsbeviset³⁵

Hvor meget revisionsbevis der skal opnås og kvaliteten af dette, er igen en vurdering der foretages af revisor. Denne vurdering er påvirket af revisors risikovurdering. Såfremt risikoen for fejl og mangler er vurderet høj, skal mængden af revisionsbevis være større. Omvendt kan en lav risikovurdering resulterer i en mindre mængde revisionsbevis. Til gengæld er mængden af revisionsbevis også afhængig af kvaliteten af det opnåede revisionsbevis. Dette gælder dog

---

³⁵ ISA 200 afsnit 13 b

ikke den anden vej, idet en større mængde revisionsbevis ikke altid kan kompensere for manglende kvalitet i beviset. Kvaliteten i et revisionsbevis, skal opfattes ud fra nøgleordene relevans og pålidelighed. Således skal revisionsbeviset kunne understøtte den konklusion revisor ønsker at opnå, og det er derfor vigtigt at relevansen er vinklet korrekt. Et eksempel kunne være at der i forbindelse med en debitorrevision foretages revision af tilstedeværelsen, mens risikovurderingen egentlig pegede på, at det var værdiansættelsen der var problematisk. Derfor er det vigtigt at være opmærksom på revisionsbevisets relevans. Samtidig skal beviset ligeledes være pålideligt. Her menes naturligvis at beviset er troværdigt og at de opnåede påstande holder stik. De stærkeste revisionsbeviser opnås i form af fysisk kontrol eller ekstern bekræftelse, idet troværdigheden i disse beviser er høj.

Når det drejer sig om en koncernrevision, opdeler ISA 600 afsnit 42-45 revisionsbeviset i følgende 2 dele:

- *"Vurdering af komponentrevisors kommunikation og hensigtsmæssigheden i disse revisorers arbejde og*
- *Revisionsbevisets tilstrækkelighed og egnethed"*

Det skal derfor vurderes, hvorvidt den modtagne kommunikation fra komponentrevisorer er fyldestgørende. I praksis vil der ofte være forskel på, hvordan revision udføres på tværs af landegrænser, idet der kan være forskelle i de konkrete lovgivninger, men også det kulturelle aspekt kan spille ind. En ting der ofte kan være problematisk i praksis, er komponentrevisorernes overholdelse af deadlines. Dette kan være svært at afhjælpe, idet koncernrevisor ikke kan gøre andet end at udmelde den aktuelle deadline allerede tidligt i planlægningsfasen, således komponentrevisorerne tillige kan planlægge efter dette. Såfremt deadlines ikke overholdes, må koncernrevisor forsøge at rykke og eventuelt inddrage koncernledelsen, som måske kan være med til at presse på hos komponentrevisor. Et andet problem der kan opstå i praksis, er hvis komponentrevisor ikke vil acceptere at udføre den givne opgave. Dette kan eksempelvis være som følge af for lavt honorar eller hvis man ikke har de fornødne ressourcer i den givne periode, og revisor vælger at prioritere deres lokale kunder frem for afrapportering til en koncernrevisor. Hvis det ikke er muligt at få komponentrevisor til at udføre opgaven, må koncernopgaveteamet selv træde til med bemanning eller eventuelt få en samarbejdspartner i det pågældende land til at udføre

revisionen. Derudover kan det også ske, at koncernrevisor ikke er tilfreds med kvaliteten af den modtagne rapportering eller der ikke er udført de ønskede revisionshandlinger. I et sådan tilfælde, må koncernrevisor som udgangspunkt forsøge at få komponentrevisor til at udføre de manglende handlinger og hvis relevant gå dybere på nogle områder. Dette kan på baggrund af ovennævnte forhold give lidt udfordringer, idet komponentrevisor kan få problemer med at holde sit honorar hjemme. Derfor kan det igen resultere i, at koncernrevisor selv må sende medarbejdere fra sit team af sted for at udføre den manglende revision. Den eneste mulighed koncernrevisor har for at afhjælpe ovenstående tilfælde, er ved at udarbejde en grundig revisionsinstruks, samt have en god og effektiv tovejs kommunikation med de enkelte komponentrevisorer. Her bliver det således igen understreget, hvor væsentlig en del kommunikation er i forhold til en koncernrevision.

Når den modtagne rapportering fra komponentrevisorer er vurderet, skal det tillige vurderes, hvorvidt der er opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for den enkelte komponent. Der kan sagtens være tilfælde, hvor komponentrevisor har udført sin opgave korrekt og fyldestgørende, men hvor der alligevel er mangel på revisionsbevis. Koncernrevisor må derfor vurdere, hvorledes der skal handles på dette. I første omgang skal der ses på, hvor meget det manglende revisionsbevis, betyder for koncernen på overordnet niveau. Dette skal ses i relation til koncernrevisors udarbejdede scope samt i relation til væsentlighedsniveauet for koncernen. Såfremt det menes at have betydning for koncernen som helhed, har revisor muligheden for at kræve yderligere revisionshandlinger. Disse kan både kræves udført af komponentrevisorer, men det kan også blive aktuelt at koncernopgaveteamet selv tager over, som i tilfældene omtalt tidligere i afsnittet. Hvis der i sidste ende ikke opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, og det vurderes at *"koncernregnskabet som helhed er væsentligt fejlbehæftet"*³⁶ må koncernrevisor tage konsekvensen i form af modificeringer i sin revisionspåtegning.

I planlægningsfasen fastsætter koncernrevisor en nedre grænse for, hvilke fejl der kan anses som værende ubetydelige for koncernregnskabet som helhed. Derfor er en del af vurderingen af om regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation også gennemgang af identificerede fejlinformationer, som ikke er rettet. Dette gælder både fejlinformationer opdaget af

---

³⁶ ISA 600 Afsnit A63

koncernrevisor selv, men også fejlinformationer rapporteret fra komponentrevisorerne. ISA 600 afsnit 45 foreskriver, at disse ikke-korrigerede fejl skal vurderes sammen med *”..de eventuelle tilfælde, hvor det ikke har været muligt at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis.”* Såfremt konklusionen bliver, at disse samlet set foranlediger at koncernregnskabet er behæftet med væsentlig fejlinformation, og det ikke er muligt at indhente yderligere revisionsbevis, må koncernrevisor tage konsekvensen og modificere sin påtegning. Heraf kan det konkluderes, hvor vigtigt det er at få sat grænsen for ubetydelige fejl på et tilstrækkeligt lavt niveau.

5.3.5 Delkonklusion – Handlinger til revisionsinstruks

Efter koncernrevisor i planlægningsfasen har udvalgt betydelige komponenter, blev det i ovenstående afsnit omkring udførelsen af revision kortlagt hvilke mulige revisionshandlinger der kan udføres på komponentniveau. Der kan udføres 4 forskellige typer handlinger, nemlig fuld revision, revision af udvalgte regnskabsposter, specifikke revisionshandlinger eller review. På ikke-betydelige komponenter foretages der analytiske handlinger på koncernniveau. Det er således revisors opgave, at vurdere hvorvidt der er udført tilstrækkelige handlinger ud fra dennes overordnede risikovurdering og ud fra de risici der identificeres undervejs. Arten af de udvalgte handlinger, er afhængig af koncernens interne kontroller, men som udgangspunkt blev det fastlagt, at der bør foretages revision eller review på ca. 70-90 % af det valgte benchmark, hvoraf 60 % bør være revision.

En central del af udførelsesfasen er kontrol af konsolideringen. Her blev det i afsnittet fastlagt, hvilke konkrete kontroller koncernrevisor skal foretage. Heriblandt, at samtlige datterselskabet indgår i konsolideringen, at de er indregnet korrekt og at reguleringer og eliminerings er foretaget rigtigt og dokumenteret tilstrækkeligt.

Som i planlægningsfasen, blev det i ovenstående afsnit belyst, at en effektiv kommunikation med komponentrevisor er essentielt i forhold til en vellykket koncernrevision. Således er det vigtigt for koncernrevisor rettidigt at udsende dennes krav til det udførte arbejde, samt tidsfrister mv. Derfor bør koncernrevisor udarbejde en revisionsinstruks, som tydeliggør det arbejde komponentrevisor skal udføre og samtidig overholder de krav ISA 600 stiller.

Før revisor kan afgive sin påtegning og derefter afslutte sin revision, må det vurderes hvorvidt der er opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis via den foretagne revision. Her gælder det

for en koncernrevision, at der endvidere skal foretages en vurdering af den modtagne dokumentation fra komponentrevisorer. Såfremt revisor ikke er tilfreds med den modtagne rapportering og der samlet set ikke er opnået det ønskede revisionsbevis, kan koncernrevisor krævede yderligere handlinger udført. Disse kan udføres af komponentrevisor, men koncernteamet har også muligheden for selv at tage over. Konsekvensen af manglende revisionsbevis bliver i sidste ende en modificeret påtegning.

For at tydeliggøre, hvorledes en koncernrevision udføres, er der herunder udarbejdet et forslag til eventuelle revisionshandling en koncernrevisor kan foretage sig for at afdække ISA 600's krav i udførelsesfasen:

Reaktion på vurderede risici

- Fastlæg arten af arbejdet der skal udføres på de enkelte komponenter (scoping)
- Foretag løbende opfølgning på risikovurdering og iværksæt eventuelle yderligere handlinger
- Foretag analytiske handlinger på koncernniveau over ikke-betydelige komponenter

Konsolideringsprocessen

- Kontroller at alle komponenter er indregnet i konsolideringen
- Kontroller at der foreligger korrekt begrundelse for eventuelt udeholdte dattervirksomheder i henhold til ÅRL §114
- Afstem modtaget rapportering fra komponentrevisorer med ledelsens rapportering
- Afstem konsolideringstillene med den modtagne rapportering
- Kontroller de af ledelsen foretagne reguleringer
- Kontroller de af ledelsen foretagne elimineringer
- Kontroller de oplyste pantsætninger, sikkerhedsstillelser og eventualforpligtelser

Kommunikation med komponentrevisor

- Formuler en revisionsinstruks til komponentrevisorerne (Der er vedhæftet et eksemplar i bilagene 1-7)

→ Gennemgå løbende rapportering fra denne og foretag opfølgning

Vurdering af revisionsbevis

→ Vurder den modtagne dokumentation fra komponentrevisorer

→ Vurder hvorvidt tilfælde af manglende revisionsbevis har indflydelse på den samlede koncern

→ Iværksæt eventuelt yderligere revisionshandlinger

→ Vurder det samlede omfang af ikke-korrigerede fejlinformationer

5.4 Afslutning af revisionen

Det er svært at skelne præcis hvornår revisionens udførelse går over i den afsluttende fase. Der er således en glidende overgang mellem de to. I dette afsnit er det opdelt således at nedenstående punkter inddrages i afslutningen af revisionen:

Afslutning af revisionen

- **Kommunikation med ledelsen (rapportering)**
- **Dokumentation**
- **Efterfølgende begivenheder**

5.4.1 Kommunikation med ledelsen (rapportering)

Kommunikationen med ledelsen skal opdeles i kommunikation med den daglige koncernledelse og den øverste koncernledelse. Generelt er det revisors pligt i henhold til ISA 265, at kommunikere mangler i den interne kontrol til ledelsen. Endvidere fordrer ISA 240, at revisor skal kommunikere omkring eventuelle besvigelser til enten den daglige ledelse eller den øverste ledelse, alt efter hvad der er passende i det enkelte tilfælde. Det er revisors professionelle vurdering, der afgør det rette ledelsesniveau, dog vil man i praksis ofte benytte et ledelsesniveau, der ligger over det niveau, hvorpå besvigelserne foretages.

Når det gælder kommunikation med den øverste ledelse er ISA 260 udgangspunktet. Denne standard stadfæster, som det tidligere er nævnt i denne opgave, hvor vigtigt en god tovejs

kommunikation mellem ledelse og revisor er for revisionen som helhed. Derudover er formålet med ISA 260, at klarlægge hvilke aspekter revisor skal kommunikerer til den øverste ledelse i et selskab. Dette er blandt andet revisors ansvar, omfanget af revisionen og den tidsmæssige placering af denne. Derudover kræves det, at revisor indhenter relevant information fra den øverste ledelse, og tillige rapporterer vigtige observationer til ledelsen i det øjeblik disse bliver konstateret.

Specifikt for en koncernrevision, gælder det at koncernopgaveteamet skal rapportere nogle konkrete ting til den øverste koncernledelse jf. ISA 600 afsnit 49. Ifølge denne skal koncernopgaveteamet kommunikere en oversigt over arten af det arbejde der skal udføres vedrørende komponenterne. Desuden skal revisor rapportere, hvor meget involvering denne har planlagt i forhold til komponentrevisors arbejde. Endvidere skal revisor give besked om eventuelle komponentrevisorer, hvor vurderingen af denne ikke har været tilfredsstillende og koncernrevisor derfor har grund til tvivl omkring komponentrevisors arbejde. Et vigtigt aspekt der skal kommunikerer til ledelsen, er såfremt koncernrevisor oplever begrænsninger i forhold til den information de forespørger. Slutteligt skal revisor rapportere, så snart der er indikationer på besvigelser.

Således vurderes kommunikationskravene fra koncernrevisor til den daglige koncernledelse og den øverste koncernledelse, at være meget lig de standardkrav der altid forefindes for en revisor. Det særlige udmønter sig alene i kommunikationen til den øverste ledelse omkring, hvad der skal foretages i henhold til komponenterne, og hvor stor en indblanding koncernrevisor har i dette. Deslige er det et særligt aspekt, at koncernrevisor har pligt til igennem den daglige koncernledelse, at orientere den daglige komponentledelse eller komponentrevisor, såfremt der er opdaget fejl eller besvigelser, som disse ikke er bekendt med.

De handlinger der er nævnt i nærværende afsnit, bør som udgangspunkt rapporteres i koncernrevisors revisionsprotokol. Ifølge Revisorlovens § 20 stk. 5 skal en revisionsprotokol, for et moderselskab der aflægger koncernregnskab, tillige indeholde information omkring koncernregnskabet. Den tidsmæssige placering af kommunikationen med ledelsen er mulig igennem hele revisionsprocessen. Aspekter omkring koncernrevisionen, kan både være

indeholdt i et revisionsprotokollat omkring den løbende revision og i forbindelse med statusrevisionen. I en revisionsprotokol der udarbejdes ved den løbende revision, vil det være aktuelt at inddrage koncernrevisors scoping, samt den involveringsgrad der planlægges gennemført. Ligeledes vil man formentlig ved den løbende revision foretage efterprøvelse af de interne koncernkontroller og procedurer, således der foreligger et overblik, når selve konsolideringen skal revideres til status. I statusprotokollatet vil man derimod summere op på de forhold der har været i forbindelse med den afsluttende revision. Dette kan være begrænsninger i revisors arbejde, betænkeligheder ved komponentrevisorers arbejde eller direkte mangel på revisionsbevis i forbindelse med enkelte komponenter. Derudover kan der i en protokol indgå andre væsentlige overvejelser, som kan være relevant for den øverste ledelse at kende til. Det kan være alt fra køb og salg af enheder, ændringer i regnskabspraksis, tvivl omkring going concern vurderingen eller eliminering af væsentlige poster som eksempelvis koncerngoodwill.

Det er væsentligt at nævne, at i tilfælde hvor koncernrevisor bliver opmærksom på at der foreligger besvigelser eller betydelige indikationer herpå, da bør der rapporteres til ledelsen allerede når denne information opnås. I besvigelssituationer kan det derfor være relevant med et management letter. Et management letter retter sig som udgangspunkt mod direktionen, men kan også være til funktionschefer, som eksempelvis økonomichef eller andet. Der er ingen formelle regler omkring benyttelse af management letter, men det er anvendeligt til at rapportere indikationer omkring besvigelser eller mangler i den interne kontrol, til den daglige ledelse. I forbindelse med anvendelsen af management letter, er det vigtigt at bemærke at dette ikke kan erstatte bemærkninger i protokollen jævnfør RL §20 stk. 4. Således er management letter et værktøj der i praksis kan anvendes til at få væsentlig information videregivet skriftligt og rettidigt til den relevante modtager.

I henhold til RL § 19 stk. 1 skal revisor afgive en revisionspåtegning når arbejdet er afsluttet. Således skal også et koncernregnskab påtegnes. Det særlige ved denne revisionspåtegning er, at den skal erklære sig både om moderselskabet og koncernregnskabet på en gang. Derudover er erklæringen udformet som en standard revisionserklæring efter ISA 700. Som udgangspunkt vil erklæringens konklusion være den samme for moderselskabets regnskab,

som for koncernregnskabet. Der er i bilag 8 vedhæftet et eksempel på en blank revisionspåtegning på et koncernregnskab.

5.4.2 Dokumentation

En koncernrevision skal som enhver anden revision, opfylde revisors dokumentationskrav. Der er udarbejdet en særskilt revisionsplanlægning for koncernrevisionen, hvorfor der også skal udfyldes en særskilt kvalitetsstyring af koncernrevisionen. Generelt skal revisionsdokumentation udarbejdes så det giver:

- *”Tilstrækkelig og egnet dokumentation for grundlaget for revisors erklæring og*
- *bevis for, at revisionen blev planlagt og udført i overensstemmelse med ISA’er samt gældende krav i lovgivning og øvrig regulering.”*³⁷

Endvidere påpeges det i ISA 230, at revisionsdokumentationen, skal udarbejdes så den kan forstås af en erfaren revisor, som ikke i forvejen har kendskab til den pågældende kunde. Dette gælder således også ved en koncernrevision. Herudover stiller ISA 600 nogle specifikke krav, der gælder i koncernsammenhænge. De krav der stilles henvender sig udelukkende til den del af revisionen der omhandler forholdet til komponenter og komponentrevisor. Først og fremmest skal koncernrevisor dokumentere en analyse af komponenterne, samt udvælgelsen af hvilke der er betydelige og hvad der er udført i henhold til disse. Som nævnt under planlægningsfasen, vil koncernrevisor oftest have udarbejdet et scope, der opdeler komponenterne i grupper og samtidig fastslår, hvilke handlinger der skal udføres for disse. Derudover skal koncernopgaveteamet skriftligt klarlægge *”arten, den tidsmæssige placering og omfanget af koncernopgaveteamets involvering i de arbejde, der udføres af komponentrevisor”*³⁸. Disse forhold bør revisor søge opfyldt via den revisionsinstruks der udsendes. Heri indgår arten af de handlinger der skal udføres. Tillige oplyser koncernrevisor heri en deadline for aflevering af rapportering, hvorfor den tidsmæssige placering er fastlagt, og endvidere er koncernrevisors involvering automatisk klarlagt gennem revisionsinstruksen. Til sidst skal der foreligge en skriftlig kommunikation mellem koncernrevisor og komponentrevisor, der omhandler de krav der som udgangspunkt er stillet af koncernrevisor.

---

³⁷ ISA 230 afsnit 5

³⁸ ISA 600 afsnit 50 b

Disse forhold skal opfyldes for at revisionsdokumentationen for en modervirksomhed, der aflægger koncernregnskab er fyldestgjort i henhold til Revisorlovens § 23 stk.2.

Det kan være svært at specificere, hvor meget dokumentation fra komponentrevisor der skal gemmes, for at opfylde dette dokumentationskrav. Ifølge Revisorlovens § 23 stk. 3 skal man for lande udenfor EU ”..opbevare et eksemplar af dokumentationen, herunder arbejdspapir, for det udførte arbejde i dattervirksomheden af betydning for revisionen af koncernregnskabet”³⁹. Dette kan dog undgås såfremt der foreligger en skriftlig aftale med komponentrevisor, om at der er ubegrænset adgang til den nødvendige information. Endvidere har Erhvervsstyrelsen opnået samarbejdsaftaler med nogle lande, der betyder at koncernrevisor ikke behøver at ligge inde med dokumentation. I praksis bør revisor gemme de enkelte komponentrevisorers konklusioner samt afsluttende memoer udarbejdet af disse. Derudover bør observerede mangler i intern kontrol arkiveres, ligesom en eventuel oversigt over væsentlig fejlinformation bør gemmes. Der kan opstå tilfælde, hvor revisor ikke har modtaget den fornødne dokumentation fra komponentrevisor. I disse tilfælde skal koncernrevisor i henhold til RL § 23 stk. 4 dokumentere årsagerne hertil. Således må det konkluderes, at ISA 600 har medført øgede dokumentationskrav for koncernrevisor. De øgede krav ligger særligt i dokumentationen af den løbende kommunikation med komponentrevisorer samt ovennævnte.

5.4.3 Efterfølgende begivenheder

Revisionsstandarden ISA 560 omhandler det der kaldes efterfølgende begivenheder. Denne omhandler begivenheder der opstår efter balancedatoen og det kan både være før og efter datoen for revisors erklæring. Den primære forskel på, hvad der gør sig gældende for de to scenarier er revisors arbejdsindsats. Revisor er forpligtet til at udføre handlinger der klarlægger, hvorvidt der indtræffer begivenheder mellem balancedatoen og datoen for revisors erklæring. Modsat er revisor ikke forpligtet til at udføre handlinger omkring begivenheder der sker efter dennes påtegningdato. For en god ordens skyld bemærkes det, at revisionsstandarden yderligere opdeler begivenhederne efter påtegningdatoen i begivenheder før og efter offentliggørelse af regnskabet. Dette er dog ikke anderledes for en koncernrevision end for end almindelig revision. Det der specifikt gør sig gældende ved en koncernrevision, er at der skal rettes en særlig opmærksomhed på begivenheder efter

---

³⁹ RL§ 23 stk. 3

balancedagen hos de enkelte komponenter. Hvad enten det er koncernrevisor selv eller en komponentrevisor der udfører revisionen, da vil revisionen være færdiggjort og erklæringen udarbejdet før koncernregnskabet er afsluttet. I de tilfælde hvor der er tale om en stor koncern med et højt antal komponenter, kan der i praksis gå en rum tid imellem de enkelte komponentregnskaber er påtegnet, og til koncernrevisor sætter sin påtegning på koncernregnskabet. Derfor fordrer ISA 600 afsnit 38, at alle revisorer for komponenter er pligtig til at udføre handlinger der kan afdække efterfølgende begivenheder helt frem til koncernregnskabets erklæringsdato. Dette gør sig gældende, hvad enten det er koncernrevisor selv der foretager revision af komponenterne eller om det er forskellige komponentrevisorer. Det er ikke alene for komponenter, hvorpå der foretages fuld revision, men også i de tilfælde der foretages andet arbejde på komponenternes finansielle information. Koncernrevisor skal i den forbindelse anmode komponentrevisor om at oplyse om sådanne efterfølgende begivenheder. Det bemærkes at det i alle tilfælde, hvor der anvendes komponentrevisorer, er en god ide at koncernrevisor oplyser at disse skal være opmærksomme på efterfølgende begivenheder helt frem til en given dato. Denne dato skal ligge så tæt på datoen for påtegning af koncernregnskabet som muligt. Slutteligt skal det nævnes, at dette alene gælder virksomheder hvor der foretages fuld revision, review eller andre revisionshandling. Det er således ikke relevant i de tilfælde, hvor der alene foretages analytiske handlinger på koncernbasis. Der er i bilag 7 vedhæftet et eksempel på en bekræftelse, hvor komponentrevisorer udtaler sig om eventuelle efterfølgende begivenheder.

De handlinger revisor skal foretage, er ikke anderledes end de der normalt skal udføres ved en revision. Det er således alene perioden, hvori revisor er pligtig til at udføre handlingerne, der udvides. Eksempler på handlinger der kan udføres er; forståelse af forretningsgange etableret med det formål at opnå viden omkring efterfølgende begivenheder, direkte forespørgsel til selskabets ledelse, gennemgang af diverse mødereferater efter balancedatoen og eventuelt gennemlæse seneste perioderegnskab efter regnskabsdatoen eller se en urevideret bogholderibalance frem til påtegningensdatoen⁴⁰. De ting man skal være opmærksom på er eksempelvis om et selskab har påtaget sig nye forpligtelser, lån eller garantier. Der kan være tale om salg eller overtagelse af større aktiver eller virksomheder der erhverves eller sælges. Ligeledes kan der være sket fysiske skader via brand, oversvømmelse eller andet der kan

---

⁴⁰ ISA 560 afsnit 7

resultere i store driftstab. Noget der er meget aktuelt, er problematikken omkring going concern, som revisor skal være særdeles opmærksom på. Der kan være begivenheder efter balancedagen, der gør, at der måske ikke længere er tale om en going concern virksomhed, hvilket er relevant i forhold til den anvendte værdiansættelse der eventuelt skal ændres til realisationsprincip. Going concern vurderingen af et koncernregnskab, vil som udgangspunkt være den samme som for moderselskabet. Derudover er going concern også et element i komponentrevisors rapportering til koncernrevisor, hvorfor deres vurderinger af de enkelte enheder, vil indgå i den samlede vurdering af going concern på moderselskabsniveau.

5.4.4 Delkonklusion – Handlinger til revisionsinstruks

Sidst i revisionsprocessen skal koncernrevisor sørge for at få afsluttet revisionen ordentligt, via opfyldelse af de 3 elementer; kommunikation til ledelsen, dokumentationskrav og efterfølgende begivenheder. Det blev fastlagt at der foreligger specifikke krav om hvilke forhold, der skal rapporteres til henholdsvis den øverste og den daglige ledelse. Derudover gælder de generelle krav omkring rapportering af identificerede besvigelser eller indikationer herpå og mangler i intern kontrol.

I ovenstående afsnit blev det endvidere tydeliggjort, at ISA 600 har medført øgede dokumentationskrav for koncernrevisor. Koncernrevisor skal kunne dokumentere udvælgelsen af betydelige komponenter, det scope der er foretaget på disse og i hvor høj grad koncernrevisor ønsker at involvere sig i revisionsprocessen hos den enkelte. Derudover er en ny og væsentlig del dokumentation af den løbende kommunikation med komponentrevisor, dokumentation af de overvejelser der gøres i henhold til disse samt dokumentation af den modtagne rapportering fra komponentrevisorerne.

I henhold til efterfølgende begivenheder kortlagde afsnittet, at de handlinger revisor er pligtig til at udføre er de samme ved en koncernrevision, som ved enhver anden revision. Det særlige ved en koncernrevision er blot at tidsrammen, hvori handlingerne skal udføres, er udvidet. Det gælder således, at komponentrevisor skal kontrollere efterfølgende begivenheder frem til påtegningdatoen for koncernregnskabet, og dermed ikke kun frem til påtegningdatoen for komponenten selv.

For at tydeliggøre, hvorledes en koncernrevision udføres, er der herunder udarbejdet et forslag til eventuelle revisionshandlinger en koncernrevisor kan udføre, for at afdække den afsluttende fase af revisionen:

Kommunikation med ledelsen

- Rapporter følgende begivenheder til den daglige ledelse:
  - Mangler i koncernens interne kontroller
  - Mangler i komponenters interne kontroller
  - Mangler i intern kontrol identificeret af komponentrevisor
  - Identificerede besvigelser eller indikationer herpå
- Rapporter følgende til koncernens øverste ledelse:
  - Oversigt over arten af arbejde der skal udføres vedrørende komponenter
  - Oversigt over koncernrevisors involveringsgrad
  - Betænkeligheder ved en komponentrevisors arbejde
  - Begrænsninger i koncernrevisors arbejde
  - Mangler i interne kontroller
  - Identificerede besvigelser eller indikationer herpå

Dokumentation

- Kontroller at følgende aspekter er dokumenteret:
  - Analyse der viser betydelige komponenter (Scope) og hvilke handlinger der er udført på disse
  - Involveringsgraden af koncernopgaveteamet
  - Skriftlig kommunikation mellem koncernopgaveteamet og komponentrevisorer vedrørende koncernopgaveteamets krav (revisionsinstruks)
- Arkiver relevant rapportering fra komponentrevisor

Efterfølgende begivenheder

- Foretag kontrol af efterfølgende begivenheder for moderselskabet
- Kontroller at der er modtaget dokumentation omkring efterfølgende begivenheder for samtlige komponentrevisorer

6.0 Case

Den teoretiske baggrund for gennemførelsen af en koncernrevision er nu gennemgået, med forslag til hvilke revisionshandlinger der i praksis kan udføres for at afdække de enkelte faser i revisionsprocessen. Herefter er det vurderet relevant med et praktisk eksempel på, hvorledes en revision af et koncernregnskab udføres efter ISA 600. Dette vil være med til at belyse de problemstillinger, der er identificeret løbende i afsnittet om ISA 600.

Det er valgt at anvende en fiktiv case, der tager udsping i bryggeribranchen. Dette ud fra en betragtning om, at der på dette marked forefindes store koncerner, der i særdeleshed har handel og dermed komponenter i det meste af verden. Som supplement til den fiktive case, vil Carlsberg koncernens årsrapport blive anvendt som inspiration til opbygning af casen, samt faktuelle oplysninger omkring bryggeribranchen.

6.1 Revision af casevirksomheden

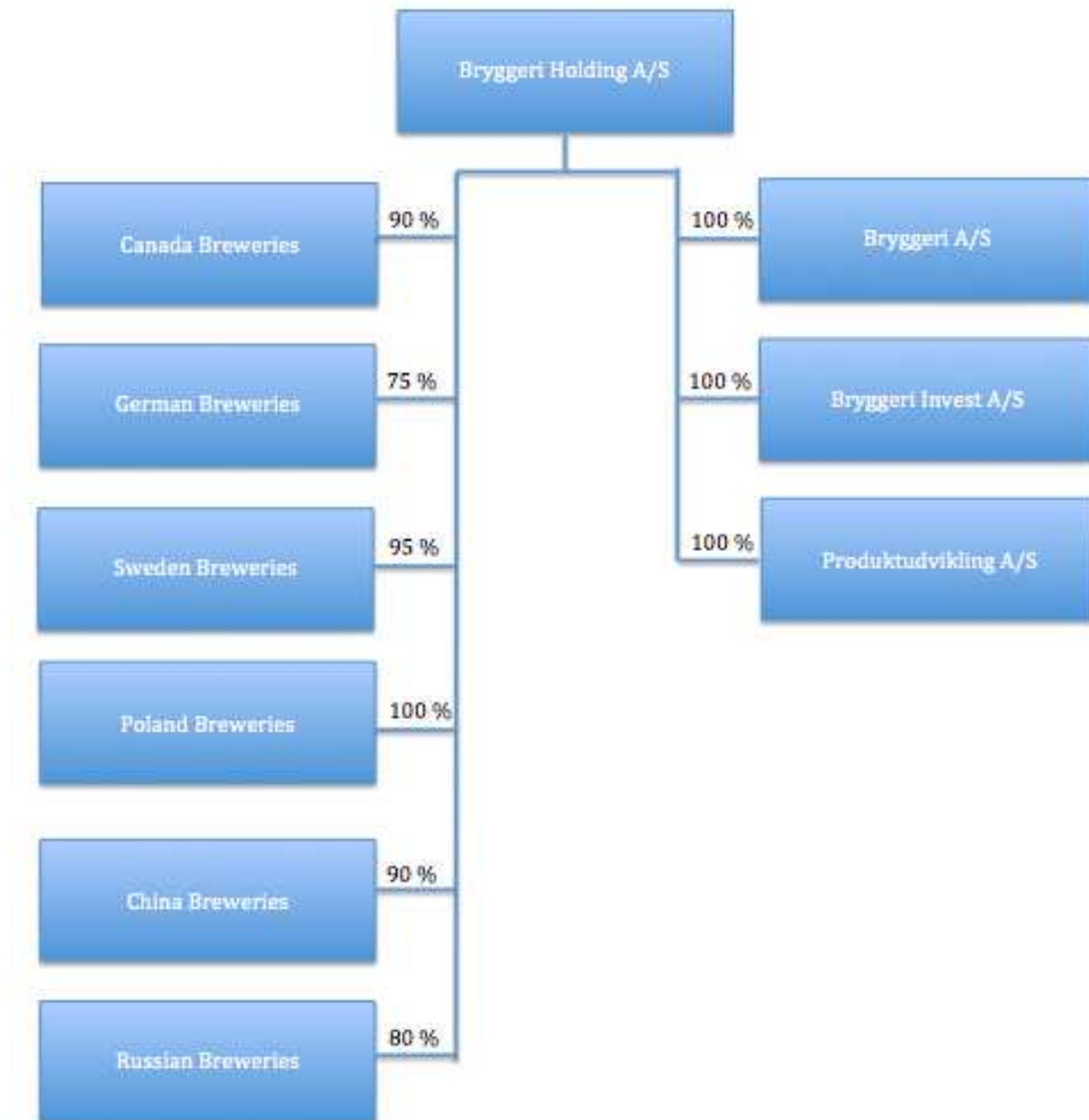
Der lægges ud med at gennemføre fasen ”Indledende overvejelser”, for herigennem at foretage en beskrivelse af koncernen. Efterfølgende gennemføres selve ”Revisionsplanlægningen”, idet det er her opgaveskriver har muligheden for at foretage sig konkrete overvejelser i henhold til koncernen. Det er valgt ikke at gå videre med de to sidste faser i revisionsprocessen, idet opgaveskriver vurderer, at der ikke på en hensigtsmæssig måde kan illustreres en udførelse af en koncernrevision. Casen er udarbejdet ud fra moderselskabs revisors vinkel. Der vil ikke blive gennemgået en revisionsplanlægning i forhold til moderselskabet, men alene taget stilling til de aspekter der specifikt vedrører koncernregnskabet. Det antages at opgaveskriver repræsenterer en mellemstørrelse revisionsvirksomhed, og at de relevante komponentrevisorer ikke er netværksvirksomheder.

6.1.1 Indledende overvejelser

Denne fase starter ud med, at revisor skal opnå et overblik over koncernen der skal revideres, således det er muligt for denne at foretage en uafhængighedsvurdering samt en opgaveaccept.

Den relevante case-virksomhed operer i bryggeribranchen med salg af øl og læskedrikke, hvor øl er det primære produkt, idet dette står for ca. 85 % af koncernens omsætning. Der er tale om en forholdsvis stor koncern der aflægger regnskab efter ÅRL's regler om klasse C-

stor. Koncernen består af moderselskabet Bryggeri Holding A/S, som har 9 direkte datterselskaber, hvoraf 6 af disse er placeret i udlandet. For at give et overblik over koncernen, er denne herunder illustreret i et koncerndiagram:

Figur 5. Koncerndiagram over Bryggeri Holding A/S koncernen

Det antages at koncernrevisor ikke er ny på opgaven, men har haft den i sin kundeportefølje i flere år. Dog er der tale om en koncern der er i konstant udvikling, hvorfor der inden årets revisionsplanlægning påbegyndes, altid skal foretages en vurdering af koncernen og dennes aktiviteter i forbindelse med en ny opgaveaccept. Koncernen operer på et stabilt marked og har en stor markedsandel, hvad angår de danske selskaber samt selskaberne i Canada,

Tyskland og Sverige. På det danske marked gælder det dog, at dette ”..faldt ca. 7 % i 2012, bl.a. som følge af dårligt sommervejr og en afgiftsforhøjelse i Januar 2012”⁴¹. Derfor har koncernen i 2012 mødt nogle udfordringer, idet tendensen generelt er et fald på det vesteuropæiske marked med ca. 3 %⁴². Den eneste positive udvikling i Vesteuropa, har været at finde i Polen, hvor markedet er steget med 5 % i 2012, hvilket Bryggeri Holding A/S koncernen har formået at udnytte via sin kontakt med lokale bryggerier⁴³. Modsat har man i Sverige problemer med det faldende marked, som de seneste to år har resulteret i underskud for dette selskab. Hvad angår selskabet i Rusland er der også tilknyttet særlige udfordringer. Markedet for øl har i 2012 været fladt i Rusland, dog med et fald på ca. 2-3% i 4. Kvartal 2012⁴⁴. Derudover er der i Rusland store usikkerheder omkring politiske indgreb, der i 2012 blandt andet resulterede i en ”midlertidig forstyrrelse på det russiske marked som følge af lukning af ikke-stationære udsalgssteder”⁴⁵. Endvidere har der også i Rusland været afgiftsforhøjelser, hvorfor koncernen har måtte indføre prisforhøjelse på produktet på det russiske marked. Komponenten i Kina er nyerehvervet i 2012, hvorfor koncernrevisor skal være særlig opmærksom herpå. Der ligger dog ”..store muligheder for vækst på disse markeder (Kina, Indien og Vietnam) som følge af befolkningstilvækst, stigende disponible indkomster, voksende økonomier, der har vist sig forholdsvis modstandsdygtige over for de usikre makroøkonomiske forhold, samt et relativt lavt ølforbrug per capita”⁴⁶. Således har selskabet i Kina allerede opnået en væsentlig øget markedsandel i 2012.

De 2 danske selskaber der ikke forestår salg af øl og læskedrikke er naturligvis også af særlig interesse for koncernen. Disse selskaber varetager nogle væsentlige opgaver der har til formål at fremme koncernens markedsposition, men som er særdeles ressourcekrævende, hvorfor disse selskaber ikke kan forventes at genere store overskud. Det ene selskab står for produktudvikling, hvilket er med til at fremme koncernens konkurrenceevne, idet der eksempelvis opnås øgede markedsandele på markedet for ciderdrikke, hvorfor dette bidrager til koncernens indtjening for den del der ikke vedrører ølmarkedet. Således er koncernen hele tiden på forkant og afprøver nye markeder, hvilket resulterer i en god risikospredning. Invest

---

⁴¹ Carlsberg Group Rapport 2012 side 13

⁴² Carlsberg Group Rapport 2012 side 7

⁴³ Carlsberg Group Rapport 2012 side 13

⁴⁴ Carlsberg Group Rapport 2012 side 15

⁴⁵ Carlsberg Group Rapport 2012 side 14

⁴⁶ Carlsberg Group Rapport 2012 side 5

A/S forestår, som navnet antyder, styringen af koncernens finansielle del. Det være sig valutahandler, sikringer, investeringer og koncernens gearing via gældsoptagelse til vækstfremme. Dette selskab bærer således en stor risiko for koncernens andre selskaber, hvorfor det af natur bliver særlig interessant ved revisionen. Det er moderselskabsrevisor der reviderer samtlige danske selskaber, hvorfor fokus på disse ikke er særlig stort i henhold til koncernrevisionen.

Til brug for de videre overvejelser i casen anvendes de anførte regnskabsoplysninger i nedenstående skema:

Regnskabstal for Bryggeri Holding A/S Koncernen

	Holding A/S	Bryggeri A/S	Udvikling A/S	Invest A/S	Canada
Omsætning	0	70.000	5.000	0	65.000
Resultat	400	8.600	-800	600	5.100
Balancesum	85.000	154.000	50.000	80.000	143.000
Egenkapital	70.000	61.600	10.000	28.000	42.900

	Tyskland	Rusland	Sverige	Polen	Kina	Koncerntotal
Omsætning	50.000	35.000	18.000	30.000	60.000	333.000
Resultat	5.300	4.900	-400	3.000	4.200	30.900
Balancesum	110.000	77.000	25.000	66.000	132.000	922.000
Egenkapital	44.000	23.100	3.750	19.800	8.700	311.850

Figur 6. Regnskabsoplysninger for Bryggeri Holding A/S koncernen for 2011

Koncernrevisor har nu opnået et overblik over koncernen og dennes forretningsaktiviteter. Herefter skal koncernrevisor foretage sin uafhængighedsvurdering i henhold til samtlige enheder i koncernen. Det blev nævnt tidligere i afsnittet, at revisor har haft den pågældende kunde i mange år. Dette kunne muligvis være en trussel i forhold til 3. mands vurdering af revisors uafhængighed. Det fastlægges dog at der ikke er problemer omkring uafhængighed, og i forhold til den nyrehvervede komponent i Kina kan koncernrevisor hurtigt afvise uafhængighedsproblemer hertil.

Næste skridt for revisor bliver derfor, at vurdere hvorvidt denne mener der kan opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til at afgive en revisionspåtegning på koncernregnskabet. Ud fra revisors mangeårige samarbejde med kunden, kan denne derfor hurtigt afklare hvorvidt der kan være samarbejdsproblemer eller begrænsninger pålagt i

koncernrevisors arbejde. Derudover skal koncernrevisor påse om der er tiltrådt ny ledelse eller andre nøglepersoner i nogle af selskaberne. Dette forudsættes ikke at være tilfældet. Endvidere er regnskabstallene sammenholdt med tidligere år, og der er ikke tale om så store udsving at dette medfører særlige tiltag i revisionen. Derimod skal revisor være opmærksom på den nyerehvervede komponent i Kina. I forbindelse med revisionsplanlægningen vil der blive udarbejdet group audit instructions, som sendes ud til de relevante komponenter. Herunder indgår en bekræftelse på uafhængighed og samarbejdsvillighed fra komponentrevisor. Det er således vigtigt, at koncernrevisor har særligt fokus på at komponentrevisoren for det kinesiske selskab vil opfylde dette. Derudover kan koncernrevisor som udgangspunkt undersøge, hvorvidt der kan være lovgivningsmæssige hindringer i at modtage den nødvendige mængde revisionsbevis fra Kina. Dette antages ikke at være et problem.

Således kan det nu konkluderes, at der ikke er forhold der forhindrer revisor i at foretage en opgaveaccept, og dermed kan der påbegyndes en konkret revisionsplanlægning. Derudover skal koncernrevisor huske at opdatere sit aftalebrev og fremsende dette til koncernledelsen, for derved at foretage en forventningsafstemning omkring den revision der skal foretages.

6.1.2 Revisionsplanlægning

I ovenstående afsnit er der foretaget en beskrivelse af koncernen og de væsentligste aspekter omkring det marked koncernen operer på. Således blev det tydeliggjort, hvor de væsentligste risici foreligger, hvilket kan anvendes i den overordnede risikovurdering som skal foretages i henhold til ISA 315 som en del af revisionsplanlægningen. På komponentniveau er det uden tvivl i Rusland og i Kina der foreligger de største usikkerheder. Dette omtales senere i afsnittet, når der foretages en udvælgelse af de betydelige komponenter. Herudover er det ikke vurderet, at der er særlige risici der skal være fokus på ved revisionen. Koncernen er velkonsolideret og har genereret store overskud de seneste mange år, hvorfor going concern problemer kan afkræftes. Der foreligger naturligvis et risikoelement i form af meget handel på flere udenlandske markeder. Her er det dog vurderet, at koncernen via Bryggeri Invest A/S har et stort fokus på at gøre brug af sikringsinstrumenter, således store kurstab imødegås. Derfor er dette tillige udelukket som værende en særlig risiko for koncernen. Som tidligere nævnt besidder koncernen store markedsandele på samtlige markeder, hvor de opererer. Endvidere er det med opkøb i Kina påvist, at koncernen forstår at gå ind på nye markeder og

på den måde øge sin omsætning og foretage risikospredning. Tillige er koncernen innovativ omkring nye produkter.

En del af den overordnede risikovurdering er endvidere, at se på koncernens interne kontroller og konsolideringsprocessen. I forbindelse med tidligere års revisioner og dette års løbende revision, har revisor erfaret, at der foretages månedlige rapporteringer fra de udenlandske datterselskaber til moderselskabet. Dette foretages i en bestemt rapporteringsformular udstukket af koncernledelsen. Rapporteringen anvendes til opfølgning på budgetter, ligesom der foretages benchmark på tværs af landegrænser mv. for derigennem at holde et kontinuerligt øje på datterselskabernes aktiviteter og resultaterne af disse. Derudover har koncernrevisor konstateret, at regnskabsafdelingen i moderselskabet er særdeles kompetent, hvorfor konsolideringsprocessen ligeledes foregår på betryggende vis. Endvidere er der for de 4 danske selskaber, som varetages af den samme gruppe medarbejdere, fuld funktionsadskillelse i regnskabsafdelingen, således risikoen for besvigelser er minimeret. I de udenlandske datterselskaber har der ikke tidligere været identificeret besvigelser eller indikationer herpå, men der er ikke etableret fuld funktionsadskillelse, hvorfor koncernrevisor har henledt koncernledelsen, at være meget opmærksomme herpå. Dette har ledelsen forsøgt at imødegå, blandt andet via den månedlige rapportering og gennemgang, idet koncernledelsen her ville opdage hvis en komponent eksempelvis begyndte at få nogle meget skæve tal, som ikke umiddelbart kunne årsagsforklares. Der er naturligvis ingen garanti herfor, hvorfor kontrol af besvigelser ligeledes er et væsentligt punkt i koncernrevisors instrukser til komponentrevisor.

Resultatet af koncernrevisors risikovurdering er, at der ikke foreligger særlige risici i henhold til koncernens overordnede regnskab. Det er dog påpeget, at der skal rettes en særlig opmærksomhed på datterselskaberne i Kina og Rusland. Herudover fastslås det ud fra de angivne regnskabsoplysninger og koncernens opbygning, at regnskabsposten omsætning vil være et naturligt omdrejningspunkt for revisionen.

Udvælgelse af betydelige komponenter

Det blev i teoriafsnittet fastslået, at en komponent kunne opnå status som værende betydelig på 2 måder. Dette som følge af en individuel finansiel betydning eller som følge af, at der er tilknyttet særlige risici til komponenten. For Bryggeri Holding A/S Koncernen er det derfor

som udgangspunkt defineret, hvilke komponenter der er betydelige som følge af deres størrelse. Det er valgt at anvende omsætning som benchmark for udvælgelse af komponenter, idet samtlige komponenter, bortset fra Produktudvikling A/S og Invest A/S, er salgsorienterede enheder, hvorfor omsætningen er et relevant mål for koncernen. Af nedenstående skema ses det, at 4 af selskaberne har omsætningstal der udgør mere end 15 % af koncernens samlede tal. Her er der tale om Bryggeri A/S, Canada, Tyskland og Kina. Disse bliver således karakteriseret som værende betydelige komponenter som følge af deres individuelle finansielle betydning, hvorfor der skal foretages fuld revision på disse. Efterfølgende er det vurderet, hvilke selskaber der bør være betydelige som følge af deres særlige forhold. Her er Produktudvikling A/S udvalgt, som følge af dette selskabs særlige karakter. Da selskabet forestår al udviklingsaktivitet mv. bærer det risikoen for hele koncernens konkurrenceevne. Tillige lægger der en særlig udfordring i værdiansættelsen af udviklingsomkostninger, hvilket er selskabets største aktiv og koncernrevisor skal derfor være særlig opmærksom herpå. Således er denne enhed udvalgt som betydelige komponent, som følge af særlige risici. Der foretages fuld revision for komponenten, hvilket koncernrevisor alligevel skulle forestå, idet den lokale lovgivning i Danmark fordrer revision af et selskab i den størrelse. Samme betragtning gør sig gældende for selskabet Invest A/S. Her er det blot investeringsaktiviteter, sikringsinstrumenter og låneforhold der er tilknyttet særlige risici.

Som tidligere nævnt må Rusland, som følge af sin usikkerhed på markedet med uforudsigelige politiske indgreb mv., karakteriseres som værende en betydelig komponent. For en komponent der er betydelig som følge af særlige risici, er det valgfrit for koncernrevisor, hvorvidt denne ønsker fuld revision, revision af specifikke poster, aftale arbejdshandlinger eller review. Det er her valgt at kræve revision af udvalgte poster, idet de særlige risici primært retter sig mod posterne nettoomsætning, vareforbrug/varelager og debitorer.

Når disse betydelige komponenter er udvalgt, er der foretaget fuld revision af 75 % af koncernen målt på omsætning, og revision af udvalgte poster på 11 %. Således er der 14 % tilbage der ikke er identificeret som værende betydelige komponenter. I henhold til gennemgangen i kapitel 5, blev det fastslået at revisor bør foretage revision, review eller aftalte arbejdshandlinger på 70-90 % af det valgte benchmark. Koncernrevisor vælger derfor i

dette tilfælde, at der skal udføres review på komponenten i Polen, da denne er den største af de to tilbageværende selskaber. Herefter har revisor planlagt handlinger på 95 % af koncernen målt i henhold til omsætning. Selskabet i Sverige har genereret underskud de sidste 2 regnskabsår, hvilket kunne tale for, at dette selskab ligeledes blev karakteriseret som værende betydeligt. Dette er dog ikke valgt, idet selskabet har været ejet af koncernen i en lang årrække, og koncernledelsen har formået at årsagsforklare underskuddene. Der er i 2011 foretaget review af de svenske selskab, og som følge af, at det er relevant med en rotationsordning og der ikke skal foretages gennemgang af 100 % af koncernens selskaber, er det valgt at holde det svenske selskab out of scope for regnskabsåret 2012. Slutteligt bør det nævnes, at Kina blev valgt som betydelig komponent på baggrund af selskabets store omsætning. Dog ville Kina under alle omstændigheder være udvalgt, idet der er tale om en nyhvervet komponent, ligesom koncernrevisor har en formodning om svage interne kontroller. Det er derfor vigtigt, at der bliver foretaget fuld revision på denne komponent. Den endelige udvælgelse og scoping af koncernen er gengivet i nedenstående skema, for at give et overblik:

Betydelige komponenter og scoping

	Omsætning	Andel af Omsætning	Finansiel betydning	Særlige risici	Årsag til Betydelig	Scoping
Holding A/S	0	0 %	Nej	Nej	Moder	Fuld revision
Bryggeri A/S	70.000	21 %	Ja	Nej	Størrelse	Fuld revision
Udvikling A/S	5.000	2 %	Nej	Ja	Risiko	Fuld revision
Invest A/S	0	0 %	Nej	Ja	Risiko	Fuld revision
Canada	65.000	20 %	Nej	Nej	Størrelse	Fuld revision
Tyskland	50.000	15 %	Ja	Nej	Størrelse	Fuld revision
Rusland	35.000	11 %	Ja	Nej	Risiko	Revision udvalgte poster
Sverige	18.000	5 %	Nej	Nej	-	Out of scope
Polen	30.000	9 %	Nej	Nej	-	Review
Kina	60.000	18 %	Ja	Ja	Størrelse	Fuld Revision

Fordeling af scope

Fuld revision	75 %
Revision af udvalgte poster	11 %
Review	9 %
Out of scope	5 %
	100 %

Figur 7. Betydelige komponenter og scoping af Bryggeri Holding A/S koncernen for 2012

Forståelse af komponentrevisor samt udsendelse af revisionsinstrukser

For denne koncern anvendes 6 forskellige komponentrevisorer til revisionen af de 6 udenlandske datterselskaber. Ingen af komponentrevisorerne er i fælles netværk med koncernrevisor.

De ting koncernrevisor skal opnå forståelse om er; komponentrevisors uafhængighed, faglighed, samarbejdsvillighed og indenfor hvilken regnskabsmæssige begrebsramme de arbejder. Der skal som udgangspunkt gøres de samme overvejelser vedrørende alle komponentrevisorer, men det er klart at der for revisoren i Kina skal opnås en lidt dybere forståelse, idet man ikke tidligere har indgået i et samarbejde med denne. Til samtlige komponentrevisorer udsendes en overordnet revisionsinstruks samt 6 dokumenter A-F, som skal returneres til koncernrevisor. Disse dokumenter udsendes på samme tid, og så tidligt som muligt i forløbet, hvilket i praksis vil være i efteråret før regnskabsafslutning. Den overordnede revisionsinstruks og de 6 vedhæftede dokumenter er vedhæftet i opgavens bilag 1-7.

Dokument A er en accept fra komponentrevisors side omkring samarbejdsvillighed. De erklærer her, at de accepterer den relevante opgave og de udsendte instrukser, at koncernrevisor kan involvere sig i den grad denne måtte ønske det, at de er bekendt med de internationale revisionsstandarder revisionen skal udføres ud fra samt de etiske regler der er gældende. Et eksempel på en sådan bekræftelse kan ses i bilag 2. Herudover skal koncernrevisor opnå en skriftlig erklæring fra komponentrevisorer omkring deres uafhængighed. Denne er vedhæftet i bilag 3. De skal i denne erklæring også angive såfremt der er eventuelle forhold der kan give anledning til tvivl omkring deres uafhængighed, og hvilke sikkerhedsforanstaltninger der er indført for at dæmme op for truslen omkring uafhængighed. Disse 2 dokumenter skal koncernrevisor modtage bekræftelse på så hurtigt som muligt efter fremsendelsen, idet denne skal kunne foretage de nødvendige foranstaltninger, såfremt der skulle være forhold der gør, at man ikke kan basere sin revision på samarbejdet med den pågældende komponentrevisor. Udover de 2 dokumenter skal komponentrevisor endvidere inden regnskabsårets afslutning fremsende deres planlægningsmemo til koncernrevisor, således denne kan nå at reagere på eventuelle risici

identificeret at komponentrevisor. Kravene til dette planlægningsmemo fremgår af de overordnede group audit instructions i bilag 1.

Vedrørende den kinesiske komponentrevisor skal der udføres yderligere handlinger i forhold til ovenstående, idet koncernrevisor ikke tidligere har indgået samarbejde med denne. Således foretages eventuelt et fysisk besøg hos denne eller et telefonopkald, idet disse handlinger giver en bedre opfattelse af revisors kunnen. Derudover kontrolleres det, hvorvidt der foretages ekstern kvalitetskontrol af revisorens udførte arbejde, og der indhentes CV for denne, der tydeliggør hvorvidt komponentrevisor er vant til at arbejde med virksomheder af denne størrelse. Den relevante koncern vurderes ikke at kræve særlige specifikke egenskaber, hvorfor det ikke er aktuelt at forhøre sig om dette. I forbindelse med selskabet i Kina, har koncernrevisor endvidere bestemt, at denne selv ønsker at forestå revisionen af hvorvidt selskabet er indregnet korrekt i koncernregnskabet, altså at der er foretaget en korrekt prisallokering efter overtagelsesmetoden og at en eventuel goodwill er behandlet korrekt.

Udover de ovennævnte dokumenter som komponentrevisor skal returnere inden udløbet af regnskabsåret, indgår der yderligere 4 dokumenter i rapporteringspakken, som skal udfyldes og returneres efter statusrevisionen. Der er i den overordnede revisionsinstruks i bilag 1 angivet frister for, hvornår de enkelte dokumenter senest skal være returneret. Det første dokument i bilag 4 vedrører revisors overordnede konklusion på den udførte revision. Heri skal de berette, hvorvidt revisionen har givet anledning til bemærkninger, hvilke særlige forhold der måtte være opstået og der skal berettes både om korrigerede og ikke-korrigerede fejl. Den næste instruks i bilag 5, er et spørgeskema omkring den regnskabsmæssige del af årsrapporten. Her skal revisor svare på spørgsmål omkring den regnskabsmæssige behandling af delene i årsrapporten, og hvorvidt dette er foretaget korrekt i forhold til koncernens anvendte regnskabspraksis. Dette dokument kan synes irrelevant, idet komponentrevisor tidligere har skrevet under på, at denne overholder moderselskabets regnskabspraksis i sin rapportering. Dog er det erfaret i praksis, at dette skema bidrager til en bedre overholdelse af regnskabspraksis fra komponentrevisors side. Herefter indgår der i bilag 6 et spørgeskema der vedrører revisionen. Her spørges der ind til, hvilke konkrete revisionshandling der er udført vedrørende de væsentligste elementer i selskabet. Slutteligt skal komponentrevisor besvare bilag 7, der vedrører begivenheder efter status. Dette skema skal fremsendes senere

end de resterende, idet revisionen af begivenheder efter status skal ligge så tæt på datoen for koncernregnskabet påtegning som muligt. Derfor er denne dato i dette eksempel fastsat, som værende 1. april, mens de resterende dokumenter skal fremsendes senest 1. marts 2013.

Væsentlighedsniveau

Der skal som udgangspunkt beregnes et væsentlighedsniveau for koncernen som helhed. I praksis beregnes et væsentlighedsniveau ud fra nogle udvalgte benchmarks i regnskabet. I dette eksempel er det valgt, at anvende faktorerne omsætning, resultat før skat, balancesum og egenkapital. Herefter udledes væsentlighedsniveauet ud fra et gennemsnit af disse 4 aspekter. Til beregningen anvendes regnskabstallene for sidste regnskabsår, i dette tilfælde år 2011. Som det angives i skemaet nedenfor, er der anvendt 2 procentsatser til beregning af væsentlighedsniveauet. Dette for at give revisor en indikation om indenfor hvilken ramme niveauet skal ligge, da det i sidste ende skal afgøres af revisors faglige vurdering, hvad niveauet skal være. Det der afgør om revisor bør anvende den lave eller den høje procentsats er virksomhedens omgivelser. Som udgangspunkt er der her tale om en velkonsolideret koncern, der har været førende på bryggerimarkedet i en lang årrække, hvilket taler for at anvende den høje procentsats, da man ved en mere solid virksomhed bedre kan tillade sig at anvende et højere væsentlighedsniveau. Dog opererer denne koncern på 6 forskellige udenlandske markeder, hvoraf Kina er en ny erhvervet komponent, og samtidig er der for nogle af disse udenlandske markeder ustabile omgivelser i form af politiske usikkerheder vedrørende reguleringer af afgifter mv. Derudover har virksomheden et relativt nyt produkt på markedet i form af cider, modsat tidligere øl og sodavand. Således er det valgt at anvende den lave procentsats af de beregnede i nedenstående skema:

Væsentlighedsniveau for Bryggeri Holding A/S Koncernen

	Lav %	Høj %	Regnskabstal	Beregning lav	Beregning høj
Omsætning	0,5 %	2,0 %	333.000	1.665	6.660
Resultat	0,5 %	1,0 %	30.900	155	309
Balancesum	5,0 %	10,0 %	922.000	46.100	92.200
Egenkapital	1,0 %	1,0 %	311.850	3.119	3.119
Væsentlighedsniveau				12.760	25.572

Figur 8. Væsentlighedsniveau for Bryggeri Holding A/S koncernen

Herudfra ses det, at væsentlighedsniveauet for Bryggeri Holding A/S koncernen kan fastsættes til at være t.kr 12.760. Dette er således den grænse koncernrevisor skal arbejde ud fra, når der skal foretages en endelig konklusion på om koncernregnskabet indeholder væsentlige fejl. Ved udførelsen af revisionen, skal der som nævnt i teori afsnittet, anvendes et lavere niveau for væsentlighed. Dette er i eksemplet her bestemt til at være 60 % af det planlagte væsentlighedsniveau. Der er foretaget en afvejning af, hvorvidt der skal tildeles et lavere væsentlighedsniveau til enkelte regnskabsposter, men dette er ikke vurderet relevant for denne koncern.

Efter ovenstående vurdering er foretaget, skal koncernrevisor fastlægge væsentlighedsniveauer for de enkelte komponenter. Dette er alene for komponenter, hvorpå der udføres revision eller review. I forbindelse med koncernrevisors scoping, var der alene en komponent der blev vurderet til at kunne holdes uden for scope. Således skal der beregnes væsentlighedsniveau for de resterende 8 selskaber. Disse er beregnet som følger:

Væsentlighedsniveau for komponenter

	Væsentlighedsniveau	Væsentlighedsniveau ved udførelse 60 %	Grænsen for ubetydelige fejl 3 %
Holding A/S	500	300	15
Bryggeri A/S	2.200	1.320	65
Udvikling A/S	650	390	20
Invest A/S	1.050	630	32
Canada	2.000	1.200	60
Tyskland	1.550	930	47
Rusland	1.050	630	32
Polen	900	540	27
Kina	1.750	1.050	53

Samlet væsentlighedsniveau
fordelt på komponenter **11.650**

Figur 9. Væsentlighedsniveau for komponenter

For komponenterne er væsentlighedsniveauerne beregnet ud fra samme metode som for koncernen. Der kunne argumenteres for, at der for moderselskabet og de 3 danske

datterselskaber kunne anvendes den høje procentsats for væsentlighedsniveau, idet disse selskaber opererer på et mere stabilt marked. Dog vil dette bidrage til, at de samlede individuelle væsentlighedsniveauer ville overstige koncernens, hvilket ikke er hensigtsmæssigt. Således er det valgt, at anvende samme beregningsmetode hele vejen igennem. For moderselskabet er det beregnede tal dog nedsat fra t.kr. 1.250 til t.kr. 500, idet det er vurderet ud fra selskabets resultat på t.kr. 400 i sidste regnskabsår, at det beregnede væsentlighedsniveau ud fra standardmodellen ligger for højt. Endvidere er væsentlighedsniveauet for Kina nedsat fra det beregnede t.kr. 1.750 til t.kr. 500 idet dette er en nyrehvervet komponent og koncernrevisor er derfor en anelse usikker på, hvorvidt de realiserede tal for 2012 kommer til at ligne 2011, ligesom der naturligt vil være en vis usikkerhed omkring komponentrevisors arbejdsmetode og samarbejdsvillighed. Således vurderes det relevant med et væsentlighedsniveau, der er sat noget lavere end for de resterende koncernselskaber. De beregnede væsentlighedsniveauer vil blive kommunikeret ud til de relevante komponentrevisorer, via de revisionsinstrukser der udsendes. Derudover oplyses tillige grænsen for ubetydelige fejl, der er beregnet som 3 % af væsentlighedsniveauet på komponentniveau. Dermed er komponentrevisor alene pligtig til at oplyse om ikke-korrigerede fejl der ligger over den oplyste nedre grænse. Det er dog vurderet, at de beregnede tal for ubetydelige fejl er uforholdsmæssigt lave. Derfor er det af koncernrevisor vurderet, at det for samtlige komponenter bør gælde, at fejl under t.kr. 100 ikke skal rapporteres til ledelsen. Aspektet omkring væsentlighed ved udførelse, vil ikke blive kommunikeret ud til komponentrevisorer, idet disse selv skal foretage deres revision, ud fra udstukne retningslinjer og det overordnede angivne væsentlighedsniveau for deres erklæring.

6.2 Delkonklusion

I dette afsnit blev det via en fiktiv case illustreret, hvorledes de indledende overvejelser og en revisionsplanlægning af en koncernrevision kan foretages. Dette blev udført i henhold til den tidligere gennemgåede teori, og følgende punkter blev dermed berørt:

- Overblik over koncernen, herunder koncernbeskrivelse og koncerndiagram
- Uafhængighedsvurdering
- Vurdering af hvorvidt der kan opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis
- Opgaveaccept

- Overordnet risikovurdering, herunder identifikation af betydelige komponenter
- Scoping af revisionsindsatsen
- Forståelse af komponentrevisor
- Beregning af væsentlighedsniveauer

Via gennemgangen blev det derved klargjort, hvilke overvejelser koncernrevisor skal gøre sig. Herudover fik opgaveskriver udarbejdet konkrete revisionsinstrukser, som kan anvendes til udsendelse til de relevante komponentrevisorer. Gennemgangen af casen er med til at belyse, at koncernrevisor, trods indførslen af ISA 600, stadig skal foretage et stort antal overvejelser ud fra dennes professionelle vurdering. Således er der ikke noget konkret facit for revisionsplanlægningen eller de andre faser af koncernrevisionen. Dog vurderes det, at ISA 600 bidrager med en god rettesnor for, hvorledes revisionen skal gribes an.

7.0 Diskussion af værdien af ISA 600

Det teoretiske grundlag for en koncernrevision forefindes i Revisionsstandard ISA 600. Denne blev vedtaget i 2007, og er gældende for regnskaber der begynder den 15. december 2009 eller senere. Således er standarden forholdsvis ny. Formålet med standarden har været, at fastsætte nogle konkrete retningslinjer omkring koncernrevision, og dermed være med til at ensarte revisionen af området og skabe konsistens på tværs af landegrænser. Dette bekræftes via John Kellas, formand for IAASB's udtalelse i 2007:

”The new standard clearly explains the responsibility of the group engagement partner to direct and control the group audit, even when component auditors may be involved. It responds to public expectations for continuous improvement in auditing standards. The project has not been an easy one, but we are confident that the standard will enhance current practice and promote consistency worldwide⁴⁷”

I John Kellas' udtalelse ovenover er nøgleordene konsistens, forbedring af den nuværende praksis og ansvar hos koncernrevisor. At udarbejdelsen af standarden ikke har været nemt, bekræftes af, at IAASB allerede i 2002 igangsatte processen omkring en ny revisionsstandard

---

⁴⁷ John Kellas, IAASB chairman udtalte dette på ACRA 4th Public Accountants Conference Oktober 2007

omhandlende koncernrevision. Ønsket om en fælles standard opstod som følge af at ingen lande tidligere har haft konkretiserede krav på dette område, trods det at revisionen af en koncern, kan være komplekst og netop er en proces der foregår på tværs af landegrænser. Det krævede tre høringsudkast og 5 år inden standarden blev færdiggjort i 2007. Inden den endelige ISA 600 blev indført, havde IAASB udarbejdet en revisionsstandard, der alene omhandlede brugen af anden revisors arbejde. Denne standard der i Danmark hed RS 600, er dog ikke længere gældende efter introduktionen af ISA 600.

Introduktionen af ISA 600 vil naturligvis bevirke, at mange revisorer skal ændre på deres nuværende arbejdsmetode. Hvor meget den enkelte revisor skal ændre afhænger af, hvorledes disse tidligere har opereret i praksis. Det har naturligvis haft en indvirkning at ISA 600 har været så længe undervejs, da revisorer derved har haft muligheden for langsomt at indrette sin revision efter de tilkendegivelser der løbende er kommet på området i forbindelse med de 3 høringsudkast. Mange revisorer er dog enige om, at ISA 600 medfører øget strukturering og formalisering af revisionsprocessen og samtidig øgede dokumentationskrav. Eksempler på dette er *"The challenge for auditors will be to document the knowledge they have of the component, the component auditors and the group itself which they may have accumulated through prior audits...This document must be sufficient to allow another auditor understand both the judgements and the basis of judgement.."*⁴⁸. Tilsvarende bekræftes dette i ACCA UK's newsletter "In Practice" der den 27. maj 2011 indeholder følgende udtalelse: *"..ISA 600 introduces increased specification of procedures to achieve greater consistency in group audit practices – and therefore more detailed requirements and guidance.."*

For at opsummere de væsentligste ændringer ISA 600 har medført, er nedenstående skema udarbejdet. Her er der foretaget en sammenholdelse med den tidligere danske revisionsstandard RS 600, for at tydeliggøre hvilke ændringer det har medført i Danmark:

---

⁴⁸ "Group Audits not just for Groups?" af Niall Walsh, FCA side 3

	<u>RS 600</u>	<u>ISA 600</u>
<u>Standardens omfang</u>	Omfatter alene revisioner hvori anden revisors arbejde indgår	Omfatter samtlige koncernrevisioner
<u>Forståelse af koncernen</u>	Behandles ikke	Gør brug af ISA 315 – Risikobaseret tilgang til revisionen via forståelse for koncernen og dens omgivelser
<u>Forståelse for komponentrevisor</u>	Indeholder specifikke krav vedrørende forståelse af komponentrevisor	Indeholder specifikke krav vedrørende forståelse af komponentrevisor – der er dog øgede krav til dokumentation af koncernrevisors overvejelser omkring dette
<u>Opgaveaccept</u>	Baseres på koncernrevisors mulige involveringsgrad hos komponentrevisor	Baseres på vurderingen af om der kan opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis
<u>Revisionshandlinger der skal udføres</u>	Behandles ikke	Fastlægges ud fra betragtningen om betydelige komponenter
<u>Væsentlighedsniveau</u>	Indeholder ikke dette element	Beskriver væsentlighedsniveau både på koncern- og komponentniveau, samt fastsættelse af en nedre grænse for ubetydelige fejl
<u>Kommunikation med komponentrevisor</u>	Koncernrevisor informerer omkring uafhængighedskrav	Specifikke minimumskrav der skal kommunikeres til

	mv.	komponentrevisor + dette skal dokumenteres
<u>Dokumentation</u>	Dokumentation af komponenter der revideres af andre, konklusioner herpå og om komponenter der ikke revideres	Øgede dokumentationskrav både i forhold til ledelsen, forståelse af og kommunikation med komponentrevisor mv.

Når der ses på ovenstående skema, kan det virke som om koncernrevisor efter indførelsen af ISA 600 skal udføre et antal større handlinger og samtidig dokumentere mere end før hen. Det særlige omkring dokumentationen er, at koncernrevisor skal dokumentere flere af sine overvejelser. Samtidig er der i standarden fokus på, at opnå en større forståelse for komponentrevisor, via en mere personlig tilgang overfor denne, ligesom der anbefales fysiske besøg hos nogle. Dette har medvirket til en bekymring om hvorvidt det i praksis ville påvirke revisionshonoraret at ISA 600 er blevet indført. Dette vurderes dog ikke at være tilfældet i praksis, idet modstykket til de øgede krav fremkommer via den mere risikobaserede tilgang som standarden kræver. Risikovurderingen i forbindelse med en koncernrevision er nemlig hævet fra at være foretaget på komponentniveau og til nu at foregå på koncernniveau. Det at ISA 600 tillader, at revisor undlader at udføre revisionshandling på komponenter karakteriseret som værende ikke-betydelige, har en stor betydning for koncernrevisionen som helhed. Før standarden var der i praksis en tendens til, at risikovurderingen blev foretaget på hver enkelt komponent, hvilket medførte at der ofte blev foretaget mere eller mindre revision af samtlige komponenter i en koncern. Derudover kunne det faktum, at en komponent var underlagt lokal revisionspligt, ofte influere på de handlinger koncernrevisor foretog. Det er i den nye standard præciseret, at lokal revisionspligt ikke er lig med karakterisering som betydelig komponent eller at koncernrevisor nødvendigvis bør tage afsæt i den revision der er foretaget af en lokal revisor.

Den udvælgelse af betydelige komponenter, der nu er indført har til formål at effektivisere revisionsprocessen, således at koncernrevisor den vej bør spare nogle omkostninger. Tillige kommer det aspekt, at ISA 600 indfører mulighed for at foretage et forholdsvist bredt og frit scope af, hvilke handlinger der skal udføres på de udvalgte komponenter. Det er ikke et krav, at der foretages fuld revision på samtlige betydelige komponenter. Disse kan i stedet

afdækkes via revision af bestemte regnskabsposter, specifikke revisionshandlinger eller gennem review. Således opnås en mere målrettet revision af koncernens komponenter. Idet revisionsstandarden ej heller konkretiserer, i hvilken grad eller på hvor stor en andel af komponenter, der skal foretages revision, er der uddelegeret en stor scoping frihed til koncernrevisor. Der er således stadig åbent for revisors professionelle vurdering i forhold til, hvornår der er opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Disse faktorer bør kunne dæmme op for de øgede kommunikations- og dokumentationskrav der stilles.

Aspektet der omhandler, at flytte risikovurderingen op i koncernrevisors helikopter perspektiv, flytter en række handlinger fra komponentrevisor til koncernrevisor. Denne skal nu foretage analytiske handlinger på de komponenter, der er vurderet som værende ikke-betydelige, hvor man måske tidligere havde haft en komponentrevisor til at udføre handlinger der kunne redegøre for den enkelte enhed. Samlet set bør det dog give en besparelse i det overordnede honorar, hvorfor det er væsentligt at man i praksis oftest aftaler revisionshonoraret på koncernniveau. Det er tilladt for koncernrevisor, at foretage de analytiske handlinger for disse ikke-betydelige komponenter i passende grupper af sammenlignelige enheder, hvorfor dette ydermere kan bidrage til at øge effektiviteten af koncernrevisionen. Dette gør sig primært gældende i store koncerner, idet der ved mange mindre koncerner ofte vil være et ønske hos koncernledelsen om revision af samtlige enheder. Dertil kommer at et lavere antal komponenter vil øge betydeligheden af de enkelte komponenter. Således er det sværere i en koncern bestående af 5 enheder at klassificerer nogle som værende ikke-betydelige i forhold til en koncern med 20 enheder.

Det skal nævnes, at der har været en generel udvikling i branchen, som har haft betydning for, at koncernrevision i praksis løbende er blevet tilpasset, hvorfor ændringen for de fleste ikke vil være meget markant efter indførelsen af ISA 600. Udviklingen i branchen har i særdeleshed været påvirket af en generel opdatering af de internationale revisionsstandarder. Her tænkes især på ISA 315, der i sin første udgave blev indført i 2004. Denne har bidraget til, at revision generelt er rettet mod et mere risikobaseret perspektiv, hvilket også har haft sin effekt på koncernrevisioner. Som tidligere nævnt var ISA 600 lang tid undervejs, hvilket også har været medvirkende til, at revisorer løbende har kunnet tilpasse deres revision til det forventede resultat i standarden. Tillige har de mange høringsudkast medført, at standarden er

baseret på, hvorledes forholdene i praksis har været. Dette bekræftes af den tidligere fremhævede udtalelse af IAASB's formand. At standarden er tilpasset de aktuelle forhold i branchen kommer især til udtryk omkring aspekter som konsolideringsprocessen og betragtning om de forskellige niveauer af væsentlighedsniveau. For disse områder har ISA 600's ikrafttræden ikke haft den store indvirkning. Det samme gør sig gældende for koncernrevisors betragtning omkring tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Trods det at opgaveaccept for revisor i den tidligere standard omhandlede den mulige grad af involvering i komponentrevisors arbejde og den nuværende standard fokuserer mere på revisionsbevis, da vil der i praksis ikke være tale om de store ændringer, idet revisor altid overordnet har gjort sig overvejelser omkring opnåelse af revisionsbevis.

Til den løbende tilretning af revisionen i praksis, kommer også udviklingen indenfor teknologi, som har været medvirkende til en øget effektivisering af revisionsprocessen, hvilket også gælder en koncernrevision. Det er i dag muligt at afholde telefonkonferencer og videoopkald, hvilket automatisk giver den personlige tilgang til forståelsen af komponentrevisorer i modsætning til breve og e-mails. Dette betyder dog ikke at de fysiske besøg kan helt undlades, men det vil medføre en reduktion i disse. I praksis afholdes disse besøg mest hos nye komponenter, komponenter med nye revisorer eller hvor der er tilknyttet særlige risici. Derudover er der en generel effektivisering i forhold til udarbejdelsen af instrukser til komponentrevisorer og opfølgning på kommunikation og rapportering fra disse via diverse standardiseringsprogrammer. For de største revisionselskaber vil der uden tvivl foreligge faste instrukser mv., som kan anvendes, med få tilpasninger, til enhver koncernrevision. Tillige er kontrollen af den foretagne konsolidering i dag mulig at udføre mere effektivt, som følge af udviklingen indenfor it. Således må det heraf også konkluderes, at hvor stor en indvirkning indførelsen af ISA 600 har haft, til dels er afhængig af det pågældende revisionsfirmas størrelse. Det er klart, at der hos et mindre revisionsfirma med et få tal af store koncerner, ikke foreligger formaliserede planlægnings- og instruksværktøjer til brug ved koncernrevision, hvorfor disse formentligt har oplevet et øget antal arbejdshandlinger på baggrund af ISA 600.

7.1 Delkonklusion

Ovenstående diskussion specificerer, hvilke overordnede ændringer ISA 600 har medført i praksis. Det blev klargjort, at de væsentligste forhold der er ændret drejer sig om forståelse for komponentrevisor og kommunikation med denne, øgede dokumentationskrav og fokus på en mere risikobaseret tilgang til koncernrevisionen. Dernæst blev det vurderet, hvorvidt disse ændringer har medført markante tilpasninger hos revisorerne i praksis.

Som udgangspunkt blev det vurderet, at ISA 600 har været med til at formalisere og strukturere et antal yderligere handlinger koncernrevisor er pligtig til at udføre. Modsat blev det dog vurderet, at standarden tillige bidrager til en effektivisering af revisionsprocessen, hvilket dæmper op for de yderligere krav. Dertil kommer at den løbende tilretning af revisionen efter de opdaterede ISA'er med særligt fokus på ISA 315 omkring risikovurdering, har medført at ISA 600 ikke har ført til de helt store ændringer i revisionsprocessen. Dette også som følge af den langsommelige udarbejdelse af ISA 600, hvilket afstedkom flere høringsudkast og dermed en bedre tilpasning af revisionsstandarden til de generelle forhold i praksis og omvendt. Derved kan det konkluderes, at revisionsstandarden og de praktiske forhold på sin vis er mødtes på midten.

Det blev i ovenstående afsnit også tydeliggjort at effekten af ISA 600 i praksis tillige vil afhænge af størrelsen på det enkelte revisionsfirma og størrelsen på revisionsfirmaets kunder. Dette set i lyset af, at revisionsfirmaer der primært arbejder med mindre koncerner med et absolut få tal af komponentrevisorer, formentlig ikke vil have formaliserede planlægnings- og instruksværktøjer til generel brug. Her vil de store revisionsfirmaer have en klar fordel via deres formaliserede procedurer.

Slutteligt må det konkluderes, at revisionsstandard ISA 600 har været med til at fastsætte nogle konkrete retningslinjer omkring koncernrevision, og dermed været med til at ensarte revisionen af området og skabe konsistens på tværs af landegrænser, hvorfor den i opgaveskrivers øjne må betragtes som værende af væsentlig værdi for området koncernrevision.

8.0 Konklusion

Denne opgave har haft til formål, at belyse de meste centrale problemstillinger omkring udførelsen af en koncernrevision. Som udgangspunkt blev det defineret, at en koncern er en modervirksomhed og alle dens dattervirksomheder. Desuden blev det klarlagt, at en modervirksomhed er et selskab der har opnået bestemmende indflydelse over en eller flere dattervirksomheder. Fordelene ved at danne en koncern kan være mange. Dette kan eksempelvis være risikospredning, skatteforhold, konkurrencefordele eller økonomiske forhold.

Idet en koncern er etableret, har modervirksomheden i henhold til ÅRL§109 pligt til at aflægge et koncernregnskab. Et sådan regnskab udarbejdes efter linje-for-linje metoden, og har til hensigt at afspejle koncernens finansielle stilling, som en samlet enhed. Dette betyder, at der skal foretages et antal reguleringer og elimineringer, før koncernregnskabet alene repræsenterer den handel og det mellemværende, der forefindes med omverdenen, hvilket er regnskabets formål. Det blev klarlagt, at de væsentligste elimineringer der skal foretages vedrører intern handel i koncernen, interne mellemværender og internt opnåede avancer. Dertil kommer eliminering af modervirksomhedens kapitalandele, internt udbytte, minoritetsinteresser og skat. Når samtlige elimineringer er foretaget, kan koncernregnskabet danne grundlag for de væsentligste interessenters beslutningstagen. Koncernregnskabets primære målgruppe, blev defineret som værende kapitalejere, kreditorer og banker.

Det teoretiske grundlag for gennemførelsen af en koncernrevision skal findes i revisionsstandarden ISA 600, som har været gældende for regnskaber der er påbegyndt den 15. december 2009 eller senere. I opgaven er der foretaget en gennemgang af de krav ISA 600 stiller til en koncernrevision. Gennemgangen er foretaget i henhold til rækkefølgen i enhver revisionsproces. Revisionsprocessen er inddelt i følgende 4 faser; Indledende overvejelser, revisionsplanlægning, udførelse af revisionen og afslutning af revisionen.

En koncernrevision skal derfor påbegyndes med et antal indledende overvejelser. Som udgangspunkt skal omfanget af koncernen defineres og der skal skabes et overblik over, hvilke enheder der indgår i denne. Ud fra dette skal koncernrevisor vurdere sin uafhængighed

og samtidig vurdere, hvorvidt der kan opnås tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis via komponentrevisorerne. Herefter kan revisor acceptere den pågældende revisionsopgave.

Når de indledende overvejelser er foretaget, skal der udarbejdes en konkret revisionsplanlægning. Denne indledes med at opnå en mere detaljeret forståelse for koncernen og dennes branche, og dermed foretage en overordnet risikovurdering i henhold til ISA 315. Denne risikovurdering skal inddrage de interne koncernkontroller samt en vurdering af konsolideringsprocessen. Derefter skal risikovurderingen ende ud i en udvælgelse af betydelige og ikke-betydelige komponenter. En komponent kan karakteriseres som værende betydelig som følge af dens individuelle finansielle betydning eller som følge af særlige tilknyttede risici. Klassificeringen af komponenterne påvirker de handlinger der skal udføres på disse i forbindelse med revisionen.

Et centralt element i ISA 600 er forståelse af komponentrevisor. Her fordres det, at koncernrevisor får indblik i dennes uafhængighed, faglighed, samarbejdsvillighed og den reguleringsmæssige ramme denne arbejder indenfor. Den foretagne vurdering skal dokumenteres. En god tovejs kommunikation mellem koncernrevisor og komponentrevisor er vigtig for revisionsprocessen. Således skal koncernrevisor, så tidligt som muligt inddrage komponentrevisor i revisionsprocessen. Dette gøres ved, at udsende specifikke revisionsinstrukser allerede i forbindelse med planlægningsfasen.

Fastlæggelse af væsentlighedsniveauet er et aspekt som er vigtig i forbindelse med enhver revision. Også ved koncernrevisioner har dette en central rolle. Her gælder det, at der skal ansættes et overordnet væsentlighedsniveau der er gældende for koncernen som helhed. Derudover skal der fastlægges individuelle væsentlighedsniveauer for de betydelige komponenter, ligesom der skal defineres en nedre grænse for, hvornår en fejlinformation kan betragtes som værende ubetydelig. Det er koncernrevisor der har ansvaret for fastlæggelsen af disse.

I udførelsesfasen skal det som udgangspunkt kortlægges, hvilke handlinger der skal udføres på de udvalgte komponenter. Denne handling kaldes scoping. De mulige handlinger, der kan udføres på komponenter spænder bredt over følgende 5 aspekter; fuld revision, revision af

specifikke regnskabsposter, aftalte revisionshandlinger, review eller analytiske handlinger på koncernniveau. Effektiviteten af koncernens interne kontroller har indflydelse på hvilke handlinger der skal udføres, men det blev fastslået at man som udgangspunkt bør foretage revision eller review på 70 – 90 % af det valgte benchmark, og heraf bør ca. 60 % være revision.

Den af ledelsen foretagne konsolidering skal tillige underlægges revisors kontrol. Herunder skal det som udgangspunkt kontrolleres at samtlige datterselskaber er inddraget i konsolideringen, og at disse er indregnet korrekt. Dernæst skal de foretagne reguleringer og eliminerings gennemgås og det skal påses, hvorvidt disse er foretaget rigtigt og dokumenteret tilstrækkeligt.

Før revisor kan gå ind i den afsluttende fase, skal det vurderes hvorvidt der via revisionens udførelse er opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis. Her gælder det særligt for en koncernrevision, at der skal foretages en vurdering af den modtagne dokumentation fra komponentrevisorer. Såfremt denne vurderes ikke at være tilfredsstillende, må revisor forsøge at opnå yderligere revisionsbevis enten ved at anmode komponentrevisor om at foretage yderligere handlinger, eller ved selv at forsøge at indhente det manglende revisionsbevis. Konsekvensen af manglende revisionsbevis vil i sidste ende være en modificeret påtegning. Igen blev det her understreget, hvor vigtig en god kommunikation med komponentrevisor er, idet der kontinuerligt i processen skal foretages gennemgang af modtagen dokumentation fra denne og relevant og rettidig opfølgning herpå.

Før revisor endeligt kan afslutte sin revision, skal denne opnå overbevisning omkring efterfølgende begivenheder. Her gælder det særlige for en koncernrevision, at revisor skal anmode komponentrevisorer afdække efterfølgende begivenheder frem til datoen for revisionspåtegningen på koncernregnskabet. Herefter kan koncernrevisor foretage den fornødne rapportering til ledelsen, via både revisionsprotokol og revisionspåtegning samt kontrollere, at den løbende dokumentation er udført tilstrækkeligt til at opfylde de øgede krav i ISA 600.

Til at illustrere de konkrete overvejelser koncernrevisor bør gøre sig, blev der i opgaven anvendt en fiktiv casevirksomhed. Gennem casen blev det tydeliggjort, at trods ISA 600 har medført skærpede krav på området for koncernrevision, skal koncernrevisor stadig foretage sig et stort antal overvejelser ud fra dennes professionelle vurdering. Således er der ikke et konkret facit for resultatet af revisors revisionsplanlægning, hvorfor to revisorer aldrig ville udføre revisionen fuldstændig ensartet. Dog belyste casen, at ISA 600 er en god rettesnor for at gennemføre en koncernrevision.

Slutteligt blev i opgaven gennemgået, hvorvidt den indførte revisionsstandard ISA 600 har haft en effekt på koncernrevision i praksis. Her blev det tydeliggjort, at de væsentligste ændringer i standarden vedrører forståelse for komponentrevisor og kommunikationen med denne, øgede dokumentationskrav og fokus på en mere risikobaseret tilgang til koncernrevisionen. Således har ISA 600 på engang medført yderligere krav til koncernrevisor, men på samme tid lagt op til en effektivisering af revisionsprocessen som kan dæmme op for tidsforbruget på de øgede krav. Endvidere var ISA 600 længe undervejs, og det faktum, at der løbende var 3 høringsudkast af standarden, har medført at revisorerne i praksis løbende har tilrettet deres revision mod det forventede resultat af ISA 600. Således har standarden medført væsentlige ændringer, men ikke særligt markante ændringer af en enkelt gang. Det kan derfor konkluderes at ISA 600, i henhold til opgaveskrivers indtryk, har været med til at skabe konkrete retningslinjer indenfor koncernrevision. Herved bliver der naturligt skabt en konsistens og ensartethed mellem revisorerens arbejde i Danmark, men også på tværs af landegrænser. Værdien af ISA 600's ikrafttræden vurderes derfor som værende signifikant.

9.0 Litteraturliste

Love og standarder

- LBKG nr. 323 af 11. april 2011 (Årsregnskabsloven)
- LOV nr. 468 af 17. juni 2008 (Revisorloven)
- LBK nr. 322 af 11. april 2011 (Selskabsloven)
- IAS 27, "*Koncernregnskaber og separate årsregnskaber*". Ajourført af IAASB 2008.
- ISA 600, "*Særlige overvejelser – revision af koncernregnskaber (herunder komponentrevisors arbejde)*". Ajourført af IAASB 2009
- ISA 200, "*Den uafhængige revisors overordnede mål og revisionens gennemførelse i overensstemmelse med Standarder om Revision*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 210, "*Aftale om revisionsopgavers vilkår*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 220, "*Kvalitetsstyring ved revision af regnskaber*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 230, "*Revisionsdokumentation*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 240, "*Revisors ansvar vedrørende besvigelser af regnskabet*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 260, "*Kommunikation med den øverste ledelse*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 265, "*Kommunikation om mangler i intern kontrol til den øverste ledelse og den daglige ledelse*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 300, "*Planlægning af revision af regnskaber*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 315, "*Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser.*" Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 320, "*Væsentlighed ved planlægning og udførelse af en revision*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 500, "*Revisionsbevis*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 560, "*Efterfølgende bevisenheder*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 570, "*Fortsat drift (Going concern)*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 700, "*Udformning af en konklusion og afgivelse af erklæring om et regnskab*". Ajourført af IAASB 2009.
- ISA 800, "*Særlige overvejelser – revision af regnskaber udarbejdet i overensstemmelse med begrebsrammer med særligt formål*". Ajourført af IAASB 2009.

- ISA 805, ”Særlige overvejelser – revision af bestanddele af et regnskab samt specifikke elementer, konti eller poster der indgår i et regnskab”. Ajourført af IAASB 2009.
- ISRE 2400, ”Opgaver om review af historiske regnskaber”. Ajourført af IAASB 2012.
- ISRE 2410 DK, ”Review af et perioderegnskab udført af selskabets uafhængige revisor og yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning.” Ajourført af FSR med tilladelse fra IFAC i 2012.
- ISRS 4400 DK, ”Aftalte arbejdshandlinger vedrørende regnskabsmæssige oplysninger og yderligere krav ifølge dansk revisorlovgivning”. Ajourført af Ajour af FSR med tilladelse fra IFAC i 2012.

Bøger

- Møller, Peder Fredslund (2010), *Introduktion til koncernregnskaber*. København: Forlaget Gjellerup
- Fedders, J., Steffensen, H. (2009), *Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder – fra dansk praksis til IFRS*. København: Forlaget Thomson
- Sudan, S., Samuelsen, M., Parker, H. og Davidsen, C.M. (2012), *Revision i praksis*. København: Karnov Group Denmark A/S.
- Sudan, S., Samuelsen, M., Parker, H. og Davidsen, C.M. (2012), *Revision i praksis – Eksempelsamling*. København: Karnov Group Denmark A/S.
- Eilifsen, A., Messier jr., W.F., Glover, S.M og F. Prawitt, D. (2010), *Audition & Assurance services*. United Kingdom: McGraw-Hill Education.
- KPMG (2012), *Indsigt i Årsregnskabsloven 2012/13*. Danmark: KPMG
- Andersen, Ib (2006), *Den skinbarlige virkelighed*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Artikler og publikationer

- *"ISA 600 Særlige overvejelser – revision af koncernregnskaber (herunder komponentrevisorsarbejde) – praktisk gennemgang"* af Berit Steenstrup Damm, FRS Revisionsorientering, december 2011.
- *"ISA 600R Revision af koncernregnskaber – ændrede krav til koncernrevisioner"* af Allan Madsen, INSPI nr. 2 2010.
- *"Group Audits not just for Groups? What you should know about ISA 600"* af Niall Walsh, Accountancy Ireland December 2010.
- Slides fra ACRA 4. th Public Accountants Conference, 19. August 2009.
- *"Group Audits: The impact of ISA 600"* – ACCA UK's newsletter 27. maj 2011.
- Carlsberg Group Rapport 2012

Internetadresser

- <http://www.experian.dk/presse/p-2012-12-04-historisk-faa-nye-virksomheder-men-stabil-konkursudvikling-i-2012.html>
- <http://www.audonpartners.dk/documents/pdf/MAstatistikQ22012.pdf>